

5. AUGUST
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIK

KOIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

32 • 1988 SIRP ja VASAR

KINGITUS KUNSTIMUUSEUMILE TASMAANIAST

Märt Roosma [s. 1904]
Autoportree [akvarell, dateerimata]

Märt Roosmaa Hobari. 6.6.1988
Eesti Kunsti Muuseumi juhatajale
Tallinn

Nägemise kaotusest tingituna olen sunnitud informeerima Teid alljärgnevas võimalikult lühidalt ja kokkuvõtlikult.

«Hansa» Trading Co Ltd esindaja mr. A. Aniulise vahendusel saatsin Teie muuseumile kohvri (raskusega 19 kg), mis sisaldab järgmist:

- 85 E. Wiiralti gravüüri (neist 13 rullituna)
- 27 — — aktiioonistust
- 46 — — suleskiitsi
- 46 — — saržiks moonutatud trükipilti
- 7 R. Vaheri litograafiat ennësõjaaegsest Narvast.

Lisana minu enda 60 graafilist lehte ja 85 akvarelli.

Need on lehed, mis on säilinud aja ja olude rüüstest ja on mõeldud minu ja minu abikaasa poolt vähenõudliku pärandusena Teie kunstimuuseumile.

Kohver Leningradi lennujaamast on õnnelikult Tallinna jõudnud.

Täname härra Roosmat väärtusliku kingituse, ettevõtmise ja vaeva eest!

Eduard Viiralti meil seni tundmata leht «Montparnasse'i kohvikus» [ofort, kuivnõel, 1937]

MIS EDASI, ARMEENIA?

Teisipäevast teisipäevani viibis Eestis meie Rahvarinde Algatuskeskuse kutsel Armeenia austatuim luuletaja Silva Kaputikjan. Grand old lady on Armeenia rahvalikumise kõige suurema autoriteediga tegelane. Külalisdelegatsiooni kuulusid veel Jerevani Riikliku Olikooli professor, sotsioloogikateedri juhataja Ljudmila Arutjunjan, sama kateedri dotsent Marine Kurktsijan ja NSV Liidu riikliku preemia laureaat tehnikakandidaat Leo Gasparjan.

Pärast kohtumisi Tallinnas asusid külalised ringreisile mööda Eestimaad: Rapla, Pärnu, Viljandi, Tartu, Põlva, Võru, Paide, Rakvere. Kõikjal ootasid es lahked vastuvõttud. Armeenlaste osutus meeldivaks üllatuseks, et ühise laua taga istusid kohtumistel linna- või rajoonijuhid ning Rahvarinde kohalike volikogude esindajad. Sellise üksteisemõistmise suunas liigutakse ka Armeenias. Rahvarinnet Armeenias ei ole, kuid see peaks välja arenema Armeenia hiljutis moodustatud Perestroika Toetamise Nõukoost. Selle aluseks saab olla juba väljakujunenud üldrahvalik liikumine, mille eesmärgiks oli Mägi-Karabahhia taasühinemine Armeeniaga. Nüüdseks on seal maal jõutud arusaamisele, et alustati välist ootust. Üksiküsimuste lahendamiseks on vajalik ühiskonna tegelik, mitte üksnes deklaratiivne demokratiseerimine. Siin on, nagu Armeenia esindajad ütlesid, neil eestlastelt palju õppida ja see oli nende reisi peamine eesmärk.

Kõik kohtumised lõppesid küsimustele vastamisega. Kõige sagedamini päriti: «Mis saab edasi?» Sellele ei osanud täpselt vastust anda külalistest keegi. Ilmeks on saanud, et allkirjade kogumised, massimüütingid, streigid tulemust ei anna. Üheteistkümnelt inimese, teiste hulgas ka ühe sotsialistliku töökanglasel nälgastreigile Jerevani kesklinnas ei pööratud tähelepanu ei ametivõimude ega massiteabevahendite. Pärast NSV Liidu Olemnõukoogu Presiidiumi hiljutist otsust levis kuuludus, et tahetakse välja kuulutada üldine nälgastreik Mägi-Karabahhias. Selle peale käis vahetult enne Eestisse sõitu Štepanakerdis Silva Kaputikjan, kes lootusetuse ja meeleheite asemel kohtas otsusekindlust ja enesuehust. Heideti naiajagi: «Ei õnnestunud ühendada Mägi-Karabahhiat Armeeniaga, aga selle eest ühines kogu Armeenia Mägi-Karabahhiaga.»

Kõige kõrgemal tasemel vastuvõetud otsused Mägi-Karabahhia sotsiaal-majandusliku arengu kohta võimaldavad autonoomsel oblastil alustada vähemalt tihedat kultuurilist ja majanduslikku läbikõlmist Armeeniaga. Edasise üle arupidamiseks, leidsid armeenlased, on vaja selgusele jõuda senises, mõtestada lahti viimase viie kuu sündmused.

Korduvaid küsimusi oli kohtumistel teisi: milline on grusiinlaste suhtumine (rahva poolt meid mõistev, juhtkond on aga mures oma vabariigi rahvusprobleemidega — Abhaasia, Lõuna-Osseetia, aserbaidžaanlastega asustatud piirialasid piirkonnad), kuidas toetavad välisarmeenlased (seni taqasi-hoidlikult, demonstrotsioone on toimunud küll üle maailma kõrgis suuremates armeenlaste keskustes), kuidas mõeldus Silva Kaputikjani kohtumine peasekretäriaga (ta oli väga võluv, kuigi ei öelnud meile midagi konkreetset), kui suur oli Sumgaiti pogrommi ohvrite tegelik arv (dokumentaalselt tõestatud tapetud armeenlaste arv on suurem kui 26, on teadmata kadunud), mis toimus lennuväljal (palju arusaamatut, ühepoolse telesaates ei näidatud ühtegi 96 hospitaliseeritud tsiviilisikust), kuidas tõestada, et Mägi-Karabahhia kuulub Armeeniale (ta ei kuulu, ta on ise Armeenia). Olukorra teravnenemise on külalistel arvates paljuski süüdi keskajakirjandus ja programm «Vremja», kus sündmuste tõepärase kajastamise asemel püütakse väigisi tõestada seda, mis parajasti tarvilik on. Kriitiliselt suhtuti ka Armeenia oma tasulitutatud massiteabevahendisse.

Trübis on avaldamata ka Silva Kaputikjani kiri Sergei Averintseville, Vjateslav Ivanovile, Venjamin Kaverinile, Mihhail Uijanovile, kõigile teistele ausatele teadlastele ja kultuuritegelastele. Oma kirjas kirjeldab Silva Kaputikjan muu hulgas, kuidas 23. märtsil oodati Armeenia kodudes NSV Liidu Olemnõukoogu Presiidiumi otsust Mägi-Karabahhia küsimuses. Tema ise oli tütavate pool, kui «Vremja» diktor teatas karmi häälega presiidiumi otsusest jätta kõik endistviisi. Tsitpeerin luuletaja kirja: «...noormees: «Pöördume Türgi poole ja ütleme, et me kahetseme oma andumust Venemaale, et edaspidi me...», kuid tal ei lastud lõpuni rääkida: «Kuidas me vaatame siis otsa Araratile?» Kõik otsekui kainenesis, võtsid mõistuse pähe, mõnel olid silmis pisarad, meeleheite ja väljapääsmatuse pisarad. «Ei, sedasi ei saa, pöördume parem Kanada või Austraalia poole, palume eraldada meile maad ja sõidame kogu rahvaga sinna. Me näeme, et siin tahetakse meid lõplikult jalge alla tallata.» Ja veel kõlas oigena üks hääl: «Jah, sõidame, aga kellele me jätame oma kirikud, oma kiviristid, oma Jerevani?» Nii-sugused olid esimesed emotsioonid ja muudugi olid need sõnad öeldud meeleheitehoos.

Nüüd on armeenlased taas tööle asunud, mis aga ei tähenda, nagu loeksid nad Mägi-Karabahhia küsimust lõplikult lahendatuks. Ka Mihhail Gorbatšov ütles äsja NLKP KK pleenumil: «Nagu teada, elus ei ole üks kord lõplikult lahendatud probleeme. Ning eeskätt puudutab see Rahvusküsimust.»

Niisuguste küsimuste lahendamiseks on tõesti vaja meie ühiskonna uuenemist ning selleks on väga tähtsad ka Armeenia ja vennasvabariikide, ka Eesti rahvalikumiste sidemed ja koostöö, vastastikune toetus.

Värskas, Rahvarinde lektorite seminarlaagris tuletas noor venelannast seminarist meelde, et Silva Kaputikjan on enne-kõike luuletaja. Ootasime kodaniku- või isamaaluulet, Armeenia NSV rahvakirjanik lugus aga tänulikele kuulajale ühe armastusluuletuse.

Viljandis küsiti viimase küsimusena, kuidas kõlab armeenia keeles «Armeenia».

Silva Kaputikjan tõusis püsti: «Hajastan.»

MART TARMAK

Silva Kaputikjani võtavad Tallinna lennujaamas vastu (vasakul) Ülo Tuulik ja Jaak Jõerüüt Kirjanike Liidust, (paremal) Mihkel Tiks Rahvarinde Algatuskeskusest ja Artem Davidjants siinsest Armeenia Kultuuri Seltsist.

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 31)

Mul oli huvitav jutuaajamine neil ajaloolistel juunipäevadel ühe mittemustmullavööndi Venemaalt pärit seltsimehega, kes oli aktiivne «Pamjati» liini pooldaja. Mees võitles verepuhtuse eest vene kultuuris, oli seisukohal, et kõik rahvad peavadki olema natsionalistlikult meelestatud ning toetas eestlaste natsionalismi, kes võitlevad soome-ugriliku verepuhtuse eest. Olin sunnitud talle selgitama, et eestlaste keel kuulub küll soome-ugri keelterühma, kuid vere mõttes on eestlased samasugune segunenud rahvus nagu teisedki Euroopa rahvused. Mis puutub aga osa Venemaa regioonide venelastesse, siis need on võib-olla vere mõttes rohkem soome-ugrilased kui näiteks eestlased, sest tekkisid ajalooliselt, nagu sellest veenvalt kirjutab näiteks mordva rahvusest vene ajaloo professor V. Kljutševski — slaavlaste ja soome-ugrilaste segunemise tulemusel. Et seltsimeest veidi õrritada, ütlesin talle, et nende rahvusliku peakangelase nimigi on meiepärane — Ilmar Murumets, mis puutub aga vene kirjanike verepuhtusse, siis on läinud sajandi vene kirjamehel A. Vessellovskil terve uurimus, kus ta tõestab, et peaaegu kõik XVIII—XIX sajandi väljapaistvad vene kirjanikud ei ole puhasverd venelased. Lõpuks soovitasin mehele, et kuidagigi lõhkuda tema šovinistlikult stereotüüpset mõtlemist, lugeda professor N. Gumiljovi poolt kirjapandut (sissejuhatuses kas või Kulikovo lahingu kohta käivat). Imelikult kombel solvasin oma üllatunud jutuga mitte ainult vene šovinisti, vaid ka mõningaid kodukootud «kodulasi», kes samuti olid valmis võitlema verepuhtuse eest, tõi küll, nüüd juba eesti kultuuris. Kõik neilt, kas tõesti on tarvilik eestikeelne uurimus «la Veselovski», kus pandud kirja kõik need meie eesti nimekad kultuurimehed, kelle veri pole teips mitte puhast?

Toonitagem veel kord — Eestimaal tõstavad pead demokraadid, mitte natsionalistid. Ja mis tahes teise rahva natsionalist või šovinist ei saa kunagi muutuda demokraadile liitlaseks — nende vahel on Rubico. Nii nagu meile on põhimõtteliselt vastuvõtmatu marksismi-leninismi «sissepumpamine» inimestesse üldpoolt, mis on jõudnud end täielikult kompromiteerida, täpselt samuti on meile vastuvõtmatu ka igasuguse «pime-stiihilise» läbimõtestamatu rahvusluse sissepumpamine inimestesse ükskõik mis viisil. Ei ole põhimõtteliselt vahet, mis tüüpi loosungitega, kas klassi- või rahvushuvidest lähtuvatega, oinastatakse ja «tõeldakse» inimesi ning muudetakse nad ajuvabaks konservatiivseks massiks, kes fanaatilise kirega korraldab ovatsioone millegi kiituseks. Olgu või aatilisuse kiituseks, sest nii nagu marksismi võib ka aatiliselt eestlust, s. t. eesti patriotismi kõige efektiivsemalt kompromiteerida, talle objektiivset kahju tekitada vaid igasugusest «kollektiivsest kooslusest» kui iseväärtusest vaimustades. Kui muuta eestlus lihtsalt rahvuspsüühika, elamise-olemise tantsimis- või laulmisviisi küsimuseks, soome-ugri eripära küsimuseks, siis jääb kahe silma vahele kõige olulisem, see, et eestlus ei saa olla ainult instinktiivne vere või keele ühtsus, ainult millegi «oma» tunnetus, vaid on eeskätt ikkagi teatud aade. Aade, milleni — täpselt nagu ka iga teise idee või printsiibi — on tarvis jõuda. Aade nõuab intellektuaalset põnnistust. Aateni peab jõudma iga üksikisik, aade peab saama tema sisemiseks veendumuseks, tema kreedoks, Rah-

EESTLANE OLEN JA EESTLASEKS... SAAN!

EDUARD TINN

vas saab aatiliselt siis, kui teda hoiab ülal mõtlejate ja oma kindlaid põhimõtteid omavate isiksuste liit. Eesti rahva esimesel ärkamisajal jõudsid meie vanavanemad iseendi kui eestlaste tunnetamiseni, jõudsid selleni, et teadvustasid end mitte lihtsalt maarahvana, vaid nimelt eestlastena. Tunnetav subjekt jõuab paratamatult selleni, et pörkab kokku isiksuse (üksik), rahvuse (eriline) ja inimkonna (üldine) dialektikaga. Olla eestlane, see tähendab olla eriline, olla inimene oma spetsiifiliste rahvuslike erihuvidega. Meist igaühel, kes me oleme kasvanud siin Läänemere ja Peipsi vahel, on olemas oma huvivid (teistest rahvustest erinevad huvid). Ja neid oma huvisid ei maksa häbeneda, neid huvisid on tarvis kaitsta. Ja teadvustagem, et mitte keegi peale meie endi meie spetsiifilisi huve kaitsta ei saa ja kunagi kaitsma ei tule.

Stagnatsiooniajajärgu põhihäda seisneski selles, et eesti asjad jäid Eesti territooriumil sõõti. Eesti rahvusest tippmängandusjuht värvas aga 1980. aasta olümpiamängude ehitusprogrammi täitmiseks vastutustundetu vabariiki üha uut ja uut tööjõudu väljastpoolt, mõtlema sellega seotud tagajärgedele tema enda rahva jaoks... Ideoloogiasfääri tippjuht lõi oma «ideelise printsiipaalsusega» sedavõrd talumatult ohkkonna nii mõnegi väljapaistva muusiku jaoks, et viimastel ei jäänud üle muud kui lahkuda Eestimaalt...

Ja nüüd siis seisame lõhki-se küna ees ning hakkame üha selgemalt (suuresti tänu «fosforiidisõjale») mõistma, et meie enesestmõistetav ülesanne ongi olla patrioodid, kes kaitsevad oma erihuviseid ning just erihuvise hoolikas kaitsmine kõigis linnades ja külates on kasulik ka kogu Nõukogudemaa üldhuvide jaoks.

Kui palju on aga kõigi silme all nendesamade, väärt mõistetud üldhuvide kaitsmise sildi all tehtud kõiksugust vastutustundetut lollust ja korvamatut kahju kogu meie maale ja kõigile tema rahvas-tele.

Võttes kasutusele uusärkamisaja esimese etapi mõiste ning kriipsutades alla revolutsioonilise vabanemisega seotud protsesside stiihilis-spontaanset, emotsionaalset iseloomu, rahvahulkades olevate «dionüüslike jõudude» vaba mängu ilminguid jmt., olen kaugel sellest, et mitte märgata või alahinnata teise, «apollonliku», korrapärastav-mõistusliku alge tähtsust ja tähendust meie uusärkamiskultuuris. Tõepoolest, eesti haritlaskond suutis tähelepanuväärsele intellektuaalsele tasemele teadvustada massiteabevahendite kaudu rahvale toimuvate murranguliste sündmuste põhisuunitluse ning tulla välja konstruktiivsete ettepanekutega. Ühelt poolt olid massiteabevahendid kogu sel perioodil rahva meeleolude peegeldajaks ja indikaatoriks, teiselt poolt suutis aga rahvusintelligents tänu ajakirjanduse ning raadio ja TV avatusele olla ka massiteadvuse mõjuka kujundaja rollis.

Eesti rahva uusärkamise esimese etapi ülemlauluks

kujunes Rahvarinde organiseeritud suurfoorum 150 000—200 000 osavõtjaga Lauluvaljakul, kus revolutsiooni stiihiline ja korrapärastav, emotsionaalne ja ratsionaalne, rahvuskultuuri «dionüüslik» ja «apollonlik» alge harmooniliselt ühenduse ja sisemise tasakaalu leidsid.

Kuid 17. juuni päikesepaiselise õhtupoolikuni oli tarvis jõuda, Lauluvaljakul toimunud võib vaadelda siiski kui rahva ponnistuste teatud resultati. Ning siin on tarvis üht-teist öelda rahvusintelligentsi-poolsetest ponnistustest, või õigemini, ühest rollist, mida eeskätt loominguline intelligents mängis uusärkamisaja algetalil meeleolude kujundajana. Jutt on sellest, et intelligentsi üks funktsioon tänapäeva maailmas on olla igasuguste ohtude ettekuulutaja. Kassandra funktsioon on intelligentsile omane eeskätt seepärast, et ta on ühiskonna kõige haritum osa, ning teadese rohkem kui teised, on ta suuteline prognoosida tulevikku, nägema ette võimalikke ohte. Loominguline intelligents oma tundliku närvikavaga on alati osanud võimalikkude ohtude probleemi oma loominguse dramatiseerida (või üle dramatiseerida), luues nn. ohu- või hoiatuskunsti, kus väga sageli valitsevad apokaliptilised või pessimistlikud kultuur-masohhistlikud meeleolud. Meie sajandi Lääne kultuuris on spenglerliku «Ohtumaa allakäigu» teemat pidevalt üles võetud. Kodanlik-kriitilise suuna esindajad on ikka kritiseerinud kaasaegset «tehnilist tsivilisatsiooni», üleratsionaliseeritud «industriaalühiskonda», tehnokraatia ülemvõimu, inimeste standardiseerimist «massiühiskonnas», looduse reostamist jne. — ning jõudnud pessimistlikele järeldustele. Peab ütleva, et arenenud kapitalistlike riikide valitsused on viimastel aastakümnetel seda ühe osa intelligentsi poolt väljaõeldud kriitikat püüdnud endale teadvustada ning sellest kriitikast lähtudes on püüdnud oma poliitikat (sealhulgas ka kultuuripoliitikat) võimaluste piires korrigeerida. Ohtumaa paradoks on selles, et vaatamata ühe osa intelligentsi (eriti loomeintelligentsi) pidevale kriitilisele «nutulaulule» kultuurikriisi teemadel, on arenenud riikide olukord «kultuuririndel» tegelikult aina tugevnenud ning täna oleks meil kodanlastelt palju õppida mitte ainult majandusvallas, vaid ka kultuuri juhtimise vallas.

Nii et Oswald Spengleri ja tema järgijate pessimistlikud ettekuulutused Ohtumaa kohta pole sugugi täitunud.

Meie rahvuslikule ärkamisele andis tugeva impulsu eeskätt loomeintelligents oma apokaliptilise kurtmisega — eesti rahvas ja keel võib kaduda, olukord on katastroofiline, ruumid on täis, loodus on reostatud, eestlane hakkub jne., jmt. Ja peab ütleva, et see «nutulaul» osutus vägagi mõjusaks relvaks. Esiteks hakkasid eestlased ise tekkunud olukorra üle tõsiselt mõtlema. Teiseks — tugev häirekella löömine jõudis nii Moskvasse, teistesse liiduvabariikidesse kui ka välismaale. Võib öelda, et me suutsime

juhtida tähelepanu Eestimaa valukohtadele ning saavutasi me isegi ökoloogiaepohhile vastava positiivse (loodussõbraliku!) hoiaku enese suhtes mitte ainult teiste rahvaste intelligentlik-loodussõbralikes ringkondades, vaid ka vajalike üliõpiliste instantside mõjusfääris.

Ütlen otse, et mulle kui meesterahvale, kes ma olen kasvatatud lühikele võitlus-aadete vaimus, käib väga tugevasti minu rahvusuhkuse pihta, kui mind ja minu rahvast peetakse punase raamatu pretendendiks. Kogu mu sisemus (võib-olla liialt optimistlik) protesteerib sellise alanduse vastu. Ja nii nagu mulle ei meeldinud omal ajal M. Karusoo näitemäng «Kui ruumid on täis...», mis tundus masohhistlik-virisevana, meie väikese rahva vaimunõrgaks tegevana, täpselt samuti ei meeldi mulle puhtemotsionaalselt ka tänane naiselik hädakisa eesti rahva hääbumise kohta. Samaaegselt olen sunnitud tunnistama, et mis sa teed, kui mehed omal ajal lasksid rahvasasjad nii käest ära, et ainult naiselik nõrkustaktika osutus tõhusaks ja suutis esimesi reaalseid võidupunkte anda?! Armeenlastel, nagu näete, oma meheliku muskulinäitamisega eriti kaugele pole jõudnud. Nii et meie loomeintelligentsi poolt kasutusele võetud taktika osutus viljakaks. Sportlikku terminoloogiat kasutades võib öelda: esimene raund oli meie oma! Kuid kas võib sama taktika meile tagada edu ka tulevikus? Ei usu. Häirekella lüüa võib siiski vaid haruharva — viimases hädas. Rahvuspoliitika strateegilist liini «nutulaulule» rajada ei saa (kuigi Lääne kogemust õpetab, et iga elujõuline, arenev kultuur vajab oma «kodunutjaid» nii või teisiti). Kasutasin sportlikku terminoloogiat täiesti teadlikult, sest tuleb mõista, et kui me juba alustasime võitlust, siis seisab meil ees veel lugemat arv üha uusi ja uusi raunde. Tuleb vist lõppude lõpuks harjuda mõttega, et ka sotsialistlikus ühiskonnas nagu kõikjal on elu võitlus, üks suur konkurents, kus ennast püüab maksma panna mitte ainult iga üksikindiviid, vaid ka iga rahvuskultuur tervikuna.

Ja kui demokraatlikus ühiskonnas on kõik indiviidid *de jure* võrdsed, siis ei tähenda see veel automaatselt, et võib rääkida ka mingist võrdsusest *de facto*. Ei, kuigi iga inimene on midagi kordumatut, kasvab ühest indiviidist inimekonnale kordumatu geenius, teisest kordumatu paadialune.

Sama loogika kehtib ka rahvuskultuuri valdkonnas: kõiki rahvuskultuure tuleb vaadelda kui võrdväärsed, s. t. võrdsed *de jure* (ühtegi rahvuskultuuri ei tohi alandada ega hävitada, iga rahvuskultuur on väärtus, mis oma kordumatute värvidega rikastab inimkonna kogukultuuri); kuid vaatamata igapäevasele unikaalsusele, *de facto*, sisuliselt rahvuskultuurid võrdsed olla ei saa. Iga kahe jalaga maa peal olev inimene peab tunnistama, et prantsuse ja läti rahvuskultuuride potentsiaal on erinev, kummagi panus maailmakultuuri samuti erinev. Jutt sellest, et on olemas suured ja väikesed rahvad, aga pole olemas suuri ja väikesi kultuure, tundub mulle küll pigem rahvuslik-propagandistlikuna, et tõsta väikerahvaste kultuurisindajate eneseteadvust. Ainult kas meil on vaja iseennast petta. (Kui nõuame oma kultuurile nüüd erioigusi, — siis toonitame otsemaid, et oleme habras väikekultuur.)

(Järgneb)

LOOVATE TEGUDE AEG

Asjane NLKP Keskkomitee pleenum arutas praktilisi abinõusid XIX üleliidulise parteikonverentsi otsuste täitmiseks. Mihhail Gorbatšov märkis pleenumi ettekandes, et uues moraalses ja poliitilises õhkkonnas, realistlikus õhkkonnas mõõdund konverents rikastas parteid üldrahvaliku poliitilise kooli, avalikustamise ja demokraatia kooli uute kogemustega. Huvi konverentsi vastu püsis ka mujal maailmas. «Konverentsi demonstreeris veel kord veenvalt meie partei võimsat potentsiaali», märkis M. Gorbatšov. «Ütleksin, et partei justkui ajas selja sirgu, hakkas kindlalt rääkima täiel häälel, novaatorlikult, määratlast vastutustundega rahva ees. Konverents kinnitas, et NLKP on uutmise tõeline liikumapanev jõud, selle algataja ja tunnustatud liider, kes kajastab rahva ja sotsialismi elulisi huve.» See on parteikonverentsi tähtsaim poliitiline tulemus.

Uutmine on vajalik kogu rahvale. Ometi ei ole veel kaugeltki vabanetud konservatiivsetest meeleoludest, minevikunostalgiast, katsetest külvata kahtlusi, kujutada uutmist mitte ajaloolise konstruktivsuse, vaid peaaegu et ühiskonna destabiliseerimiseks. Sedagi peab arvestama, kui tahame jääda realistideks poliitikas. Tõsiasi on ka see, et mõningaid inimesi lihtsalt hirmutab inimeste energia vallandumine, nende ärganud ühiskondlik-poliitiline aktiivsus. Sõnades on nad uutmise poolt — kuid minidemokraatiaga; avalikustamise poolt — kuid doseeritud kriitikaga; uuendamise poolt — kuid ainult nii, et isiklikult nende jaoks jääks kõik harjumuspäraseks, vana viisi. Suurte raskustega käib võitlus ülalpeetava mentaliteedi vastu, ikka ei pärita konkreetsetelt inimestelt aru konkreetse asja kohta. Konverents aifaski paremini orien-

teeruda selles, kus ja kuidas vanad struktuurid ja meetodid seisavad uue tee peal ees, samuti näitas seda, et paljud uutmist pidurdavad tegurid saavad alguse läbimõtlema-sest, ebakompetentsusest ja teistest subjektiivsetest põhjustest.

Juulipleenum andis konkreetsed juhised majandusprobleemide lahendamiseks (sealhulgas kiitis heaks Keskkomitee Poliitbüroo ettepanekud abinõude kohta meie maa paremaks varustamiseks toiduinete, parteikomiteede ja nõukogude organite funktsioonide piiritlemiseks, parteisisese demokraatia arendamiseks, ühiskonna poliitilise süsteemi reformimiseks, rahvustehete täiustamiseks, õigusreformi teostamiseks. Tähtsaks etapiks konverentsi suuniste elluviimisel peab saama eelseisev aruande- ja valimiskampaania parteiorganisatsioonides.

Käsilolevate ajalooliste ülesannete edukas lahendamine on mõeldamatu, mõtestamatu lahti mineviku ja oleviku ning prognoosimata ühiskonna arengu põhitendentside tulevikuks. Sellest tuleneb ideoloogiatöö tähtsus. Pleenumil rõhutati, et siin ei tohi olla mingit lõdvasklaskmist ega hilinemist, selles töös tuleb lähtuda uutmise põhimõtetest eesmärkidest. Nentides partei ja ühiskonna tohtuid potentsiaalseid võimalusi teoreetiliste probleemide lahendamiseks, tõdeti pleenumil, et kogu seda potentsiaali ei kasutata veel tõeliselt, partei ei ole seda suunanud uutmise voolusängi. Tööd selles valdkonnas tuleb aktiveerida kõige laiemal rindel. Vaja on diskussioone, seminare, konverentsi, publikatsioone — ühesõnaga, teadusliku tegevuse kõige mitmekesisemaid vorme, mis on suutelised äratama loovat mõtet. Tarvis on teha sihikindlat ja tarka tööd selleks, et uutmise ideed

haaraksid üha laiemaid rahvahulki, et teooriast saaks uutmise materiaalne jõud.

Eraldi peatus M. Gorbatšov diskussioonidel, mille kohta on kuulda olnud ka niisugust arvamust, et neid on liiga palju. Peasekretär rõhutas ühetähenduslikult: meile on tarvis diskussioone, kõigi pakiliste probleemide tõsist, loovat arutelu. Ainult nii saabki kujuneda aktiivne avalik arvamus, rahva teadvus, ilma milleta on mõeldamatu ühiskonna ümberkujundamine.

Peame hästi selgeks saama, ütles M. Gorbatšov, et uutele ilmingutele ei sobi vanade ettekujutuste mõõdupuu. Ja kõige tähtsam: ärgem kaotagem võitluses uutmise eest silmist peasuundi, ärgem takerdugem üksikasjadesse, ärgem raisakem jõudu tühja-tähja peale. Tagasilöögid on uues ürituses vältimatud, kuid meie endi kogemused on juba näidanud, et üksnes resoluutne ja tegelik edasiliikumine mõõda revolutsiooniliste ümberkujunduste teed võtab päevakorralt maha veel eile lahendamatu ja isegi ähvardavana paistnud küsimused. «See kõik nõuab mõistagi meilt intellektuaalset tööd, loovat tegevust, pidevat tähelepanu kõigile nähtustele, mida uutmine sünnitab iga päev», märgiti ettekandes. «Seda peavad mõistma kõik, selleks peab leidma aega, sest ilma niisuguse tööta on mahajäämine vältimatu, elu võib meist mööda minna. Aga seda lubada ei ole meil lihtsalt õigust, kui tahame tõepoolest olla poliitiline avangard meie revolutsioonilisel ajal.»

Pleenumil rõhutati: ükskõik millistest külgjastannastele probleemidele ka ei lähene, aega kaotada ei tohi, peab tegutsema, tegutsema resoluutselt, suurendama nõudlikkust praktiliste küsimuste lahendamise eest: need omandavad üha teravamalt poliitilist iseloomu. Niisiis, täna on tegutsemise aeg!

Rahvarinde Algatuskeskuse seisukoht enesemääramise kohta

Praegusajal selgelt täheldatav rahvusliku eneseteadvuse kasv on viinud poliitilise iseolemise küsimuse, mis nõuab vastamist. Erinevad ühiskondlikud jõud on seda teinud eri lähtealustelt, erinevaid lõppeesmärke silmas pidades. On seisukohti, mis ei pea vajalikuks rahvuspoliitilist iseolemist ja taandavad rahvusliku vaid kultuurilisele eripärale. Teisalt tunnistatakse rahvuspoliitilist suveräänsust ainuüksi omariiklusena.

Kujunenud situatsioonis peab Rahvarinde Algatuskeskus vajalikuks esitada oma seisukohad:

Iga rahvuse võõrandamatu õigus on kujundada oma eksistentsi otsustavaid sotsiaalseid ja poliitilisi olusid, olla oma saatuse peremees. Selle õiguse teostamiseks pole eesti rahva ajalooline areng kuigipalju ruumi jättnud. Lüüasaamine muistses vabadusvõitluses pidurdas sajanideks eesti rahva ja riigi kujunemist. Kuid mõõdund sajandite vallutajad ei suutnud väärtat maarahva etnilist ja kultuurilist iseolemist. Hiljem leidsid poliitilise struktuuri ja omavalitsusliku korralduse kohalikud eripärad tunnustamist nn. Balti erikorras. Sellega kujunes Baltimaade erilaadsus Vene impeeriumis endestmõistetavaks. See soodustas mõneti ka eesti rahva sotsiaalse struktuuri ja omavalitsuslike traditsioonide arengut XX sajandi alguseks, mis hiljem andis tuge

üleminekuks omariiklusele.

Nõukogude Eesti ajaloolased on viimasel ajal veenvalt näidanud, et rahvusliku suveräänsuse ja omariikluse kui poliitiliste väärtuste alahindamine sai saatuslikuks Eesti Tõõrahva Kommünile. Esmakordselt Eesti ajaloo teostusid need väärtused arvestatavas ulatuses Eesti Vabariigis. Iseseisvumisele järgnenud kahekümne aasta jooksul tõestas eesti rahvas suutlikkust oma elu tõhusalt korraldada. Veel tänaselt päeval etendavad Eesti omariikluse ajast pärit demokraatia- ja töötraditsioonid küllalt suurt osa uuenduspoliitilise osaks saanud toetuses.

Stalinlik suurriiklik poliitika likvideeris Eesti riikliku suveräänsuse. Ka konstitutsiooniliselt määratud enesemääramisõigus, leninliku rahvuspoliitika nurgakivi, jäi ilma reaalsest garantiidest. Stalinlik rahvusdoktriin omistas rahvustele, kõigele rahvuslikule ajalooprotsessis tühise osa ja käsitles seda sotsialistlikus ülesehitustöös koguni häiriva tegurina. Kaotanud võimaluse oma poliitse territooriumi täieõiguslikuks haldamiseks, loodusressursside kasutamise kontrollimiseks ja rahvuse loomulikuks arenguks, ei näe eestlased Eesti NSV-s praegu suveräänsust riiki. Riikliku suveräänsuse hävimine jättis eesti rahva säilimise väljajäetud ilma kindla kaitseta. Põhirahvaste kõikumalöönnud turvalisustunne sü-

vendab ebakindlust kõigis Eestimaa elanikes. Pidurdamatu migratsioon ohustab juba ka Eestimaa territoriaalset tervikkust.

Paraku ei tunne ajalugu tagasivõtmist. Uus poliitiline mõtlemine on nüüd vähemalt välispoliitikas tunnustanud rahvaste võõrandamatuid õigusi. Õigusriigi põhimõtete väljakuulutamise lubab loota rahvusõiguste tunnustamist ka sisepoliitikas. Võrdõiguslike suhte kehtestamine Nõukogude rahvaste vahel, sotsialistliku föderalismi areng on ainsaks reaalseks tagatiseks eesti rahva säilimisele. Rahvarinde Algatuskeskus ei pea õigeks separatistlikke taotlusi, mis ei arvesta Eesti olukorda reaalselt mõjutavaid rahvusvahelisi, majanduslikke, poliitilisi ja etnilisi tegureid. Püüdlused ja üleskutsed, mis neist asjaoludest mõõda vaatavad (olgu nende püüdluste ajendid millised tahes), võivad raskelt kahjustada soodsat väljavaadet, mille avab Eesti jätkuv perestroika ja üleminek isemajandamisele kui osa sellest.

Eesti poliitiline suveräänsus võib tänapäeva maailmas teostuda üksnes enesemääramisõiguse rajaneva sotsialistliku rahvusriigina. Kõige valutum tee sellele on Nõukogude Liidu muutmine liitriigist riikide liiduks. Selleks on vajalik Nõukogude Liidu liidulepinguliste aluste väljatöötamine ja rakendami-

KULTUURI-FONDIS

EK presiidiumi istungil 7. juulil k. a. otsustati toetada Juudi Kultuuri Seltsi «Deklaratsiooni» juudi rahvuslikust sümbolikaast». Võeti teatavaks, et Juudi Kultuuri Selts on saanud deklaratsiooni ENSV Ülemnõukogule seiskohavõtuks ja sümbolika kasutamise seadusliku kaitse tagamiseks ning avaldamiseks ajakirjanduses.

EK arvele Elamu-Sotsiaalpankas nr. 702101 annetasid: aja-leht «Edasi» honorarid: Jüri Ginter, Toomas Hansson, Jaan Pruulmann, Valdo Ruttas 7,88 Eestimaa Rahvahariduse Seltsi jaoks; Vello Lattik 9,85 kirjaniik Jaan Lattiku mälestuse jäädvustamiseks; «Kulakivi» finalistid 134,54 emakeele ausamba rajamiseks Kadriannasse; Aino Põldmäe ja Elsa Kudu 13 L. Koidula mälestussamba rajamiseks Tartus; parteikonverentsi delegaatidega kohtujad Tartus 358,37 eesti levimuusika arendamiseks, 268,78 Tartu Kultuurihoone juurdeehituseks, 268,78 Tamme staadioni kapitaalhituseks; Kiroviniim. NKK 250 Lahemaa rahvusparki fondi; Tallinna 26. kk õpetajad 46 Igor Severjanini ausamba püstitamiseks; kalurikolhoos «Oktoober» 416 Eesti Kunstimuseumile; Nõmme Haigla töötajad 118 Eesti Kunstimuseumile.

RPI «Eesti Projekt» töötajad annetasid 3102 rbl. järgmisteks sihtotstarveteks: Eesti Rahva Muuseumile Tartu Raadil 1913, Eesti Kunstimuseumile 423, Kunstigalerii ehitamiseks 15, Eesti Muinsuskaitse Seltsile 30, Loomelilude Kultuurinõukogule 10, EÜS-i maja restaureerimiseks 10, Ruhnu puukiriku restaureerimiseks 28, von Glehni palmimaja ja Kalevipoja kuju taastamiseks Nõmmel 260, Lembitu mälestussamba taastamiseks 153, eesti kultuuriloolise filmi tegemiseks 10, Viru koduloomuuseumile 5, Kalevipoja mälestussamba taastamiseks 105, Noorsooteatrite 10. R. Valgre mälestuse jäädvustamiseks 8, M. Underi mälestuse jäädvustamiseks 8, V. Panso nim. teatrikeskuse rajamiseks 10, uue tantsusaali rajamiseks 15, L. Koidula mälestussamba püstitamiseks 10, Rootsi kiriku taastamiseks 2, «Vanalinna Stuudio» uue maja ehitamiseks 11, «Wellisto» almanahi väljaandmiseks 5, tegevussuund «Kodupaik» 5, A. Saareste «Eesti keele mõistelise sõnaraamatu» väljaandmiseks 15, Gustav Adolphi mälestussamba taastamiseks Tartus 4, Uku Masingu kodutalu ennistamiseks 1, Muhu kiriku restaureerimiseks 21, vanavene kunsti muuseumile Tallinnas 10, A. Puškini muuseumile Mihhailovskojas 2, V. Vössotski muuseumile 3 rbl.

ne. Ka tuleb luua praktiliselt toimiv poliitiline ja juriidiliselt garanteeritud mehhanism, mis tegelikkuses tagaks rahvusliku enesemääramise võimaluse kuni liidust väljaastumiseni. Selline mehhanism on tõhus tõke suurriiklikele jõviniimile ja üleliiduliste ametkondade omavolile. Poliitilise ja demograafilise situatsiooni stabiliseerimiseks Eestis on esmajärgulise tähtsusega ka sellised abinõud nagu riigikeele ja kodakondsuse kiire seadustamine.

Eesti rahva võitlus olemasolu eest ja perestroika kui võitlus nõukogude ühiskonna demokraatliku uuendamise eest toetavad teineteist oma põhieesmärkides. Perestroika edendamine on praegu ainsus realistlik alternatiiv nii rahvusliku pessimismi ja allakäigu meeleoludele kui ka maailmapoliitika reaaliad eita-vate rahvuslike illusioonide õhusse. See on ka ainsus võimalus vaba ja turvalise Eesti rajamiseks kõigile kodakondsetele rahvusest sõltumata. Rahvarinne saab võtta enesele vastutuse selle perspektiivi teostamise eest vaid radikaalse perestroika jätkumisel. Perestroika vastaste jõudude võit sunnib meid otsima teisi võimalusi Eesti maa ja rahva kaitseks.

Tallinn, 23. juulil 1988

RAHVARINDE
ALGATUSKESKUS

«Fosforiit äratas nõidus-
unest üles eesti rahva hinge,
nelja mehe idee äratas eesti
rahva kollektiivse mõistuse
ja loominguliste liitude juha-
tuste ühispleenun äratas raha-
va lootuse. Lootuse võib-olla
kõige rohkem seetõttu, et äki
selgus — meil on palju
inimesi, kes oskavad hinnata
meie minevikku, olevikku ja
tulevikku rahulikult ja kai-
nelt, julgevad välja öelda
seda, mida mõtleavad. Ja loo-
tuse sellegi tõttu, et selgus —
suletusest, väärdumistest ja
võõrdumistest hoolimata on
olemas eestlasi, kellel mõis-
tus töötab ja silmad maailma
suunas on lahti.»

Sellise kokkuvõttega alus-
tasin oma esimest loengut
Torontos tänavu keval, 11.
mail. Tartu College'i nime-
lisse majja Toronto kesklin-
nas oli kogunenud saalitäis
inimesi. Koos Viivi Luigega
proovisin anda edasi seda, mis
siin Eestis viimase aasta-
poolteise jooksul on toimu-
nud. Eriti muidugi viimaseid
uudiseid: ühispleenumist, Rah-
varindest, Roheliste Liikumise
algusest jne.

Pean ette rutates ütleva, et
kohe alguses võetud hoiak —
saame rääkida kõigest ainult
4. mai seisuga — oli muidugi
ainuvõimalik. Ennustamine
oleks nii kiirelt liikuvast ajas
olnud spekulatiivne ja odav.
Paari nädala pärast võis
omal nahal tunda, milline in-
formatsioonipuudus seal kau-
gel juba nii ruttu tekib. Tea-
ted on juhuslikud, ajalehed
tulevad suure hilinemisega —
ja äkitselt tekkis endalgi
ookeanitagune tunne: ma ei
tea enam mitte midagi, mis
Eestis on juhtunud. Üks möö-
dunud kevadekuu oli kui iga-
vik.

Informatsioonipuudus on
krooniline. (Muide — ka siin!)
Ka siis, kui sugulaste ja tut-
tavatega Eestis kirju vaheta-
takse, ka siis, kui ajalehti tel-
litakse. Kõiki lehti ei saa tel-
lida (näiteks praegu «Eda-
sit»), loomulikult ei kuulda
Eesti Raadio saateid, ei nähta
Eesti Televisiooni saateid (s. t.
näiteks ka Kultuurinõukogu
raadiotundi ja «Mõtlemine veel»
teledispuute).

Sellel taustal kujunesid
meie loengud suurema publi-
ku ees ja ka väikestes ringi-
des istumised kogu Kanadas
ja USA-s veedetud aja jook-
sul väga tõsiseks tegevuseks,
mille sisu oli pidevalt üks:
proovisime võimalikult ob-
jekttiivselt ja võimalikult täp-
selt edasi anda seda, mis
Eestis toimub.

Ja siin tahan kohe hüpata
meie reisi lõppu, tõmmata
selele kriips alla ja kasutada
võimalust, et südamepõhjust,
sügava kummardusega täna-
da kõiki Kanada ja Ameerika
Ühendriikide eestlasi, kes
meid nii siiralt, nii lahkelt, nii
usalduslikult, nii koduselt
vastu võtsid, kes meie eest
hooldasid ja kes ilmutasid
kõige kodu-Eestis toimuva
vastu ülimat huvi. Kõik kok-
ku jättis väga liigutava mul-
je. Tuhad tänu teile selle
eest, selle usalduse eest!

Usaldus

See on vaieldamatult täht-
saim sõna, see on võti. Nii
suures maailmapoliitikas kui
kodus. See on ka võtmesõna
meie kohtumistele ookeani ta-
ga. Selle võtmesõna puudu-
mine iseloomustab pikka sõ-
jajärgset perioodi. Usalduse
elluärkamine äratab lootust
tulevikule. Ja tulevikulootuse
juures on kodu- ja väliseest-
laste vahelise usalduse säili-
mine ka kõige tähtsam.

Praegu, mil me siin oma
elus kõiki asju ümber hinda-
me (või üldse alles märkama
hakkame, kus me oleme selja
sirgeks ajanud ja räägime
oma minevikust nii, nagu me
ammu oleme tahtnud, on ju
ühmalt loomulik rääkida sel-

TEEKOND EESTISSE

geks ja sirgeks ka need kõ-
veraks väänatud vahekorrad
Välis-Eesti ja Kodu-Eesti va-
hel.

Milles see kõveraksväänatus
on kõige rohkem avaldunud?
Kes on väänanud?

Teame üldjoontes, et välis-
maal elava eestlaskonna kujun-
emine on toimunud mitme
perioodi jooksul. Välja on
rännatud eri aegadel, eri põh-
justel ja eri teid pidi. Kõige
suurem väljarännulaine lan-
ges muidugi Teise maailma-
sõja lõppu. Aga on mindud ka
varem ja on mindud hiljem.

Kuid üldine suhtumine, see
suur ja jäik poliitiline küün-
test kübar, mis väliseestlaste-
le on pähe surutud, ei ole
tahtnud milleski eriti vahet
teha, liiati inimeste saatustes.
On olnud peamiselt kaks
hoiakut: söimamine või vaiki-
mine. Seepärast kujutlengi
seda hoiakutevõru küüntest
kübarana, mis ennemuistsetes
juttudes mäletatavasti omani-
ku nähtamatuse muutis. See
mahavaikimise soov, olema-
tuks tegemise soov ei ole pä-
rit mitte kusagilt mujalt kui
stalinistlikult poliitikast, raud-
sest suhtumise stereotüübist,
mille järgi kodumaalt üks-
kõik millisel põhjusel ära
lõinud inimesed olid põhimõt-
teliselt reeturid, seetõttu ka
põhimõtteliselt vaenlased ja
spioonid. Või äärmiselt juhul
vähemalt teisejärgulised in-
imesed, kellest kõva häälega
ei räägita.

Et lõplikult lahti saada neist
stalinistlikest elujõulistest
kompleksidest, et vabaneda
sellise valepoliitika ajamisest,
väärdunud ametlikest seis-
kohtadest, peame vaatama,
kust see kõik on tulnud. Ja
mõtlemine siin ennekõike sel-
lesama (tänaheks juba palju-
räägitud) asjaolu üle, et
1940. aastal algasid inimeste
kadumised, et see repressioo-
nide aeg jõudis 1941. aasta
küüditamiseni. Peame aru
saama, et 1940. aastal sõitis
Eestisse stalinistliku büro-
kraatia, sise- ja välispoliiti-
ka teerull, tuli täie tambiga,
üle inimeste kodude ja saa-
tuste, litsus meie kirju inim-
maastiku üheks laiaks lapi-
kuks maailmapildiks, kahe-
mõõtmeliseks («omad» ja
«vastased») raamitud maail-
mapildiks, kus ei olnud koh-
ta kõigil sellel, mis varem
oli olnud.

Sellel taustal on selge, miks
suurel hulgal inimestel ärkas
hinges sõja lõpul tõeline hirm
võimaliku uue teerulli lähe-
maleveeremise ees.

Tagantjäreletarkusena on
selge ka see, et hirm oli ab-
soluutselt õigustatud. Põge-
nemissoov, mille tagantlõkkel
paljud inimesed sattusid mere
ja pärast ka ookeani taha, oli
loomuliku tekkega. Mõtlemine
kas või ainult 1949. aasta
küüditamise peale. Kuid tu-
leb mõelda ka inimeste muu-
de ebaseaduslike või pseudo-
seaduslike väenamiste peale,
mida sõjajärgseil aastail nähti.

Niisiis, osa eesti rahvast
läks välismaale. Jäigal toonil
on kirjutatud suures sõjas
tekkinud leeridest. See on
omaette teema, mis nõuab tä-
na kindlasti ka taustaanalüü-
si. Jäägu see ajaloolaste mõ-
tiskleda ja uurida. Mina ei
taha siin olla kohtumõistja
nii- ega naapidi. Paljud fak-
tid ja asjaolud on hämarad,
meile aastate jooksul ühe-
külgsest ette antud. Inimeste
saatustesse ei tohi mingil ju-
hul jälgalt suhtuda. Õigluse
kaalud on täna kodus veel
rikkis mis rikkis. Kuidas
saaks rikkis aparatuur meile
mineviku õiglaselt ära kaa-
luda? Minu arvates on see
võimatu.

IAAK JÕERÜÜT

Aga see üldistus, see vaen-
lase kuhu voolimine meie sil-
made ette meie endi kaas-
maalastest laienes kõigi in-
imeste peale, kellest kümned
tuhanded läksid lihtsalt oma
kodust ära, sõja eest ära.
Läksid või olid aetud. Ma
tean, et paljud neist läksid
enda teada vaid paariks
kuuks, et saatust loomis inime-
si. Ja inimesed ei ole nii liht-
sad, et ühes ajaleheartiklis
ning ühe hingetõmbega saaks
pärast aastatepikkust vaikust
kõik äkki selgeks rääkida.
Ainus asi, mida ma tahan siin
selgelt ja otse öelda: meie
võimuses on ühe hetkega liht-
salt loobuda kõigist eelarva-
mustest, millega ametlik suh-
tumine väliseestlastesse meid
on üle külvanud.

Välismaalastesse on meil
enamasti suhtunud palju vii-
sakamalt kui oma riigi kodan-
ikesse. Välismaalastele an-
takse paremini süüa, neid teen-
datakse paremini jne. Nende
taskutes peitub ju konver-
teeritav valuuta! Nojah, see
välismaalaste vastu viisakas
olemise kohustus võinuks ju
olla paljudele päris paras vii-
sakuse kool, aga paraku ei
ole küpsustunnistust tänaseni
kätte saadud, sest teeninduse
üldine tase on hoopis vile-
tsaks jäänud. Ju on siis pseu-
dokool olnud. Kuid seegi on
omaette teema. Siia haakub
see vaid tõsiasja kaudu, et
kõigi välisriikides elavate in-
imeste hulgest on ikka eralda-
tud üks grupp, kelle suhtes on
midagi aina teisiti, ei ole ta
õige oma, ei ole ta õige võõ-
ras. Kuidagi ei leia sellise
suhtumise kohta õiget sõna.
Pehmetel öeldes — kummali-
ne. Võõrdunud ja väärdu-
noleme olnud inimlikest suhe-
test oma kaasmaalastega ja see
suhe on olnud peale sunnitud
(ma ei räägi praegu perekon-
dlike kontaktidest ja kolleegide
individuaalsetest sidemetest, neid on samuti
üldise küüntest kübara var-
ju surutud). Sellest pealesu-
rutud rumalusest oleme kind-
lasti võimelised ruttu loobu-
ma ja meie suhtlemine kaas-
maalastega, kus maailma ot-
sas nad ka ei elaks, peaks
olema ennekõike normaalne.

Ja kui me oleme ühe selli-
se psühholoogilise kuristikku
niisuguse hoiakumuutusega
ületanud, alles siis võib tek-
kida usaldus. Ja alles siis,
kui on tekkinud usaldus, al-
gavad pikad, sõbralikud, rah-
ulikud jutud ka kõige tõsi-
sematel teemadel. Meil on,
millest rääkida.

Selle kõige alus on usaldus.
Ainult üldise usalduse toel,
kui me oskame usalduslikult
suhelda kodus, väliseestlaste-
ga, kui me oskame normaalselt
suhelda kõigi inimestega,
vaid siis on võimalik reali-
seerida IME programmi, siis
on meil võimalik oma kul-
tuuri arendada, oma keel pin-
geseisundist ja ohutsoonist
päästa ja teha muudki ilusat
ning suurejoonelist, mis meil
mõttes on.

Reis kui selline

Meid kutsus külla Toronto
organisatsioon nimetusega
«Eesti Kirjanduse Sõbrad» ja
personaalselt selle üks tegev-

liige Kaja Telmet ning tema
mees, disainer Tiit Telmet.

Kuid praegune kirjutus ei
ole mingil juhul reisikiri. Lü-
hidalt: viibisime pikemat aeg-
a Torontos, lühemat aega
New Yorgis, kohtusime väga
paljude eestlastega. Meil oli
Torontos kolm esinemist, iga
kord oli paarisajakohaline
saal täis. Esimesel, nagu öel-
dud, rääkisime uuematest
uudistest Eestis, teise teema
oli Viivi Luige «Seitsmes ra-
hukevad». Kolmandal sai rää-
gitud minu kirjutatust, kõige
rohkem raamatust «Teateid
surmast». Loenguid ilustree-
ris ka väike graafikanäitus
Andres Toltsi ja Mare Vindi
töödest. New Yorgi Eesti Ma-
jas oli meil üks loeng vähe-
male seltskonnale (kes aga ei
olnud sugugi vähem haara-
tud Eesti asjadest ja saatsid
loengu lõppedes ka mitme-
kümmne allkirjaga toetusläki-
tuse loominguliste liitude
kultuurinõukogule). Seal üri-
tasime kõike kokku surudes
rääkida nii Eesti elu uudis-
test kui ka kirjandusest.

Ei tule siit reisikirja ka
selles mõttes, et täpseid
arve ja majandusgeograa-
filisi fakte ma esitama ei
hakka: soovitan lugeda teat-
meteoseid. Turistikke mul-
jeid jagada pole mingit isu.
Miks? Aeg on ülimalt tõsine,
aeg nõuab meilt muud. Ja nii
suhtusime meiega oma reisi-
se maksimaalse ebaturistik-
kusega. Ookeani taga on kõik
ju mõnes mõttes teistsugune
kui kodus, ja ometigi meenu-
tas suhtlemine ookeanitaguse
eestlastega mõnes mõttes
kodust elu. Inimeste maailm
on praegu omavahel nähta-
matute jõujoontega vägagi
seotud. Kauged paigad on ka
kaugustest ja ajavahedest
hoolimata ühendatud ühe suu-
re nähtamatu kõiega, mille ots
on kinnitatud aastatuhande
lõpu külge. See tunne minus
on ainult tugevnenud ja jäli-
tab mind terve elu.

Ja kodust olukorda tuletas
meelde ka kogu meie teekon-
na lugu. Kutse saabus juba
eelmisel aastal, ja saadeti meie
põhiliselt puhtkirjandusli-
kel kaalutlustel. Ei kutsujad
ega meie võinud aimata, mil-
line kevad saabub Eestisse
1988. aastal. Nii oligi väga
kodune, et tõsise kirjandus-
huvi juures püsis kõikjal
õhus terav huvi majanduse,
poliitika, ökoloogia vastu. Ka
meie kirjanduslikud kohtumi-
sed olid läbi pikitud poliiti-
liste küsimuste arutamistega.
Olgu aga siin ka öeldud, et
niisugused vanas vaimus eel-
arvamused, nagu esitatakse
kõikjal provokatsiooniliselt kü-
simusi, et keegi tahab alati
n.-õ. vaipa jalge alt ära tõm-
mata — need eelarvamused
tuleb ükskord nurka visata.
Mulle ei esitatud neid korda-
gi, ei kahe, kahekümne ega
kahesaja silmapaari pilkude
all, ei ajalehe «Vaba Eestla-
ne» toimetuses, kus me kumb-
ki ajalehele intervjuu andsi-
me, ega mujal. Ütlen täiesti
tõsiselt, et me oleme oma
ajakirjandusliku tegevusega
siin kodus, nii paberil kui
eetris jõudnud kõvasti lähe-
male normaalsele tasemele,
meie sõnades on juba tõde. Ja
sellel taustal tundub termin
«provokatsiooniline küsimus»
täielikult stalinistlik. Provo-
katsiooniliselt saab kõnetada
ainult neid, kelle jaoks tõde
on provokatsioon.

Ja muidugi tahaksin kusa-
gile rämpsu hulka igaveseks
koristada ka kõik pealesuru-
tud must-valged skeemid
inimsuhetes. Ühest — jäigast
ühiskübara skeemist oli juba
juttu. Teine lapsik must-val-
ge skeem oli mäletatavasti

selline: väliseestlased jagune-
vad kaheks — konservatiivse-
teks ja progressiivseteks. Non-
senss! Lahtritesse jaotamine
on naeruväärne! Põhilise
märksõna juurde tagasi tul-
les: ei ole võimalik usaldust
võita skeemide abil.

Ma ei taha esitada turist-
like andmeid elulaadi ja
-standardi kohta. Võib ju
mainida, et New York on võ-
luv kui linna sümbol ja
Manhattani kultuurikontsent-
raat on erakordne. Manhat-
tanil tuleb kohe pähe seesa-
ma mõte, mida Heinz Valk
oma möödunud aastases SV-
loos väljendas: tippkunst
nõuab suurt raha!

Toronto kohta vaid seda, et
kodu-eestlaste ettekujutus
sealsest elust täiendades tah-
han meenutada — linn asub
siiski Rooma laiuskraadil ja
pärast üliühikest kevadet tu-
leb kuum suvi, rohi kõrbe-
kultliku kliima seadmed
töötavad pidevalt.

Kuid samas ei oska ma öel-
da, kui palju eestlasi elab sel-
les meie sobivas kliimas.
Ilmselt ei olegi see praegu
täpselt määratav. Kes noori-
matest sealsündinutest loeb
ennast eestlaseks? Ei tea.
Kuid kõige õigem on öelda,
et Kanadas ja USA-s kokku
elab mitukümmend tuhat
eestlast. Täpsust ei pea ma
praegu kõige olulisemaks.
Oluline on teadvustada, et seal
(ja mujal välismaal) elab
küllalt palju eestlasi, et ek-
sisteerivad mitmesugused or-
ganisatsioonid, seltsitegevus
on vilgas, ilmuvad eestikeel-
sed ajalehed (Torontos «Vaba
Eestlane» ja «Meie Elu»),
et Ameerika mandril antakse
välja tähtsat kirjanusajakir-
ja «Mana» (toimetaja Hellar
Grabbi), et Torontos on kir-
jastus «Maarjamaa», mida
veab Vello Salo, et eestlased
tegutsevad väga edukalt inse-
neridena, arhitektidena, tea-
duses, ärialal. Et loetakse ja
kirjutatakse eesti raamatuid.
Torontos elavatest kirjanikest
mainigem kas või Arved
Viirlaidu, Urve Karuksit, Sal-
me Ekbaumi, Hannes Oja, Ar-
vi Korki... (Informatsioonist
Välis-Eesti kirjanduse kohta
on rikkad viimastest allika-
test näiteks «Looming» nr. 5
ja 6, 1988.)

Aga tegelikult peame en-
diit küsima:

mida on tarvis teha?

Seda küsiti mitmesugustes
variantides ka seal. Kuidas
saavad väliseestlased Kodu-
Eestit praegu aidata? Millised
sidemed oleks tarvis esma-
järgkorras püsivaks muuta?
Vastasin alati, et esmajärje-
korras on tähtsaim informaa-
siooni liikumine. Ja selle kõr-
val on tähtis õige hoiak, inimi-
lik arusaamine, et aastaküm-
neid olnud lõhet ületades ei
pruugi kõik minna vaevadeta
ja kibestumiseta, et kõik ei
saa toimuda ühe hetkega. Meil
peab olema kannatust ja aega.

Aga samas on absoluutselt
selge, et kõigil aladel tuleks
alustada silmapilk ja igal
pool on oluline informatsioo-
ni vahetus.

Ja kui erinevates peades
erinevatel põhjustel peaks
tekkima kiuslik küsimus: miks
siiski selle suure lõhe ületa-
mine ja olukorra normalisee-
rimine on vajalik, siis vastan
ma: seda on vaja eesti rahva
vaimse tervise huvides.

Siin, kodus peaksime kiire-
mas korras leidma võimaluse
välja anda raamatu, mida
võiks pealkirjastada «Kes on
kes Välis-Eestis». Kui kodus-
te kirjutamistempodega jääb
veel mõneks ajaks seis endi-
seks, siis pakuksin seda esi-
meseks Kodu-Eesti ja Välis-
Eesti ühiskirjastuse väljaan-
deks. Nägu näha, ei kahtle

ma siinjuures säärase kirjas-
tuse loomise vajalikkuses!

Aga kõigi sammude juures
ei maksa unustada, et ükski
teine rahvas maailmas meie
eest neid sidermeid kokku ei
sõlmi. Nii et kui ma väidan
selle tegevuse olevat maail-
maajaloolise tähtsusega, siis ei
ole see pateetika, vaid objek-
tiivne tõde. Ja see on tege-
vusväli piiramata võimaluste
ning võrdsete kohustustega
igale eestlasele.

Siinkohal tahaksin ma se-
da kõike sõnastada üleskut-
sena.

Kutsun kodueestlasi ja vä-
liseestlasi ühinemisele, mille
aluseks on ühised ideed meie
rahva ja meie keele säilita-
miseks. Kutsun ühinemisele,
sõltumata sellest, kus keegi
eestlastest selles maailmas ka
ei ela või tulevikus elama ei
hakka.

Väliseestlastel soovitaksin
siinjuures rahulikult vaa-
data üksteise keeleoskusele,
sest põlvkondade vahel on
suuri erinevusi emakeele
omandamise võimalustes.

Kodueestlastele panen sa-
mas südamele, et väljas ela-
vatesse kaasmaalastesse tuleb
suhtuda äärmise pieteediga ja
on taktitu sugulast või tut-
tavat kohates talle nina pea-
le määrada veidrat aktsenti.
Tühine lauseke, kuid määra-
tu järeelmõjuga, sealjuures
meie kõigi kahjuks. Aktsent
ei ole määrav!

Me peame endale teadvus-
tama, et eesti rahva ja keele
alleshoidmine on tõesti kõigi
maailmas elavate eestlaste
ühine kohus ja sel puhul tu-
leb loobuda väiklusest, ma-
dalusest, tarbetutest kirgedest,
sest muidu me võib-olla ei
sailigi.

Peale aadete peavad meile
kiiresti selguma ka praktilise
koostöö alad. Erinevalt sel tee-
mal ajalehtedes või raadios
sõna võtnud kolleegidest kul-
tuurivallas, ei taha ma sil-
mas pidada mitte ainult kul-
tuurisfääri. Ühinemine ja tu-
levik, millest ma räägin, on
kogu rahva asi.

Ma julgen väita, et ainu-
üksi isemajandava Eesti (IME)
programmi realiseerimisel
võiks Välis-Eesti teadlastest
ja majandusmeestest olla tu-
gevat teoreetilist ja praktilist
abi. Usun naiivseltki, et äri-
maailma rangetest seadustest
hoolimata võib soodsate tin-
gimuste juures väliseestlastest
ärimeestel n.-õ. ärilise mõis-
tuse kõrval kaasa rääkima
hakata ka vere hääli. Ma loo-
dan seda.

Teiseks, — vajame oma
ülilooli, teistesse kõrgkooli-
desse, oma pealekasvatavate
põlvkondade jaoks, mõtlema
eestlaskonna jaoks kodus
värskest verd vaimse elu or-
ganismi, värskeid mõtteid,
mõtete vahetust. Vajame vä-
liseestlastest külalislektoreid
siia, ootaksime väliseestlastest
tudengeid õppima, vajaksime
väliseestlaste abi välismaadel
stažeerimiseks, õppima mine-
kuks, uurimistöök. Päril-
kindlasti vajame koostööd, et
perekonrad võiksid lapsi võt-
ta enda juurde elama. Väl-
jas jõuaks puhast eesti keel
sealsete lasteni kõige otse-
malt — siin kasvanud lastelt.
Meie lastele lisanduks võim-
keelte praktikseerimise võim-
lusi ja uusi elukogemusi. Kas
ettevõtlikud emad-isad ei ta-
haks mõnede ootevalmis välis-
eestlastega kontakti võtta ja
korraldada lastevahetuskontori
luua? Selline vahetus on ju
maailmas vana, hea äraproovi-
tud süsteem.

Kolmandaks — väga lai te-
gevusväli on kultuuris. Aga
siin on ainuvõimalik, et iga
ala kultuuriinimesed leiaksid
isiklikud kontaktid väliseesti
kolleegidega (siin-seal on
need juba mõnda aega ole-
mas) ja küllap teavad kunstni-
kud, heliloojad, arhitektid jt.
ise, mida teha.

(Järgneb)

Möödunud aasta lõpukuudel
ilmus «Ogonjokis» Mark Gri-
gorjevi artikkel Valter Uda-
milt. Imestusega lugesin seal
tema näidenditest «Esimehe
unenägu» ja «Maainimene kuu-
rortlinnas», millest mina —
ikka ka nagu pisut eesti kir-
jandusega kursis olev inime-
ne — ei olnud kuulnudki.
Juttu oli veel ühest uuest tol-
lal pealkirjata näidendist ja
jutustusest. Kõik see Valter
Udamilt tema «Sirbi ja Vasa-
ra» toimetuses käimise ajal
tema ilukirjandusliku loomin-
gu kohta. Kõigile on muidugi
teada näidend «Vastutus», mis
on saanud ka Smuuli preemia
ja mida Eestis on mängitud
kolmes teatris. Kas ka mujal
Nõukogude Liidus ja kus ni-
melt, seda ei osanud autor
isegi öelda. Tellitud ja saade-
tud on teksti igatahes mitme-
le poole. Lätist on ka hono-
rari tulnud.

Pärast «Vastutust» on Val-
ter Udam kirjutanud neli näi-
dendit. «Erinevad arusaamad»
räägib EPA lõpetanud noor-
test, kes määratakse tööle eri
rajoonidesse. Kolhoosi iga-
päevaelu vastuolude taustal
areneb noormehe ja neiu su-
hete lugu. Probleemid, mille-
ga on hädas üksikisik, on sel-
les näidendis ühtlasi tõsised
sotsiaalsed probleemid. «Maai-
nimene kuurortlinnas» on
näidend oma juured kaotanud
maaperekonnast. Kahe lapse-
ga naine ostab maja mere-
äärsele linna, kuid vaata-
mata teatud jõukusele hakkab
seal nägema näguri päevi. Mõ-
ne on näidata, kui viletsalt
elab inimene, kes on loobu-

Herman Sergio esimene raa-
mat «Meri kutsus» tuli trü-
kist 1960. Ei oska arvata, kui
palju seda mahukat mere- ja
meremehejutustust mäleta-
takse. Sergio debüteeris alles
täisküpses eas, kuid ikkagi
toimus see ammu. Eesti Kir-
janike Liidu tänane noorim
liige on sündinud juba pä-
rast tolle raamatu ilmumist.
Küll usun, et Sergio esimest
raamatut ikka veel hasardiga
loetakse. Peaasi, et «Meri
kutsus» satuks elust ja kir-
jandusest rikkumata inimese
kätte. Mõtleme lugejat, kes so-
vib kaasa elada peategelase-
le, kellel on tahtmist ja jõu-
du tõestada oma kohaõigust
päikese all.

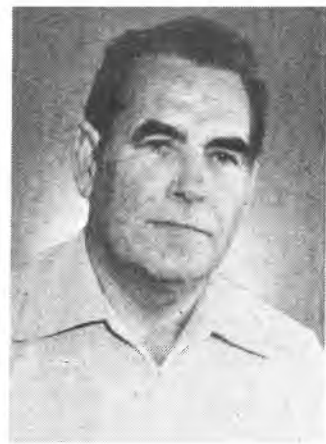
Debüüdist kulunud kolme
aastakümne jooksul on Sergio
kirjutanud ja avaldanud mit-
mesuguseid, mitmes eri laadis
ning ka taseme poolest oma-
vahel oluliselt erinevaid raa-
matuid. Sergio ebatabiilsus on
teada, see näikse hästi loo-
mulikult kuuluvat kirjaniku-
portree oluliste tunnusoonte
hulka. Eks olnud ka «Näki-
madalad» omal viisil sellesa-
ma ebatabiilsuse avaldus? Kõik-
umine ülespoole, hiline ja
seepärast nagu ootamatugi
tippuõusmine.

Et jutuks tuleb «Randröö-
vel», sobib ebatabiilsus hästi
selle sõnavõtu märksõnade
hulka. Uues raamatus ei ole
kirjanik ligilähedaltki «Näki-
madalate» nivood hoidnud. Ei
ole nagu püüdnudki seda te-
ha? Igatahes on lugemismulje
algusest peale selgesti teist-
sugune. Niisugune kogemus
on seda ootamatum, et tege-
mist on raamatuga, mida
saab mitmes tähenduses «Näki-
madalate» järjeks pidada.
«Randrööveli» saatemärkuses
tuleb kirjanik meelde, et
esialgu oligi Ungern-Stern-
bergi lugu kavandatud «Näki-
madalate» sarja neljanda
raamatuna. Hiljem plaan
muutus. Toda esialgset plaani
tunnistab ehk ka see, et mõ-
ningane osa «Randrööveli» ni-
mitelgelaesse puutuvast ja õi-
gupoolest nimelt sellesse raa-
matusse kuuluvast ainest jäigi
«Näkimadalate» kolmandasse
raamatusse (O. R. L. von Un-
gern-Sternbergi kujunemis-
käigu lühitutvustus, tema ja
krahv Stenbocki konfliktid
ekspositsioon).

VALTER UDAM

nud oma loomulikust kesk-
konnast, kuidas ta oma uue
eluga toime ei tule. Seal on
laste probleeme, kõne all on
ülekohus, mille all on kannat-
anud ja kannatavad praegu-
gi meie maainimesed. Näida-
takse linna asunud maaini-
meste vaimset ja moraalselt
rõhutust. Seda näidendit hak-
kab mängima Otepää Rahva-
teater. «Esimehe unenägu» on
komöödia. Kolhoosi esimees
näeb unes, et ta elab täiesti
teistsuguses maailmas, kus
puudub see kõik, mis on te-
ma igapäevane elu ja töö: de-
fitsiit, limiidid, fondid. Nor-
maalses maailmas järelikult.
See situatsioon on tegelasele
aga täiesti koorma ja vas-
tutvõtmatu ning tal on väga
hea meel, kui ta ärkab ja on
tagasi harjunud ühiskonnas.
Selle näidendi lavastab Aare
Laanemets Pärnu rajooni Pä-
rivere sovhoosi klubis. Kõige

uue näidend (sama, mis oli
mulje jätnud ka «Ogonjoki»
korrespondendile) on «Uutmi-
se mäng», mille sündmustik
toimub vabariigi tasandil. Te-
gelane on Keskkomitee sekre-
tär, osalevad veel Plaaniko-
mittee esimees, ATK esimees,
Ministrite Nõukogu esimees
jne. On näidatud, kuidas me
sõnades mängime uutmist, te-
gudes aga oleme endiselt kin-
ni vanas ja harjumuspärases.
Vastuolud on teravusteni väl-
ja toodud. Uutmise mängu
mängitakse ühtmoodi nii Ees-
tis kui ka mujal Nõukogude
Liidus. Seoses uue situatsioo-
niga Eestis (parteijuhtkonna
vahetus) otsustas Valter
Udam näidendit pisut täien-
dada. Samal teemal on ta kir-
jutanud ka jutustuse (seda
soovitas Ingo Normet).

Valter Udamile meeldib kir-
jutada just tänasest päevast,
praeguse elu probleemidest,
avastada enda ja teiste —

oma näidendite vaatajaskon-
na — jaoks nüüdiselu olulisi
probleeme ja vajajäämisi. Ta
kirjutab põhiliselt maaelu tee-
madel — seda ainevaldkonda
ta tunneb ja see on talle sü-
damelähedane. Tema näiden-
did on publitsistlikud ja ka
autor ise peab end eelkõige
publitsistik, popularisaato-
riks. Ta on avaldanud roh-
kesti artikleid meie ajakirjan-
duses — ka «Sirbis ja Vasa-
ras».

Vähem tuntakse Valter
Udamit kui teadlast. Ometi
kaitses ta 7. juunil k. a. NLKP
Keskkomitee juures
asuvast Marksismi-Leninismi
Instituudis oma väitekirja,
teemaks parteitöö agrotööstus-
koondiste (perestroika) tingi-
mustes. Sel teemal on ta aval-
danud kokku kaheksa mono-
graafiat ja brošüüri, neist
pooled ka vene keeles ja mit-
med Moskvas keskkirjas-
tuste väljaandel. Kirjastusega
«Valgus» on sõlmitud leping
10-pögnalise raamatu kirju-
tamiseks — «Rajoonikomitee,
ATK ja teadus».

Küsisin Valter Udamilt,
kuidas ta kõike jõuab. Rajoo-
nikomitee sekretär, näitekiri-
janik, publitsist, ühiskonnate-
gelane — kas see koorem ei
käi ühele inimesele üle jõu?
Udam vastas, et üht tööd te-
hes puhkab ta teisest. Ainult
nii see muidugi saabki olla.
Minule aga teeb rõõmu, et
meil Eestis on rajoonikomi-
tee sekretär, kes kirjutab näi-
dendeid, valutab südant praeg-
use elu pärast ja kellel on
häbi, et meie riik ikka veel
Ameerikast vilja ostab.

MALL JÕGI

DOKUMENDI KAMMITSAS

«Randrööveli» lugemise järel
tundub kaheks omaette teo-
seks lahutamine ainumõeld-
vana. Kõigest rohkem viib
lahku uue raamatu kunstili-
ne kujunematus. Aga kui
püüdaki kujutleda kõrgtase-
me jätkumist uues raamatus,
ei jää tervikust ikkagi suurt
midagi järele. «Näkimadala-
tes» kujutatakse rahva elu ja

HERMAN SERGO. RANDRÖÖ-
VEL. Romaan. Tallinn, «Eesti
Raamat», 1988. 384 lk.

seda niisuguse intensiivsuse-
ga, et tuntavaks saab ka elam-
ise mõte, selle filosoofia.
«Randrööveli» puudub rahva
elu kujutamine hoopiski. Ta-
lurahvast on saanud näotu ja
nimetu mass, kes ahnitseb
Ungern-Sternbergi kahtlaste
ettevõtmiste täideviijana.

Lugeja, raamatust potent-
siaalse osasaaja vaatekohast
(trükiarv 85 000!) on «Rand-
rööveli» häda kõige rohkem
selles, et inimesed jäävad vä-
heütleavaks, ei huvita, ei pa-
ne kaasa elama. Sergio puhul
ei tohiks see järeldus kõlada
liiga üldiselt. Kui Sergio saab
kirjutades kätte päris oma
mängu, kus esiplaanile tõuseb
niisugune inimene, keda kir-
janik tunneb ja hindab, on
tulemus ikka iseenda eest kõ-
nelnud. See kui on teadagi
hästi komplitseeritud — mis-
pärast siis ikkagi niisugused
eksiminekid? Mõnede sei-
kadele saab ometi osutada.
Iseasi muidugi, kuivõrd õn-
nestub seejuures lahus hoida
põhjusi ja tagajärgi. Rahva
taandumisest oli juba juttu.
Talupoja ja tema elukeskkon-
na puudumine annab seda
rohkem tunda, et meelde jää-
vad iseenesest põgusad ja pel-
galt informatiivsed, kuid oma
kordumises tähendusrikkad
viited sellele, kui huvitatult ja
varmalt talupojad Ungern-
Sternbergi randröövlitegevu-

ses osalesid (hoopis teisiti se-
letab seda suhet M. Aitsam
raamatus «Hiiglossist — Si-
berisse»: hiidlased ei olnud
mereröövlid, küll pidid päris-
orjad täitma omaniku käsku).
Aga toatüdruk Anu ja kipper
Malm, kelle lugu romaanis
tugevasti esile tõuseb — mit-
te küll niipalju oma kandvu-
se kui nimitelgela loo vähe-
kandvuse tõttu? Need kaks
ei esinda ju kedagi ega mi-
dagi ja, mis kõige halvem, ka
iseennast mitte. Nad jäävad
ühe eluliselt võimaliku ja
usutava, kuid sedapuhku väl-
jamõelduna esitatud «saatus-
likele asjaoludele» rajatud loo
peategelasteks. Tõepoolest hu-
vitavaks, lugeja jaoks elavaks
muutub Anu ainult korra, kui
ta hakkab Skallusele asu-
mise järel perenaisetarkusi
õppima. Ei ole põhjust seda
juhuseks pidada: inimene
konkreetses miljöös ja tege-
vuses on peaaegu alati ol-
nud Sergio trump. Kas maha-
salatud lapse lugu ei vajanuks
psühholoogilisemat lähene-
mist? Mängureeglite rikkumi-
sena — mille põhjuseks do-
kumentides kinniolek, doku-
mendi ületähtsustamine? —
tundub Anu unustamine raa-
matu lõpul.

Niisiis jutustatakse «Rand-
rööveli» kõrvuti ja vaheldu-
misi kahte lugu — Anu ja
O. R. L. von Ungern-Stern-
bergi oma. Mispärast rand-
rööveli lugu maksvusele ei
tõuse? Või õigemini: mispä-
rast jääb see lihtsalt looks,
jutustuseks ühe kunagi ela-
nud mehe mõnedest elusünd-
mustest, ilma et nende sünd-

mustega tutvumisest sünniks
kujutus inimese olemusest ja
saatusest? Puudub nimitelge-
lase romaaniline, individuaal-
sust loov käsitlus. Otsene
vastus küll, aga ei seleta mi-
dagi. Peategelase isiku ja
elamise seletus mahub roma-
aanis mõnele reale: «Otto
Reinhold Ludwig von Un-
gern-Sternberg ei teinud en-
dale söögikordasid lõbuasjaks,
vaid tema päeva peamine si-
su oli töö, olgu siis käte või
pea vaev, aus asjaajamine,
poolpettus või lausröövimine.
Ja töö eesmärk oli raha. Sest
raha andis enamiku, mis in-
imesel ilmas vaja läks. Ära-
elamise, kuulsuse, võimu» (lk.
20). Ka niisugune ühemõtte-
liselt paika pandud lähtekoht
ei tohiks ju iseenesest veel
takistada värvika ja jõulise
kirjandusliku kuu loomist?
Ungern-Sternbergi kirjandus-
likku, s. o. inimeste usaldus-
väärset seletavat lahendust
raamatus aga ei ole, on üks-
nes tema lugu. Tundub küll,
et peamiseks takistuseks sai
rohke faktimaterjal, ajaloo-
allikate küllus. Või õigemini
siis takerdumine sellesse ma-
terjali. Mida võiks mõista
umbkaudu nii, et kirjanik on
lasknud end ürikandmete roh-
kusest ära petta, eksiteele
viia ja jätnud oma päristöö
Ungern-Sternbergi kirjandus-
likul loomisel suurelt jaolt
lihtsalt tegemata. Äärmusliku-
malt tuleb see ilmsiks raama-
tu kolmandas osas. Ungern-
Sternbergi kujule lisab see
üpris vähe, kuigi tema kohtu-
protsessi intriigilise iseloomu
näitamine ei ole ju omaette
võetuna sugugi huvitusetu.
Dokumendi ja kirjaniku
ajaloofaktis kinniolek on
aheldanud loovuse ja fantaa-
sia. Ja seda nii totaalset, et
isegi dokumendiga sidumata
osalised (Anu) ei ole tõelist
eluvaimu saanud.

ÜLO TONTS

AIDS 1969?

16. mail 1969 suri pärast kaks
aastat kestnud haigust 15-aasta-
ne ameeriklane. Ametlikuks sur-
ma põhjuseks tunnustati pneu-
mooniat. Siiski oli arste haiguse
kuul sedavõrd üllatanud, et nad
otsustasid külmutada surnu ku-
desid ja verd eesmärgiga ku-
nagi hiljem salapärase tõve

mõistatus lahendada. Hiljuti se-
da tehti. Selgus, et Saint
Louis' poiss Robert R. suri
AIDS-i umbes 10 aastat enne se-
da, kui arstid olid fikseerinud
USA-s esimesed AIDS-i haigus-
tuse juhtumid, kirjutab aja-
kiri «U.S. News & World Re-
port».

NUKUTEATRI HOOAJAST

EIKE VÄRK

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 31)

Hooaja esietendustest kujunes allakirjutatule elamuslikemaks bulgaarlase Valeri Petrovi «Lumemuinasjutt» Rein Aguri lavastuses. Ja seda kõike tänu näitlejate Tene Ruubeli ja Hendrik Toompere väljendusrikkale ning emotsionaalsele koostööle. «Lumemuinasjutt» etendus on habras ja kujundlik; põhi-meelolult lüüriline. Hästi on lavastaja tabanud näidendi olemust. Seetõttu on tulemusena saavutatud küps kunstitermik. Ent nimetatud lavastuste puhul on pigem tegu draamateatriga, kus nukul on täita vaid illustratiivne osa. Sellest tulenevalt jääb etendus koolieelikele ning algklasside õpilastele liiga staatiliseks. Niisiis on «Lumemuinasjutt» meie nukuteatri pilidis mõneti erandlik lavastus, kusjuures tema adressaat on vaieldav. Pole aga kahtlust, et «Lumemuinasjutt» annab toreda teatrielamuse kesk- ja vanema koolieale teatrihuvilistele ning lastevanematele. Tänavu jõudis nukulavale ka H. Chr. Andersenini muinasjutt «Põial-Liisi» järgne Tiit Aasmäe ja Avo Üpruse nukuteatritravanti, mille lavastasid Tiit Aasmäe ja Rein Agur. Hooaja jooksul on lavastuses nii mõndagi muudetud ning edasi arendatud. Selle kõige tulemusel on «Põial-Liisist» saanud hooaja üks menutükke ja seda eriti mudilastele. Niisugune saavutus on kiituseks näitlejale, kes pärast suhteliselt nõrka esietendust on jatkanud omal käel tööd asja parandamiseks. Varem kildudest koosnev lavaluugu on nüüdseks otsekui ühtsesse valuvormi kokku sulatatud. Väikestel vaatajatel aitavad tähelepanu koondada kaugusest kostvad kellahelinad ja tiivuliste haldjate lend, mis on etendust läbiv motiiv. See kõik annab aimuse Põial-Liisi kuulumisest muinasjutulisse haldjate maailma. Mart Kampuse Haldjas, kes on kutsutud Põial-Liisil elutornide eest kaitsma, suudab oma emotsionaalsuse, hääle ja plastilise liikumisega saali peaaegu järgitult haarata. Nii nagu «Põial-Liisi», on nooremale koolieale ja koolieelikele adresseeritud ka Georgi Landau näriteemaline nukunäidend «Lumehelbekese kool». Esmakordselt oli see meie Nukuteatri lavalt juba 1951. a. (lavastaja Raivo Kuremaa). Nagu tookord, üle kolme aastakümne tagasi, mängib ka nüüd Väino Luubi lavastuses näarivana Olaf Paesüld. Vahe on vaid selles, et kui esmalavastuses tuli tal varjuda sirni taha, siis nüüd ilmub ta koos nimitelasega publiku ette elu-suures. Võib öelda, et tegu on ilusa stiilpuhta lavastusega, millel kulminatsiooniks on emotsionaalse tundepuhangu kaunis finaali. Esile tuleb siin tõsta Rein Lauksi lastepärast maitsekat kunstnikutööd; lavapiltide lakoonilisust, mis võimaldab mõjule pääseda armsatel loomanukudel, kesse etendusega.

Et «Lumehelbekese koolis» tuleb kaasa teha valdaval osal Nukuteatri trupist, siis tor-kab ka silma näitlejatööde tasemet erinevus. Rollilähendused pole kõigil ühtviisi eredad, kuigi ka suisa ansamblist väljalangemisi ei esi-ne. Teatavasti on «Lumehelbekese kooli» lavastuse tegijaid varem ikka peamiselt kiidetud. Ent nüüd kuulub tolle näidendi sisulist külge silmas pidades ka teistsuguseid arvamusi. Ja siin pole õigupoolest midagi imestada-gi. On ju tänaseks pedagoogiline mõtteviis võrreldes viie-kümne aastaga suuresti muutunud; seda eriti viimasel paaril aastal. Esitatakse küsimus: kas ikka on Hündipoisi ümberkasvatamine trafaretset pailapselikkude malli silmas pidades see kõige hu-mansem ja õigem teguviis? Liitagi veel ajal, kus lapse isiksust on vaja austada ning tema individuaalset eripära arvestada. Me kõik ju räägi-me, et tahame kasvatada oma peaga mõtlevaid ja oma te-gude eest vastutavaid inimesi, mitte aga tasulilistatud halli inimmassi. Selles plaanis võetuna on «Lumehelbekese kooli» dramaturgiline algma-terjal tänaseks vananenud. Ja lõpuks veel kevadiste vanalinna päevade aegu Bastioni aias esietendunud «Setu muinasjuttudest», mis jätkavad näitleja Helle Laasi monojuttude sarja (möödunud hooajal tutvustas ta teatavasti «Vepsa muinasjutte»). Tegu on läbinisti ühe näit-leja tükiga. Kava on Helle Laas ise koostanud, lavasta-nud ning ka ise esitab. Et selline teatritükk hooaja lõ-pul ilmavalgust nägi, tuli ül-latusena isegi Nukuteatri töö-tajale. «Setu muinasjuttude» suurimaks väärtuseks on las-tes improvisatsioonivõime ning aktiivsuse arendamine. Annab ju Helle Laas vaata-jaile võimaluse ise tükis kaa-sa mängida.

Nukuteatri 1987/88. hoo-aeg pole — erinevalt paljudest varasematest teatriaastatest — olnud ot-singuline. Visuaalses plaanis ei pakuta midagi kardinaalselt uut. Ka ei jõudnud rambival-gusesse ühtegi teravate prob-leemiasetustega lavastust. Pi-gem püüti kõike varem saa-vutatut säilitada. Ühtlasi an-ti vaatajaile mõista, et kuigi seitsmekümne-aastase kaheksa-kümne-aastase teatriteatris on leitud hulganisti uusi väljendusvorme, pole ka va-nu traditsioonilisi lavastus-vorme veel kõrvale heidetud. Selle nentimisega ei maksa eelnevaist ridadest välja lu-geda Nukuteatri kriisiseisun-dit. Meil on välja arendatud omanäoline rahvuslik nuku-teater. Uskumegi meie Nuku-teatri võimalustesse ja tah-tesse ning oodakem temalt uute «teatriimede» sündi. Esi-alku aga hoidkem talle põialt suvehooajaks, mille kulminat-siooniks peaks Nukuteatrile kujunema osalemine Jaapanis UNIMA festivalis «Okasroosi-da armsatel loomanukudel, kesse etendusega.

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 31)

Filmi «Hirm ja armastus» on jäänud ka mõte: õnne ei ole, on ainult õnnejanu (siin pole koht arutleda, kas von Trot-tal on selles küsimuses õigus või mitte).

Naisrežissöör ise on öel-nud: «Minu kolm öde tõe-tavad mässu Tšehhovi sel-lise mõttekäigu vastu ja püüa-vad elada nii, justkui see enam ei kehtiks. Kuid samm-sammult jõuavad nad kibeda tegelikkuse tõdemiseni.» Mar-garethe von Trotta tõstis möö-dunud sajandi tegevuse meie aastakümnesse ning viis ka — see on virtuosose käsitluslaa-di teine aspekt — tegevuse kaugelt Siberist Põhja-Itaa-liasse ja tabas sealse miljöö nii täpselt, et kui me ei teaks, siis kohe ei usuks: režissöör on sakslanna, mitte itaallan-na. Tegevuskoha vahetamine on tore leid, sama kehtib ka režissööri idee kohta teha Veršini abikaasast ja Olgast südamesõbrannad. Teine asi on juba, et selles «Kolmes ös» puudub usk tulevikku, puudub usk ühiskondlikku progressi. Loomulikult ei kehti see ainult «Hirmu ja ar-mastuse» kohta, enamik Can-nesi's linastunud filme oli tu-leviku suhtes meelestatud üs-na pessimistlikult.

Festivali külalisteks olid mitmed tuntud režissöörid ja näitlejad (sealhulgas Ben Kingsley, Klaus Kinski). Kö-mu tekitasid Itaalia pornotäht Cicciolina ning Patty Hearst. Viimase, USA miljoniäri tü-tre, röövisid 1974. aasta algul terroristid, mõne aja möödu-des võttis aga ka neiu Hearst ise osa relvastatud pangaröö-vist. Vanglast vabanes ta so-liidse kutsijoni vastu ja mõni aeg hiljem rahuldus tollane USA president Jimmy Carter Patty Hearsti armuandmispal-ve. Nendest segastest sünd-mustest on vandanud filmi Paul Schrader, kelle pressi-konverentsil esines ka Patty Hearst ise — filmi aluseks ol-nud raamatu autorina. Palju targemaks filmist ei saadud: Schrader on püüdnud Hears-tide dünastia au päästa ning on teinud tüdrukust terroristi-die ohvri, kes tegutses koos nendega ainult hirmust. Ter-roriste on aga kujutatud nii-võrd primitiivsetena, et vaa-taja ei mõista: kuidas õnnes-tus neil küll oma ohvriks mõ-ju avaldada — kui Patty just debiilik ei ole... Kas nüüd seda sooviti või mitte, kuid film on kaldunud groteski. Verises tegelikkuses maksis aga hullumeelse operatsiooni eest eluga seitse inimest — kuus terroristi ja üks panga-ametnik.

Tõestisündinud lugu oli aluseks ka Hispaania võistlus-filmile. Vincente Aranda fil-mi «Homme olen vaba» tege-vus toimub Franco-aegses Hispaanias. Peategelase vang-last põgenemise ja sinna ta-gasisattumise vahele mahuvad keerulised perekondlikud sündmused. Kohati on pere-konnakroonika vägagi huvit-av — näiteks mustlaspulma-de puhul —, tervikuna on aga film veniv.

Kõige filmilikum film oli hiinlase Chen Kaige «Laste kuningas», mis viis vaataja Hiina «kultuurirevolutsiooni» aegadesse. Tegevuskohaks on roost, bambustüvedest ja -lehtedest koolihoone kauges mägilas, kuhu õpetajaks määratakse järsku noor maa-töötaja. Tal pole küll vasta-vat ettevalmistust, millest lapsed kiiresti aru saavad, kuid noormees püüab olla ülesannete tasemel. Õige pea töötab ta välja oma meetodi, mis kindlustab talle õpilaste poolehoidu, kuid kutsub samal ajal välja ülemuste meelepaha. Noor õpetaja on lihtsalt oma ajast kümmeaastat ees: kõige süngemal brošüü-ripoliitika ajastul õpetab ta lapsi mitte raamatute, vaid omaenese mõistuse järgi. Koo-list lüüakse noormees küll viimaks minema, kuid enne

suudab ta oma peaga mõtle-mise õpetada selgeks paljude-le lastele.

Filmi suurim väärtus pei-tub selles, et dialoogi asemel on sisu rajatud põhiliselt fil-mikunsti spetsiifilistele väl-jendusvahenditele.

FIPRESCI jagamisele läi-nud auhinna sai ka Marcel Ophulsi «Klaus Barbie» elu ja aeg. Peakirjale vaatama-ta pole tegemist sõjakurjate-gija biograafiaga, vaid 4-tun-nise intervjuuseeriaga, milles tulevad esile eitamise, kaas-tunde ning teeseldud üks-kõiksuse hämmastavad ilmin-gud. Kohati oli lausa usku-matu, kuidas omaaegsed naabrid, ohvrid ja kaaslased nägid enda käitumist Barbie' loo valguses. Ophulsi on fik-seerinud vististi veel viimase elava natsliku sõjarioimari-ga seoses üleskerkinud proble-mistiku. Režissöör paneb kaa-mera ees rääkima ka noored ning demonstreerib bravuurse kergusega natsliku mõtlemis-viisi mõningaid elemente nii täna kui isegi homme.

Programmi «Teatud vaate-vinklist» raames demonstree-ritud 20 filmi hulgas oli kõi-ges paeluvama peakirjaga Iis-raeli «Stalini õpilased». 1953. aasta märtsis tunti leina ka Iisraeli külad, kohaliku kingsepatöökoja kommunisti-del olid pisarad silmis. Alles hilisemad sündmused ning poliitilised tuulemuutused on andnud Nadav Levitanile ma-terjali ja põhjust kommunisti-de kujutamiseks koomilistes värvides. Näiteks istub filmis Juri Gagarini kosmoselennu järel küla parteirakuke õhtul taevast vahtima. Et seal aga midagi näha polnud, siis tegi režissöör poolkuust taevavõl-vil sirbi ning paigutas selle juurde helkiva vasara...

Ungari kineaste esindas tä-navu István Szabó «Hanussen». 140-minutilise filmi jäl-gis saalitäis publikut pingas tähelepanuga. Tugev aplaus võttis vastu režissööri, ope-raator Lajos Koltaid, peate-gelasi Klaus Maria Brand-auerit ja Erland Josephsoni.

Ungari režissöör István Szabó (paremal) koos uue fil-mi «Hanussen» nimitegelase kehastaja Erland Josephsoniga.

Kriitikud tunnustasid üks-meelselt režissööri oskust era-kordse saatusega inimeste ku-jutamisel (J. E. Hanussen oli teatavasti Hitleri õuestroo-log aastail 1931–1933), kuid nentisid samas filmi nii sisu-list kui ka teostuslikku sarna-sust I. Szabó varasemate fil-midega. Võib-olla pole režis-sööri loomingulise biograafia seisukohalt tõesti tegemist sammuga edasi, kuid filmile võib ennustada (vähemasti kommerts)edu — juba Can-nesi festivali aegu osteti sel-le linastamisõigused enam kui 1,1 miljoni dollari eest.

Cannes'is linastunud aja-loolistest filmidest toimub kol-me tegevus keskaja lõpul või uue aja algusaastail. Neist tõsisem oli Prantsuse–Belgia koostöös valminud «Operat-sioon pimeduses». André Del-vaux on kasutanud algmater-jalina Marguerite Yourcenari romaani. Gian Maria Vol-onte kehastatud Zenon — Belgia arst-alkeemik, kes pärast kahekümneaastast maa-pagu tuleb tagasi Brüsselisse ja on tagakiusamisest johtu-valt siiski sunnitud valima surma — esindab seda vaim-set vabadust, mis andis tõuke kaasaegse teaduse sünniks. Zenonile osaks langenud ta-gakiusamine on kibe, sest te-ma aeg on kõige mõrtsukali-kuma ususõja aeg — refor-matsiooni ning Hispaania inkvisitsiooni toetatud vastu-reformatsiooni võitlus hävi-tas kõik normaalsed suhted ning inimestest said ükstei-sele hundid. Yourcenari ro-maan on kirjutatud enam kui viiekümne aasta eest ning see annab ka filmis tunda. Usk teadusse ning teadmiste kõikvõimsusse lisab tegevus-tikule tihti romantilist vär-vingut, viib nendesse vald-kondadesse, kust me juba korduvalt pettununa oleme ta-gasi tulnud.

Umbes samal ajal, kui toi-mub Zenoni draama, läheb Hispaania lippude all Pe-ruusse ekspeditsioon, et leida müütiline eldorado. Ekspeditsiooni käekäik on andnud ainet Carlos Saura filmile «El Dorado» (Hispaania–Prantsusmaa koostöö). Saura filmist pole mõtet otsida aja-loolisi paraboole ning analoo-giaid, filmi võib võrrelda üksnes superproduktioonide-ga, mis «Ben Hurist» alates on vaatajaile mõjunud esma-joonelastele kõige suurema ajalo-o-liste paikadega. Pole juhuslik, et «El Dorado» reklaamis on kõige enam rõhutatud võtte-paiku. Tõepoolest, vaesed näitlejad ning statistid pidid ületama meeleüld raskusi: olid ju filmi tegevuskohad troopikas ning vastavalt te-gevusele tuli kanda kõikvõi-malikke kiivreid ja soomus-rüüsid. Cannes'is sai filmile küll osaks vaid hõre aplaus ning vilekontsert.

Jaapanlaste ajaloolise filmi «Onimaru» (režissöör Kiyu Yoshida) kohta on raske mi-dagi öelda, tundmata Jaapa-ni ajalugu. Feodaalne omavoli on küll tuttava iseloomuga, kuid filmi kangelaste viha valitsejate vastu kipub ületa-ma reaalsuse piiri. Ja kui vihjed jäävad kaugeteaks, kui kaugeteaks jäävad kujutatavad

ESTICA

■ Helsingi ajaleht «Ilta-Sitten» avaldas 2. juulil leheküljepikkuse ja rohkete fotodega artikli «Hullud, kerjused või kurjategijad». Toomas ja Tõnu Urblast. Juttu on kunstilistest püüdlus-

test, maailmavaatest, saatuslikest juhtumist vendade Urblaste elus, samuti sellest, et meie menüüs duett on kutsutud esinema Soome.

Kaader Hiina režissööri Chen Kaige filmist «Lastekuningas». «Hanussen» peatögelase Eriand Josephsoniga.

sündmused, siis ei pääse ka hea film mõjule.

Festivaliprogrammis oli aga ka film, mis tõestas, et kunstiteose vastuvõtmist võib segada ka teine äärmus. Krzysztof Kiesłowski «Lühike film tapmisest» mõjus vaatajale kui kallaletung inimlikkusele. Miks lahkusid paljud vaatajad saalist? Kiesłowski on õnnestunud filmi sissejuhatavas osas üksnes värvide ja valguse kasutamise anda pilt praegusest olukorrast Poolas, kus inimesed ei tunne end hästi ja teevad nähtava põhjusega kõik, et ka teised end hästi ei tunneks. Tegelikult käsitleb film aga hirmsa, kohati lausa talumatu naturalismiga kujutatud mõrva ning taksojuhi tapja eksekutsiooni. Kõik on antud talumatute üksikasjadega ja just see paneb vaataja tööle enesekaitserefleksi. Mõju on vapustav, ehkki režissöör jääb võlgu näiteks peategelase inimliku ja ühiskondliku motivatsiooni puhul. Koos Marcel Ophulsi filmi ning väljaspool võistlusprogrammi demonstreeritud inglase Terence Davies'i filmiga «Kauged helid, natüürmordid» pälvis Kiesłowski teos siiski FIPRESCI auhinna.

Züriil õnnestub iga aastal valida võistlusprogrammi ka vähemasti üks selline film, mis paneb kahtlema valikuprintsipi mõistlikkuses. Tänavu oldi peaaegu ühel meelel, et kõige halvem film oli režissöör Vincent Wardi «Nävigatoor» (Uus-Meremaa). Filmi kangelased põgenevad Põhja-Inglismaal katku eest. Lapse nägemuse kohaselt saab küla päästa maailma lõpust toodud lihtne rist. Mujahtki tuntud ajamasina-lahendus võimaldab heita pilk XX sajandi lõpule läbi XVI sajandi inimese religioossusest kantud pilgu.

Teiste läbikukkumiste seas väärib märkimist portugallase Manuel de Oliveira ooperfilm «Kahnibalid». Filmi

sündmustik on järgmine: eakas aristokraat abiellub noore tütarlapsiga; kui peigmees pulmaööõl oma kunstjäsened ära võtab, siis anub ta asjatult, et teda armastataks ka sellisel kujul. Lõpuks ei jäägi meeskangelasel muud üle kui viimseid jõuvarusid kokku võttes end kaminasse põlevatele halgudele heita — vaatajate itsitamise saatel. Kuid oli ka neid, kellele selline veider kombinatsioon meeldis ning kes asjata püüdsid saali vaikima saada...

Läbi kukkus ka prantslaste teine võistlusfilm «Kunsti lapsepõlv». Teemaks oli küll noorus, täpsemalt näitekunstis õppivad noored, kuid Francis Girod'i polnud seekord fantaasiat jätkunud ning nii olid kaiku lastud vanad ammutatud igavad trafaretsed võtted.

Inglase Peter Greenway «Uputamise seadus» on raskesti defineeritava žanri ja stiiliga teos. Kui lähtuda rangelt tegevusest, siis on tegemist kriminaalfilmiga: kolm eri põlvkonna daami (kes küll kannavad sama nime) uputavad oma elukaaslase kes vani, ujumisebasseini või merre. Koos võetakse samasugune operatsioon ette ka kuritegusid varjata aidanud — ja kõiki kolme armastava — korneri. Samal ajal pole miski Greenway loomingust kaugeimal kui detektiivfilm. Režissöör loob omapärase stiilsega sündmuste atmosfääri ja lisab vürtsi grotesksete huumorielementidega.

Tuntud vesternitäht Clint Eastwood osales festivalis samuti režissöörina. «Lind» jutustab džässiajaloo väljapaistavast isiksusest Charlie Parkerist (tema hüüdnimi oli Lind). Geniaalne saksofonist ei pidanud kahjuks elu veeretada raskustele vastu — narkootikumid ja alkohol viisid ta 34-aastasena hauda. Eastwood ei tee enesehävitamist liiga romantiliseks, ta ei õigusta Parkerit, vaid tahab

üksnes rääkida muusiku saatusest. Film on erakordselt pikk — ligi kolm tundi — ning kipub venima. Selle tugevateks külgedeks on head näitlejad (Forest Whitaker saigi parima meesosalise auhinna), oskuslik operaatoritöö (ka tehnikakomisjon andis oma auhinna Eastwoodi filmile) ja suurepärase muusika.

Tänavuste debütantide seas oli ka näitlejana tuntud Bob Hopkins. Tema esimest režissöörilööd «The raggedy rawsey» võib pidada paljutöotavaks alguseks. Väljaspool võistlusprogrammi demonstreeritud filmi tegevus toimub kujuteldaval sõjajärel, käsitluse keskpunktis on inimese õigus jääda elama.

Robert Redford oli režissöörirollis küll alles teist korda, kuid väljaspool võistlusprogrammi demonstreeritud «Omaasõda Milagros» oli festivali üks huvitavamaid filme. Teos jutustab Mehhiko külaelanike võitlusest võimudega, kuid olulisemad on vahest viited tsivilisatsiooni hukutavale mõjule. Sisuliselt on tegemist muinasjutuga: võidavad kehvikud, kes saavad jagu rahast ja võimust. Filmis on küllaga huumorit, võluva naiivsusega on kasutatud ameerika kinokunsti mitmeid traditsioonilisi võtteid, imiteeritud vesternistseene. Vaatajad jälgisid kahe tunni jooksul põnevusega filmi sündmustikku, koomilise varjundi saanud tegelasi ning kuulasisid nende kodukootud tarkusi. Selliste 1930. aastate traditsioonide jätkavate, John Ford ja Howard Hawksi meenutavate filmide maailm on märgatavalt sümptoomsem kui Stallone jõukultus või sci-fi filmide infantilisus (viimast žanri esindas näiteks festivali lõpufilmina näidatud George Lucas'i «Willow»).

40-aastane taani režissöör August Bille oli viimud ekranaile Martin Andersen Nexø peaaegu unustatud romaani «Vallutaja Pelle». Kahe ja poole tunnine film räägib Pelle lapsepõlv aastast, praegu peaaegu usumatuna tunduvatest rasketest aegadest Skandinaavias. Film on tagasihoidlikus realistlikus stiilis, tegevuskäiku iseloomustab eepiline aeglus. Kirjanduslik algmaterjal on siiski ja sündmusterohke, režissöör pole patustanud ka hea maitse vastu — nii oli tulemuseks täiesti vaadatav film. Kriitikute arvates oleks tulnud kasuks, kui režissöör oleks pidanud algmaterjalist vähem kinni. «Kuldne palmioks» tundus küll mitmetele ootamatusena, ilmselt mängis oma osa ka Max von Sydowi näitlejameisterlikkus.

Festivali korraldajad lootsid teha avastuste festivali. Avastusi tõesti oli — esmaajoones uusi režissööre. Kui nad ka millegi vapustavaga ei üllatanud, siis enamik filme olid ikkagi sisutihedad ja kantud humanismiideedest; võrreldes varasemate aastatega oli vähem õudusi ja verd. Inimkonna suurte probleemide lahkamine realistlikus stiilis seekord veel erilisi šedöövreid ei andnud.

Väljaannetest «Film. Színház. Muzsika», «Hetí világgazdaság», «Népszabadság», «Üj Tükör» refereerinud Ivar Sinimets

TEATRIFESTIVALID 1987

«Ükski festival ei saa olla parem kui kogu maailmas pakutav teatrikunst.» Nii vastas Stuttgardis peetava «Theater der Welt» viitsepresident Thomas Petz neile, kes seekordse valikuga rahule ei jäänud. Mõnedki kriitikud kurtsid taseme kõikumise üle, sest kava oli küllaltki kirev: ameeriklaste performance'id, Jaapani nukuteater, modernitantsutrupid, eksootilised esinejad Ladin-Ameerikast ja Lõuna-Aafrikast. Hästi organiseeritud festival ei ole mitte ainult etendamis-, vaid ka kohutumispai. See leidis kinnitust Stuttgardiski, kus ürituse süda paiknes Stadttheater'i kõrval asuvas pargis. Sinna püstitatud klubi- ja restoranitelgid kutsusid kõiki osalejaid, korraldajaid ja vaatajaid. Festivalikeskuses kees elu nii etenduste vaheajal kui pärast lõppu kuni varahommikuni. Sealt võis saada ammendavat infot kogu ürituse kohta ja osaleda äsjuste esinejate pressikonverentsides, keha kinnitada ja isekeski muljeid vahetada. Menukaimaks nii reapiibliku kui asjatundjate hulgas osutus American Repertory Theatre, kes näitas Robert Wilsoni lavastatud «Alkestist». Euripidese tragöödia põhinev töö vastas täielikult festivali suunitlusele tutvustada moodsaid tendentse, mis lähtuvad atraktiivsusest, visioonirikkast, aktiivse füüsisega teatriseest. Samalaadseid suundumusi, kuigi vähem reljeefselt, võis täheldada Ühendriikide teatrikultuuse Peter Sellars'i kahes kaastoodud lavastuses. Püüdes tabada perestroika pulssi, olid NSV Liidust küllal kutsutud pisikesed stuudio-teatrid. Tabakovi stuudio küllakost, Molière'i «Kodanlaste aadlimesse» ja inglase Barry Keefe'i «Gotcha», ei leidnud erilist vastukaja. Slavkini «Cerceau» realistlik ja vaoshoitud esitus Vassiljevi stuudiolt aga sundis publiku hiirvaikseks. Vaatamata keelebarjääridele ei lahkunud keegi saalist, olgugi et etendus vältas neli ja pool tundi. Psühholoogilis-realistlikku laadi esindasid veel külalised Ungarist. Poliitilist teatrit ühenduses teravate kontuuridega inimesekujutusega demonstreerisid LAV-i trupid. Mammutprogramm sisaldas ka mitmeverbaalset teatrit ja pantomiimi. Selline mitmekesisus tingis raugematu publikuhuvi, millist «Maailma teatri» festivalidel pole varem kogutud.

24. Lääne-Berliini «Theater-treffen» andis läbilõike hetkeolukorrast saksakeelses teatrimaailmas. 7-liikmelise žürii valikuisse ei sattunud paraku ükski Sveitsis ega korraldajalinnas valminud lavateos. 12 väljavalitu hulka mahtus kõige rohkem, kolm lavastust Viini Burgtheater'ilt: «Ritter, Dene, Voss» (tegemist on grupitöös osalenud näitlejate perekonnanimedega), Shakespeare'i «Richard III» (peanäitejuhi Claus Peymanni seades) ja Skandinaavia nüüdisdramaturgiast Lars Noréni «Öövalve». München oli samuti esindatud kolme tööga, kuigi eri teatritelt. Bayeri Staatsschauspiel tõi kaasa Jane Bowlesi (1917–1973) naise hingeelu käsitleva «Aiamajakases» ja Arthur Schnitzleri 1913 kirjutatud komöödia «Professor Bernhards». Teatrikohtumise tõmbenumbriks sai hoopis kolmas münchenlaste lavastus, Shakespeare'i «Troilus ja Cressida» Kammerespiale esituses. Üksmeelselt märgiti, et tegemist on

momendil tugevaima ja ühtlaseima SLV näitlejaansambliga, kes Dieter Dorni käe all annab endast maksimumi. Nendega ei suutnud konkureerida ka kuulsad Robert Wilsoni töö Hamburgi Thalia teatris, Heiner Mülleri «Hamletimasin» näitekuustüüliõpilaste osavõtul. Bonni Linna-teater mängis Lessingi «Miss Sara Sampsonit», Bochumi Schauspielhaus Julien Greeni «Lõunat» (käsitleb USA koduõja algust 1861. aastal), Mannheimi teater noore prantslase Bernard-Marie Koltési «Läänekaid» (tegevus toimub New Yorgi sadamas), Freiburgi teater Thomas Strittmattari (sünd. 1961) näidendit «Viehhud Levi» (juutide jälitamisest 1930. aastate Saksamaal).

Järjekordsel Edinburgh' festivalil toimus enam kui tuhat üritust (!), kusjuures suurima panuse andsid teatrietendused. Võeti kasutusele uus mängupaik Abbotsford Lodge, kus esitati eranditult Shakespeare'i loomingut. Pakuti 22 klassikatõlgendust, millest sugugi kõik ei olnud tavapäraseid terviknäidendite ettekanded. Nii kujutas Andrew Bushi ühemeheshow läbilõiget kõigist tuntumatest tegelastest ja monoloogidest. Näitegrupp Spontaneous Shakespeare näitas publiku soovil improvisatsioone suure dramaturgi teostest. Oma «Hamletit» tutvustas ka Moskva Edela Stuudioteater. Muude mandrite saadikutest ärataksid enim tähelepanu Ameerika Näitlejateater Sam Shepardi uue maailmaesitendusega «Pühavaimulikult», India Kooriteater katkendiga «Mahabharatast», Mehhiko Naiskompanii töötlus «Don Giovanni» (kuus poolpaljast naisdonžuanit mehi võrgutamas) ja Johannesburgi Turuteatri «Kas olete näinud Zandile?». Ameerika Festivaliteater esitas esimesena maailmas Steinbecki «Viha-kobarate» autoriseeritud versiooni. Vana Maailma panusest märkigem veel Prantsuse Théâtre de la Basoche'i «Pesumaja» (mida esitatigi ühes kohalikus suures pesumajas) ja Sarajevo Tätoveeritud Truppi, kes esitas oma performance'i kunstigalerii ruumides. Kõigi inglise ja Soome teatrite ja üksikesinejate loetelu kujuneks masendavalt pikaks, piirdugem siinkohal vaid repertuaari valikulise märkimisega: Dostojevski «Märkmeid põranda alt», Aljošini «Teema variatsioonidega», Schilleri «Maria Stuart», Nick Darke'i must komöödia «Pung», Manfred Karge «Inimene inimesele», Beckett'i romaani «Seltskond» ja George Elioti «Veski Flossi jõel» dramatiseeringud, Marquize «Süütu Erendira» jne, jne. Esmakordselt pakuti tervet rida tasuta tänavaja kortsisshow'sid üldpealkirjaga «Karneval Roosi tänavas». Alternatiivseid üritusi ei suudaks aga vist keegi kokku arvata. Näiteks üüris Fringe Society terve algkoolihoone, kus arvukates ruumides võisid üles astuda kõik soovijad, kes suutelised ükskõik mis moel rahva tähelepanu köitma.

HANNES VILLEMSON
(Järgneb)

Autor loovutab honorari Eesti Muinsuskaitse Seltsile.

KARLOVY VARY FESTIVALI TULEMUSED

Grand prix, «Kristallgloobus» määrati Hiina filmile «Linnake keset öitsvaid pöösaid» (rež. Se Tjan), «Lidide roosi» auhind Inglismaa filmile «Ömblejanna» (rež. D. O'Brian). Peapreemiaid anti kaks: ühe sai USA film «Umbrohi» (rež. John Hancock) ja teise Ungari film «Pind küüne all» (rež. Sandor Sára). Parima meesnäitleja tiitli sai

Lev Serdjuk Nõukogude Liidu Kilevi stuudio filmis «Õlest keld» (rež. Juri Iljenko), parima naisnäitleja tiitel läks Saksa DV näitlejatarile Corinna Harfouchile rolli eest filmis «Näitlejanna». Zürii eripreemia viis Norasse režissöör Nils Haupi film «Jäljeküti». Debüütfilmide konkursil osutasid kolmeks parimaks Argenti-

na film «Mis tuleb pärast meid!» (rež. Gustav Mosker), Inglismaa film «Roggedi Rouney» (rež. Bob Hoskins) ja Nõukogude Liidu esindanud «Tallinnfilm» «Vaatileja» (rež. Arvo Iho). «Vaatileja» kuulusid audioloomi kõrval ka FIPRESCI auhind ja Rahvusvahelise Filmiklubide Föderatsiooni auhind «Don Quijote» (graafiline leht).

Noortenäitus on avatud ja jääb sedapuhku avatuks küllalt pikaks ajaks — septembri lõpuni. Kriitikal oleks nagu aega laialt käes tegemaks kaugeleulatuvaid üldistusi, ometi andis juba esimene pilk näitusele vastuse paljudele küsimustele. Loodetavasti ilmub edaspidi arvukalt retsensioone, alljärgnevat võiks aga käsitleda mõningate tähelepanekutena praeguse kunstiseisu kohta seondult noortenäitusega.

Viimasel ajal on meil käibeleksikasse ilmunud hulka aega iseloomustavaid väljendeid: «pöördeline aeg», «katastrofaalsete muutuste aeg», «aeg muutub iga päevaga», «hetkeseisu fikseeringud» jms. Esialgu näis, et kõik see puudutab ainult olupoliitilist situatsiooni, kuid on selge, et pikapeale nihkuvad ka fundamentaalsemad ajalised teljed. Kunsti pole siin erandiks, kuigi aeg muutub siin üsna komplitseeritud vormis. Eelmiste, s. t. 1960. aastate sisepoliitiliste muutuste aeg langeb õnnelikul kombel kokku kunsti enese aktiivse uuemisperioodiga, kuigi seda uuemist oli pikka aega takistanud just seesama sisepoliitiline olukord. Noortenäitus '88 viitab 1960. aastatele mitte mõtlemapaneva momendiga: eraldi boksis on eksponeeritud valik 1966. aasta etapilise tähelepanekuga näituselt, paralleelse on väljendusvahendites ja lõpuks laululava näituseruumid ise, mis esindavad meie moodsa arhitektuuri üht suurejoonelisemat näidet. Siiski on kunstiseis praegu oluliselt erinev 1960. aastatest. Praegusele kunstile ei eelneud sellist tühikut, pigem vastupidi — midagi kvalitatiivselt uut pole kellelgi välja tuua, puudub konfrontatsioonivõimalus vanema põlvkonnaga. Alles aasta tagasi sõnastasime oma kunsti postmodernistliku loomuse, jättes lahtiseks küsimuse, mis suunas võiks meie kunst arene-da.

Ühiskonnaelu aktiveerumine iseenesest ei pruugi kutsuda esile uusi kunstinähtusi, vähemalt pole see seos nii otsene, kui seda on näinud nõukogude vulgaarsotsioloogilise kalduvustega kunstiteadus. Küll aga tekitab praegune aeg kõrgendatud ootusi: kui kõik ümberringi muutub, miks siis kunst ei peaks muutuma. Need ootused võivad kõige sirgjoonelisemalt väljenduda kas või sellisel kujul, nagu seda tegi kevadnäituse puhul J. Olep, nõudes kunstnikelt otsest sekkumist poliitikasse. Vaevast õnnestuski meie kunstnikke nii labaselt angažeerida, kuid mingite ootuste olemasolu ja mõju ei saa ka eitada. Üks asi on muidugi see, et ka meie näitustele on ilmunud Stalinid, et paljud kunstnikud sookutavad kuhugi nurga peale rahvusvärve jne., kuid praegusel juhul huvitavad mind rohkem stiililised ja kunstiliikide vahelised nihked, s. t. eelkõige kunstisisesed muutused. Teiste sõnadega on küsimus selles, kas ühiskonnas toimuvad murrangulised protsessid toovad endaga kaasa midagi sarnast, nagu 1950. aastate teisel poolel ja 1960. aastatel? Kas on võimalik, et praegune kümnend poolitub, s. t. kümnendi teise poole kunstpilt hakkab võtma niivõrd teistsugust ilmet, et 1980. aastad lähevad meie kunstiajalukku kahe etapina — umbes nii, nagu me praegu käsitleme 1950. aastate kunsti. Märke sellest, et nihked toimuvad, võib tõepoolest leida: mitmed keskmise põlvkonna kunstnikud on otsustavalt loobunud oma väljakujunenud laadist, teised, tundes oma loomingulise apotee möödumist, eelistavad vaikida. Üha vähem omab tänasele kunstile tähendust küm-

AEG JA OOTUSED

Vaateid näitusele laululava all. Toivo Raimetsa ja Jaak Arro «Raudaed». Hannes Starkopfi «J. M. K. E.»

Soome noorkunstnike väljapanekull

nendi algul tähelepanu keskmes olnud T. Pääsukese ja Keskküla kunst, rääkimata juba siis 1970. aastate keskel kujunenud stiilidest. Retro ja stiililised kompilatsioonid pole enam tundub, et üks etapp hakkab ümber saama, kuid kohe tekib küsimus: mis asemele tuleb? Selles olukorras avaneb noore kunsti šanss. Ootused kontsentreeruvadki siia ja noortel on kergem neile vastu tulla kui keskmise või vanema põlve loojatel. Noortenäituse esmamulje ütleb, et noored on vähemalt üritanud oma šanssi ära kasutada, kuid kas see on õnnestunud, on juba raskem öelda. Küll on aga selge, et viimase paari aasta noortenäitusega on lõplikult vabanetud keskmise põlvkonna painest. 1980. aastate algus tähendas noorema kunsti täielikku madalseisu, mida tajume eriti teravalt, teades praegust olukorda. Pikka aega ei suutnud noored luua nähtavat alternatiivi — enamasti matkiti tuntuid meistrite laade või esineti pretensioonikate-dilettantlike katsetustega. Vaid üksikud (J. Arro, E.-M. Ko-

kamägi, M. Kurismaa, R. Kelpman) suutsid oma kunstniku isiksuse läbi suruda ja sulada meie kunsti üldpilti. On muid iseloomulikke, et neid näeme üha vähem esinemas noortenäitustel — pigem identifitseerivad nad end mitte noore, vaid keskmise põlvkonnaga. Noore kunsti päästerõngaks sai vusekspressionismi laine. Tõsi, sellelaadseid katsetusi on teinud ka keskmise põlvkonna kunstnikud, kuid n.ö. pedaalil vajutasid põhja noored. Ka tänavusel näitusel annab abstraktne ekspressionism tooni, kuid ikkagi on tunda veel rabadust, lausa isetegevusliku kunsti maiku, mis tekitabki kahtluse, kas šanss on täielikult, s. t. ka kunstilisel tasemel ära kasutatud. Hoopis veenvam on selles suhtes graafika, kus lahti-ütlemine eesti graafika viimase kahekümne aasta nokitsevast rafinismist on selgelt jututav. Omaette probleem on see, kas näitus peegeldab kogu meie noore kunsti potentsiaali. Lähimurre oleks veenvam, kui esineksid kõik noorte tipud. Praegune ekspositsioon on küll stiililiselt ühtne, kuid ilma särata. Näituse kujunda-

jaid E. Jürgensoni ja T. Raidmetsa peab jällegi kiitma põneva ruumi organiseeriva kujunduse eest, kuid kohati on näitus lausa hõre. Viimast ei pannud tähele avamismelus, kuid inimühjas ruumis torkavad augud silma. Ilmselt oli ennatlik ka näituse toimkonna (kuhu allakirjutanu ka ise kuulus) otsus teha näitus kahes osas. Kahe hõreda asemel oleks saanud ühe tiheda ja paremal tasemel näituse.

Võib-olla hoopis rohkem ootusi oli seotud mittetraditsiooniliste kunstiliikidega. Kui vaatame üleliidulist kunsti, siis on siin viimasel ajal legaliseerunud terve plejaad nn. alternatiivse kunsti tegijaid, mis on tekitanud lausa buumi. Meil pole kahjuks pöranda alt midagi välja tuua, kuid peame tunnustama, et ega sellised kunsti tegemise viisid nagu happening'id, performance'id, installatsioonid jms. pole eesti kunsti üldpildis kuigi tuntu-avad. Noortenäitus üht-teist pakkus: üksikuid objekte ja ruumilisi lavastusi on päris vaimukaid (U. Muru, P. Pere, J. Arro—T. Raidmets jt.). Eraldi peaks rääkima näituse avamisel toimunud S.-T. Annuse ja R. Kurvitsa happening'idest. Üldse peab märkima, et näituse avamine oli tõeline sündmus meie kunstielus — kohati oli tunne, nagu kõik toimuks kuskil mujal maailmas. Näitusel on aga ka oma argipäev ja see pole nii pilvitu, kui avapidustustel võis tunduda. Nn. alternatiivset kunsti tuli siiski oodatust vähem. Ilmselt on asi ka selles, et meie kunstis pole vastavat traditsiooni, ja miks see nii on läinud, on ka kõigile teada. 1970. aastate algul sai avangardile selgeks, et on kaks võimalust kunsti jääda: kas minna pöranda alla või lülituda traditsiooniliste kunstiliikide raamidesse. Kuna viimased olid meie oludes suhteliselt avarad, valitigi valutum tee. Happening'e on aeg-ajalt ikka tehtud, kuid enamasti nurgataguste sündmustena. Nüüd oleks viimane aeg võtta alternatiivseid kunstiliike meie kunstielu normaalse osana, mis tähendab mitte ainult neist avalikult kirjutamist, vaid ka sellise kunsti ostmist ja toetamist riigi poolt. On selge, et seda alternatiivset kunsti (mis, tõsi küll, tundub alternatiivsest vist ainult meile) ei saa enam teha põlve otsas kättejuhtuvaid rauatükke kokku ladudes. Selleks on vaja raha, kas või sedasama raha, mida me kulutame fondide täitmiseks ikka ja jälle ennast dubleerivate maalide, graafiliste lehtede või pottide-kannudega. Loomulikult tuleb säilitada tolerantsus kõi-

gi, ka väga traditsiooniliste kunsti tegemiste suhtes. Kuid praegu utreerin ma täiesti teadlikult — oleks see siis tõesti ülekohus ennast juba ammu, sügaval stagnaajal korralikult materiaalselt kindlustanud kunstnike suhtes, kui me näiteks näpistaksime nende arvelt paar-kolm tuhat rubla, et ära osta J. Arro ja T. Raidmetsa suurejooneline sein noortenäitusele? On meeldiv tõdeda, et esimene selline ost on juba tehtud: «Rahvusliku motiivi» näitusel omandas Kunstifond J. Okase installatsiooni või õigemini kunstniku idee. Ostupoliitika pole ju kunstnikele palga maksmine, vaid eelkõige värsket kunstimõtte toetamine.

Igasugune kõrgendatud ootuste ja nõudmist esitamine võib tunduda liigse sekskumisenä praktilisse kunstiprotsessi, võimalik, et on õigus neil, kes arvavad, et kunst peab praegu kapselduma poliitiliste virvenduste eest, kuid seesama aeg kihutab takka. L. Priimägi meenutas Sõltumatul Noortefoorumil ka seda, et lisaks ajalisele dimensioonile eksisteerib ruum, konkreetne kultuuriareaal, kus me asume. Meie kunsti enesehinang on olnud küllalt kõrge. Võime õigusega olla uhked, et meil on olnud ka halvematel aegadel suhteliselt mõistlik kunstipoliitika, et meie kunst on olnud kontaktne muu maailmaga, lõpuks peame ka oma kunsti taset kõrgeks. Kuid samas tekib vägisi tunne, et need kvaliteedid oleme oma kunstile külge pookinud üleliidulise ametliku kunsti foonil, kuigi avalikult rääkides me sellest taustast suurt ei pea. Võib tõsiselt kahelda, kas Moskva mulluse suurnäituse retseptisoonis kõlanud superlatiivid kordusid ka mujal maailmas. Enesekriitiliselt lähenedes tundub adekvaatsema enesehinanguna pigem meie kunsti stagnatsiooni tunnustamine. Uhkustame oma õlimaal ja tehnilise graafika tasemega, kuid kas see tase pole siiski rohkem perifeerne rudiment? Kõik see on põhjendatav, lõpuks oli enesesulgumine ainus kaitserefleks, kuid nüüd tuleks mõned väärtused ümber hinnata. Maailmaturul võib mõnda aega läbi lüüa ka eksotilise regionalismiga, kuid see ammendab end ruttu. Vaevast saab jääda lootma ainult noorte võimalikult kiirele küpsemisele, veel vähem mingite uute stiilide tulekule. Arenguruumi näen ma eelkõige mittetraditsiooniliste kunstitehnikate ja -liikide teadlikus kultiveerimises. Hea tausta löi noortenäitusele kas või soomlaste rühmituse «Muu Ry» esinemine, kus nägi täiesti krambivaba loomingut, kunsti tegemist, mis ei karmitse ennast kunstiliikide jäikade piiridega. Meil aga seab kunstipoliitika ja kunstielu struktuur juba iseenesest kunstnikud paika kunstiliikide raamide ja hierarhia alusel.

Niisiis võib tõdeda, et tänase kunstiseisu spetsiifika on küll erinev 1960. aastatest, kuid analoogia on olemas. Ka siis andis kultuuripoliitika liberaliseerumine kunstile uue arenguruumi. Kuna tekkinud tühi oli suurem kui praegu, oli areng mõistetavalt ka tormilisem. Kuid praegugi on veel jupp maad normaalse euroopaliku kunstieluni. Usun, et noortenäitus on selles suhtes tuntav samm edasi — seda vaatamata kõigile näitusega seonduvatele probleemidele. Usun ka seda, et seni toimivad arenguprotsessid jätkuvad ja eesti kunsti üldpilt aastal 1990 on tuntavalt erinev 1980. aastast üldpildist. Selleks on vaja arenguruumi nii kunstilisele liikumisele kui ka kunstipoliitikale. Kunst peab ajale ja ootustele reageerima, kuid ta peab seda tegema kunstile omaste vahenditega.

ANTS JUSKE

Eesti NSV Riikliku Kunsti-
muuseumi raskest olukorrast
ja vajadusest kiiresti leida
väljapääs — ehitada uus,
spetsiaalselt selleks ettenä-
htud muuseumihoone — on ju-
ba korduvalt juttu olnud.
Käesoleval aastal puhkes po-
leemika muuseumi asukoha
ümber seoses muuseumitööta-
jate ja Kultuuriministeeriumi
väljapakutud ideega rajada
Riiklik Kunstimuuseum ehk
Rahvusgalerii Kadrioru. Se-
da ettepanekut toetasid pal-
jud arhitektid, Kultuurimis-
teeriumi laendatud kollee-
gium, Kunstnike Liidu juha-
tus, Loominguliste Liitude
Kultuurinõukogu, ENSV Riik-
lik Kunstiinstituut, ENSV
Kultuurifondi juhatuse plee-
num, paljud kultuuritegela-
sed, kunstiteadlased ja
kunstnikud. Oma positsiooni
põhjendasid veel kord artikli
«Kunstimuuseum — Kadri-
org» (SV nr. 30, 22. 07. 88)
autorid E. Pihlak, A. Tolts,
M. Levin, V. Pormeister, H.
Valk, I. Teder, kus anti ar-
gumenteeritud vastus Mart
Pordile («Õhtuleht», 22.—23.
06. 88) ja V. Kosmatšovale
 («Molodjož Estonii», 16. 06.
88).

Vapustava pealkirjaga ar-
tiklis «Arhitektuuri ajalukku
— buldooseril» refereerib V.
Kosmatšova ka J. Jaama, M.
Pordi, F. Tompsi, prof. dr. V.
Vaga jt. eitavaid seisukohti
muuseumi rajamise suhtes
parki. Kosmatšova väidab:
«vabariigi tähtsaimat ajaloo-
lis-arhitektuurset kompleksi»
ähvardavad seoses ehituste-
gevusega korvatud hädad.
Artikli üldine toon ja arhi-
tektide, kunstnike, projektie-
riitide ning kunstiteadlaste
stüdistamine ametkondlikku-
ses, muuseumitöötajate süü-
distamine egoismis, prestiiži
taotlemises on ründavalt šo-
keerivad. Autor stüdistab

Pisut enam kui poole aas-
ta eest otsustas vastloodud
Nõmme Heakorral Selts taas-
tada Mustamäe nõlval olnud
Kalevipoja kuju. Et selts peab
end Nõmme rajaja Nikolai
von Glehni poolt 1908. aastal
loodud Nõmme Heakorral Selt-
si traditsioonide jätkajaks, ot-
sustati Nõmmele tagasi anda
tema omaaegne sümbol ja
ühtlasi austada nii ka «Nõm-
me isa» mälestust. Oli ju
Jälgimäe mõisahärra N. v.
Glehn kujundanud omapära-
se ansambli: väike muinasju-
tuloss mäenõlval, palmimaja
ja park oma kummaliste
skulptuuridega, ja mäe all
asetseva perekonnarahulaga
ühtne juugendmaailma kuuluv
tervik.

Ülesanne on tõsine ja
komplitseeritud. Muidugi ker-
kis küsimus taastatava Kale-
vipoja välisilmest. Seltsi tel-
limus oli vormistatud kui
Glehni skulptuuri taastamine
võimaluste piires n.-ö. pargi-
kujunduse elemendina. Sellise
ülesande täitmine on ok-
kaline tee igale skulptorile
ning nõuab omajagu enese-
kindlust ja julgust. Töö teos-
tamise on võtnud enda peale
skulptor Mati Karmin. Kui-
das tegelikult on võimalik
taastada põllukivirahnudest
tsemendiga liidetud, ligi ka-
heksa meetri kõrgust hiiglast,
millest säilinud vaid vormitu
kivilasu ja vähesed fotod
eestvaatest, selgub töö käigus.

N. v. Glehn lõi oma Kalevi-
poja-kuju tõsimeelses soovis
näidata eestlastele nende en-
di eeposekangelast. Seitsme-
aastase töö järel valmis 1902. a.
võimas, isegi monstroosne ko-
loss. Kalevipoja pead ja tur-
ja kattis muinasgermaani
kangelaste eeskujul veisesar-
vedega nahk, käed toetusid
kuju ees tüüakale malakale
(selles asendis ei kukkunud
raske figuur ümber, see õn-
netus oligi kord juhtunud).
Kiuslikumad nimetasid kuju
kohemaid Glehni Kuradiks.

AEG EI OOTA!

muuseumi Kadrioru rajamise
mõtte autoreid «spekuleerimi-
ses muuseumi hädavajalikkuse
ideega». Probleemi olemus
aga seisnebki selles, et praegu
on möödapääsmatult ja
edasilükkamatult tõusnud päe-
vakorrale uue muuseumihoone
ehitamise vajadus. Stag-
natsiooniperioodi kultuuripoli-
itika tegematajätised kopu-
tavad meie kõigi südametun-
nistusele. Veelgi olulisem on
see, et kunst ja kunstikultu-
tuur vajavad hoolt ja kaitset
mitte vähemal määral kui
Tallinna roheline rüü. Jutt on
just nimelt ühiskondlikust hu-
vist, mitte aga nõndanimeta-
tud ametkondlikkusest.

Praeguseks on muuseumis
äärmise ruumikitskuse tõttu
kujunenud olukord, mil pole
võimalik eesti kunsti ajaloo
teaduslikult läbitöötatud ula-
tuslikuma ekspositsiooni esi-
tamine. Ka ei saa eksponee-
rida eesti nõukogude kunsti

mitmesuunalisust ja arengut
nii, et see ekspositsioon oleks
pidevalt kättesaadav kunsti-
huvilistele ja elanikkonna kõi-
ge erinevatele kihtidele.
See asjaolu jätab olulise lün-
ga eriti noorte esteetilise
kasvatamise, nende arusaam-
misele kunstist — ka eesti
keelt mittevaldava elanikkon-
na ja noorte osasaamisele
eesti kunstikultuurist. Seni-
sest põhjanevamat eksposit-
sioon ja fondide kättesaadav-
us on eluliselt vajalikud
kunstiajaloo ja tänapäeva
kunsti uurijale. Peale selle
eksisteerib reaalne avarioht,
mille tõttu võivad eesti kunsti
väärtused lihtsalt hävineda
(üks selline avari juhtus
juba mõni aeg tagasi), sama-
sugune oht ähvardab lossi.
Tuleb vaid tunnustada Kuns-
timuuseumi töötajate entu-
siasmi ikka uute näituste et-
tevalmistamisel ja eksponee-
rimisel, mille taga on pinge-

line teaduslik-organisatoorne
ja museoloogiline tegevus.
Pikka aega on muuseumi töö-
tajad pidanud oma tööd sel-
lises ebanormaalses olukorras
tegema, ebanormaalne on kü-
lastajate arvu piiramine viie-
kümnega, nagu võib lugeda
lossi uksele tuletõrje nõudel
paigutatud teatest. Kes siis
veel kui mitte kunstiteadla-
sed on kohustatud hea seis-
ma kunsti, kunstikultuuri,
meie kunstnike loominguliste
saavutuste säilitamise ja pres-
tiizi eest (mitte isiklike am-
bitsioonide, mitte ametkondli-
ku prestiiži nimel, nagu mõ-
nedele näib), just kunstitead-
lased ja muuseumitöötajad on-
gi kutsutud tähelepanu juh-
tima sellele, et kunstiteoste
hoiutingimustele pühendataks
senisest rohkem tähelepanu,
et muuseum ei peaks eksis-
teerima sõltuvalt «jäägiprint-
siibist».

Kunstimuuseum vajab opti-
maalseid tingimusi oma tege-
vuseks, vajab selleks sobivat
keskkonda. On selge, et kõiki
teeb ärevaks Kadrioru rohe-
lise rüü saatus, eriti praegu,
mil on juba tekkinud kuu-
maastik seoses Oktoobri tee
lähimurdega. 29. juulil k. a.
«Õhtulehes» («Otsingud jät-
kuvad») pakutud Kunstimu-
useumi asukoha võimalikest
variantidest näib siiski opti-
maalsena nn. kõlakoja va-
riant — Kadrioru perifeerne
ala, kus on juba varasematel-
gi aegadel ehitatud. Muuseumi
ehituse tsoon ei riiva ega
kahjusta ei lossi ega piirne-
vat parki.

On mõistetav ka soov olla
lähemal Kadrioru lossile, kus
pärast restaureerimist hakkab
paiknema vene ja Lääne-Eu-
roopa kunsti kollektsioon, sa-
ma oluline on ka muuseumi
traditsiooniline side Kadri-
orga. Muuseumi jaoks on
oluline selle kompleksisus,
asend, miljöö, mis selles va-
riandis säilitab ka sideme
traditsioonidega.

On täiesti arusaadav äre-
vus Kadrioru saatuse pärast
tervikuna. Siin on probleeme
kuhaga: puude vananemine
ja varisemine, tiikide seisund
jne. Kuigi seoses ehitustege-
vusega on mõningad kaod
vältimatud (end. kõlakoja
ümbruses), saab neidki vähen-
dada miinimumini. Ehitajailt
peab nõudma maksimaalselt
vastutustundlikku, säästvat
suhtumist haljastusse, pärast
ehitamist tuleb roheline kesk-
kond taastada. Selleks saab
kaasa aidata avalikkuse pidev
kontroll, üksteist mõistev
koostöö kõikide nende vahel,
kellest on ehituse Kadrioru kui
terviku heakord ja saatus.

Lõpmatud vaidlused ei vii
kuhugi. Venitamine ilma
kompetentsete otsusteta, reaals-
ete tegudeta ei tule kellele-
gi kasuks. Aeg ei oota. Vast-
loodud Kultuurikomitee ja
Tallinna Linna Täitevkomitee
Kultuuriosakond, Täitevkomitee
Arhitektuuri ja Planeerimis-
Peavalitsus peavad kõne-
seleva probleemi endale
teadvustama kogu meie kul-
tuurielu sügava valupunktina,
mille lahendamise viivitamine
on kurjast.

Teaduste Akadeemia AI
kunstiajaloo sektor: **IRIINA
SOLOMOKOVA, JUTA KEEV-
ALLIK, LEHTI VIIROJA,
REIN LOODUS: KERSTI
MARKUS, TAMARA LUUK,
LILIA SINK**

«Kalevipoeg» Nõmme kinos

Nimest hoolimata peeti skulp-
tuuri Nõmme suurimaks vaa-
tamisväärsuseks kuni Esimese
maailmasõjani, mil Vene oh-
vitserid ta 1915. a. üldisest
sõjalisest ebaõnnest tekkinud
spioneerimisfoobias maha lõh-
kuda lasksid (kujutleti või-
malust kõrge kuju kaudu sig-
naliseerida merel olevatele
Saksa allveelaevadele). Glehn
oli loonud Kalevipoja «oma
näo järgi», andes talle sõna
otseses mõttes omaenda näo-
jooned (säilinud on foto Gleh-
nide perekonnast seismas
skulptuuri ees) ning suuren-
dades kõiki mõõtmeid umbes
neli korda. Kuju lõhkumine
vapustas teda tugevasti ning

oligi vist otseseks põhjuseks
tema lahkumisele Euroopast,
arvestamata muidugi suure-
maid sotsiaal-poliitilisi muu-
tusi siinmail.

Muide, Kalevipoja välisku-
ju on olnud probleemiks hi-
lisemate kutseliste eesti
kunstnikele. Puudub ju
Kreutzwaldi kokkupandud lu-
gulauludes vähimigi konkreet-
ne vihe selle loodushiiu vä-
lisele kujule. Teda on kirjel-
datud vaid olemuslikult. 1930.
aastate ajakirjandus esindab
kõige väiklasemat ja asja-
tundmatumat kriitikat Krist-
jan Raua loodud Kalevipoja-
le, Amandus Adamsoni nüüd
kõrgeks kiidetud Kalevipoja-
kuju Tartus nimetasid täna-
matud kaasmaalased teadu-
pärast «Kalevipojaks kummu-
ti otsas».

Mati Karmini loodud Kale-
vipoja kuju vahemudel on
praegu vaatajaile eksponeeri-
tud Nõmme kino «Võit» fua-
jees. Kipsist toneeritud mudel
(üle kahe meetri kõrge) on
veerand kavatsitava fi-
guuri suurusest. Nagu endisel
skulptuurilgi, jääb materja-
liks murtud graniit. Skulptor
on ennistanud omaaegse fi-
guuri poosi ja üldise välisil-
me, paratamatult on mõned
elemendid kergelt stiliseeri-
tud. Vahemudel on ilmselt
õnnestunud, Nõmme peaks
saama oma Kalevipoja tagasi
tuleva suve lõpuks.

Nõmme Heakorral Selt tänab
kõiki organisatsioone ja üksik-
isikuid, kes on tähtsustanud Nõm-
me Kalevipoja taastamiseks oma
angetused. Annetuste kogumine
jätkub veelgi ning tulevikus on
kavas avaldada tahkete anneta-
jate nimed. Annetusi võetakse
endisele vastu Kristjan Raua
Majamuuseumis Nõmmel, Raua
tn. 8.

JUTA KIVIMÄE

IUUBELIÕNNESOOVID

2. augustil oma sünni-
päeva tähistanud tarbekunst-
nik Aino Alamaa, keda tä-
naseni võime näitustel ära
tunda kõrge professionaalse
oskuse, peene ja siira tunde-
laadiga tööde järgi.

Aino Alamaa on sündinud
80 aastat tagasi Peterburis,
kunstihariduse omandanud
aga Tallinnas Riigi Kunst-
tööstuskoolis, mille lõpetas
1930. a. dekoratiivmaali alal.
Eri kunstiliikide saladustesse
tungides oli ta samas vaba-
kuulajaks graafika, portsela-
nimaali ja metalli erialal.
«Pallase» õhkkond sai oma-
seks prof. A. Vabbe maali-
ateljee vahendusel. Avalikkuse
ette astus kunstnik 1935.
a. dekoratsioonikavandite ja
õlimalidega, paar aastat hil-

jem juba üldsuse suuremat
huvi äratanud portselanimaa-
lides, milles tõusis juhtivale
kohale Eestis. Temast tuli nii
armsaks saanud rahvusliku
lillkirja looja. Töö dekorat-
siooni- ja kostüümikunstniku-
na, õppejõuna portselanimaa-
li ja keraamika alal andis kuh-
jaga kogemusi nii kunsti tun-
netuslikus kui ka tehnilis-
teostuslikus vallas. Keraami-
lise pisiplastika väljendus-
likkus ja modelleeritus, in-
tiimsus ja tundesoojus, or-
namentaalne portselanimaal,
lakooniline nahkehistöö, fi-
guraalsed portselanipildid, de-
koratiivplastika — kõiges on
tunda pisut lüürilist, hingest-
atud laadi. Aino Alamaa loo-
ming on mitmekülgne, kor-
dumatu, ainult temale omase
tundesiruse ja armastusega
teoks saanud, millest tekki-
nud aura ta tööde ümber on
tasahilju lummanud vaata-
jaskonda. Austust äratav on
nii pikka aega loomingulisel
kõrgtasemel püsimine, ikka
ja jälle tahe võtta kätte ja
ümber kehastada oma vaimu-
mõttet kunsti, näha taas uue-
nenud ja poeetilise pilgu lä-
bi kõige argisemaid ja iga-
päevasemaid asju.

Kollegid

PARGIALA PLANEERIMISE KONKURSS

Tootmiskoondis «Talleks» ja
Tallinna Linna RSN Täitevkomitee
kuulutatav välja vabariikliku
jahtise võistluse Paldiski
mnt./Mustamäe tee äärsel pargi-
ala planeerimise ja skulptuurse
kompositsiooni — püskkaevu
parima arhitektuurse lahenduse
saamiseks. Võistlejatel tuleb anda
Paldiski mnt./Mustamäe tee
äärsel pargiala planeerimiskava.
Näidata ära olemasoleva haljastuse
korraldamine, täiendava
haljastuse rajamine, teedevõrgu
rajamine, pargiinventari paigutamine.
Pargiala dominandiks projek-
teerida skulptuurne kompo-
sitsioon — püskkaev.
Võistlustingimusi väljastatakse
alates 1. 08. 1988. a. Tallinnas

Linna RSN Täitevkomitee Arhi-
tektuuri ja Planeerimise Peava-
litsuse sekretäridist Tallinn,
Võidu väljak 7, II korrus.
Võistlustööde esitamise täht-
saeq on 21. november 1988. a.
kl. 14.—18.
Zürii (esimees P. Treier, ase-
tätja J. Jaama, sekretär U.
Mikk, K. Narro, T. Trummel, J.
Olep, M. Lilliväli, M. Karmin, R.
Vinkel) teeb lõpliku otsuse hil-
jemalt 5. XII 1988. a.

Võitnud tööde autoritele või
autorite kollektiividele on ette
nähtud preemiad: üks I pree-
mia — 1500 rbl.; üks II preemia
— 1000 rbl.; üks III preemia —
700 rbl. ja üks ast — 500 rbl.

Murrangulised perioodid riikide ja rahvaste elus on alati pannud liikuma ühiskondliku mõtte. Sotsiaalpoliitiline revolutsioon Nõukogude Liidus on vabastanud pausi tagant rahvaste rahvusliku eneseteadvuse, Eestis on selle tõusulaineil taastumas ka rahvuslik sümbolika. Siia kuulub ka muusikaline sümbol, hümn, mis kõigil rahvastel on ilmestanud ja kaunistanud pidulikke sündmusi. Eestlastel on tulnud elada paljude erinevate võimude ning erinevate hümnide all. Vene tsaaride valitsemise ajal lauldi ja mängiti A. Lvovi—V. Zukovski «Боже, царя храни», J. V. Jannseni poolt eesti keelde tõlgituna «Jumal, keisrit kaitse sa», Eesti Vabariigi F. Paciuse (loe: Paasiuse) — J. V. Jannseni «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm», Saksa okupatsiooni ajal 1941.—1944. a. J. Haydni — A. H. Hoffmann von Fallenslebeni riigihümni «Saksamaa on üle kõige» ning natside «Horst-Wesseli» laulu, nõukogude ajal P. Degeyter—E. Pottieri «Internatsionaali» ning 1944. a. seda asendanud A. Aleksandrovi—S. Mihhalkovi üleliidulist hümnit ja G. Ernesaksa—J. Semperi laulu «Jää kestma, Kalevite kange rahvas», mis sai hümnit staatus 1945. a.

Rahva keskel on kerkinud üles loomulik soov leida meile uus hümn, sest vana, mis loodud stalinlikul perioodil, ei rahulda enam. Nüüdisajale ei sobi ka teksti algvariant, mille kohendamise korral läheneks paranduste arv juba sajale (praegust J. Semperi teksti olevat G. Ernesaksa andmeil parandatud ligi 80 korda). Ametlikult tõstis uue hümnit vajaduse üles kirjanik E. Vetemaa loominguliste liitude ühispleenimil, pakkudes ise välja G. Ernesaksa—L. Koidula laulu «Mu isamaa on minu arm». Nüüd on laulu autor selle mõtte vastu aga välja astunud. Ja tõepoolest — raske oleks seda ette kujutada hümnina, mida lauldakse või mängitakse igasugustel ametlikel koosolekudel, paraadidel jne., mis oma vaimult on täiesti võõrad G. Ernesaksa laulu intiimsele tundelaadile. Pealegi tuleks ju hümnit kanda ette enamasti pidulike sündmuste algul ja mitte lõpus, kus vastava meeleolu korral seda ikka lauldud on. «Mu isamaa on minu arm» kõlab sageli matustel ja tema harrast tundelaadi oleks igasse olukorda ümber häälestada raske. Pealegi on laul suure ulatusega (suur sekst üle oktaavi), mis rahvahulkade laulmiseks küllaltki ebamugav. Enamik hümnepüüvaid oktaavi või siis nooni piires.

Viimasel ajal on hümnina välja pakutud ka laulu «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm», mida eesti rahvas tunneb juba tublisti üle saja aasta ja mille ajalugu on veelgi pikem kui sini-must-valgel trikolooril. «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» muusika autor on saksa-soome helilooja Fredrik (Friedrich) Pacius (1809—1891), kes kirjutas selle luuletaja Johann Ludvig Runebergi (loe: Runebärj) 1804—1877 rootsikeelsele tekstile «Vårt land».

F. Pacius sündis Hamburgis, sai 1828. a. Stockholmi õueorkestri viiulisolistiks ja kutsuti 1834. a. Helsingi ülikooli muusikaõpetajaks. Sellest ajast peale elas ja töötas ta Soomes ning soomlased peavad teda oma rahvuslikuks heliloojaks (sellel nundis ka Pacius ise ennast). Ta muudab eesnime Fredrikuks, kirjutab esimese soome ooperi «Kuningas Karli jahiretk» ning Soomes kui ka meil populaarseks muutunud laulu «Kuule, kuidas häälid helab» (M. Veske eestindatud) ja «Porilaste marsi».

J. L. Runeberg sündis Pietarsaaris, käis koolis Vaasas, õppis Turu ülikoolis ja oli õpetaja Helsingi ülikoolis ning Borgo gümnaasiumis. Tema kirjutatud «Vårt land» levis ruttu Soomes pealkirjaga «Maamme» tõlgituna P. Cajanderi, J. Krohni, R. Suomalaineni, V. J. Godenhjelmi jt. poolt. Tuntum tõlge kuulub

MU ISAMAA... MIS ON SU HÜMN?

P. Cajanderile, mis on ka soome hümnit aluseks

1848. a. toimusid Helsingis üliõpilaste pidustused, mispuhul telliti F. Paciuselt muusika «Vårt landi» tekstile. Paciuse—Runebergi laul esitati üliõpilaskoori ettekandes F. Paciuse enda juhatusel. Hiljem on «Vårt landi» viisistanud veel 13 heliloojat, kuid Soome hümniks võeti siiski F. Paciuse versioon.

Eestis ilmus esmakordselt Hiiu- ja Reigi õpetaja G. F. Rinne väljaantud kogumikus «32 Laulu nelja healega laulda», koostatud 1865. a., tseenseeritud 1867. a. ning müügil ilmunud 1868. a. Tõenäoliselt sai C. F. Rinne laulu Hiiu- ja Reigi vahendusel või siis Soomest, kus ta sageli külskäigul viibis. Ta on F. Runebergi teksti (6 salmi) eestindanud ja laul on trükitud kõige viimase numbrina, pärast tsaaari hümnit «Wennerigi palve laul Keisri Herra eest» pealkirjaga «Hiomaa- ehk issamaa-laul». Ka J. V. Jannsen oli Soome reisidel tutvunud F. Paciuse lauluga ja võttis selle 1869. a. esimese üldlulupoe kavva. J. V. Jannsen ei mõistnud sel ajal soome keelt, veel vähem rootsi keelt, ja on põhjust arvata, et ta sai eestikeelseks tekstiks eeskujuga G. F. Rinne laulikust. Seda tõendab esimese ja viimase salmi sarnasus G. F. Rinne tekstiga. Toomae J. L. Runebergi esimese salmi soomekeelses tõlkes, F. Rinne eestinduse ja J. V. Jannseni loominguga, et oma silmaga neid võrrelda:

MAAMME

Oi maamme, Suomi, synnyinmaa!
Soi sana kultainen!
Ei laaksoa, ei kukkula,
Ei vettä, rantaa rakkaampaa
Kuin kotimaan tää pohjoinen,
Maa kallis isien!

HIOMAA- EHK ISSAMAA-LAUL

Oh Hio-maa, sa merre saar,
kul armas oled sal!
Et mingo südda otsima,
kas pohja pole, ehk lõuna ka,
se keige armsam oled sal!
mo kallis issamaal

MU ISAMAA, MU ÖNN JA RÖÖM

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
kul armas oled sal!
Ei leia mina ial teal (siin)
see suure laia ilma peal,
mis mull' nii armas oleks ka
kui sa, mu isamaal

Ka on J. V. Jannseni kolmas salm väga sarnane G. F. Rinne viimase, s. o. kuuenda salmiga, mida tõendavad nende esimesed read: G. F. Rinne

«Sul' andko Issand

õnnistust,
Mo armas issamaa!»

J. V. Jannsenil
«Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa».

Teise salmi on J. V. Jannsen tõenäoliselt loonud ise, sest sellist motiivi «Sa oled mind ju sünnitanud ja üles kasvatand» ei ole G. F. Rinne ega ka soome tekstil.

Laulu muusika on Rinne kogumikus harmooniliselt täpne koopia F. Paciuse laulust. Esimesel laulupeol tuli see ettekandele aga meeskooridega, mille seade tegi tõenäoselt Peterburi helilooja A. Henselt, kes seadis ka A. Kunileiu laulud «Sind surmani» ja «Mu isamaa on minu arm» segakoorilt meeskoorile.

Edaspidistel laulupidudel «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» enam ametlikult kavas

ARTUR VAHTER

ei olnud. Tsaristlikud ametivõimud nägid peatselt ära laulu rahvusliku iseloomu ja tunnetasid temast õhkuvat isamaalist vaimu ega lubanud esitada ametlikel pidustustel. Laul aga levis rahva hulgas koolide ning kooride kaudu ja muutus ülemaalselt tuttavaks kui eesti rahvalaul. Pärast laulupidude ametliku kavva lõppu, kas lavalt lahkumisel või koosviibimisel esitati seda küllalt sageli. Nii oli see 1891. a. ja 1894. a. laulupeol, kus spontaanselt hakati laulma F. Paciuse laulu. See tõendab, et «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» oli kooridel juba täiesti omaseks saanud. Ajakiri «Linda» kirjutas, et 1894. a. laulupeo pidusöögil lauldi «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» suure vaimustusega, «mida kirjeldada on iga sõna nõder». 1896. a. laulupeol, mida peeti Tallinnas Kadriorus, tegi J. Tõnisson pärast lõpusõna ettepaneku laulda «Mu isamaa...» paljastatud päi, püsti seistes. Kõik tõusnud püsti, võtnud mütsid peast, nende hulgas ka kuberner. Pärast küsinud kuberner «Tro rakoe?», talle aga vastatud, et eesti rahvalaul. Kas mitte sellest ajast ei saanud «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» hümnit tähenduse, mida ikka lauldi püsti seistes paljastatud peadega? Järgmisel päeval sai peakomitee kõva peapesu, et oli julgetud esitada laulu, mida kavas ei olnud.

F. Paciuse laul on juba varakult seotud sini-must-valge trikolooriga, peamiselt Eesti Üliõpilaste Seltsi kaudu. Lipu pühitsemisel 1884. a. 4. juunil Otepääl lauldi «Mu isamaa...» üliõpilase A. Mohrfeldti juhatusel. Edaspidistel Eesti Üliõpilaste Seltsi aastapäevadel oli sini-must-valge trikoloor ikka seotud lauluga «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm». 1899. a. 3. ja 4. juunil, kui peeti Valgas Karskuse Seltside kongressi, oli V. Reimani see, kes tegi ettepaneku laulda «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm». V. Reimani algatusel esitati Paciuse laulu 1900. aastal Pärnu maakonna laulupeol puhkpilliorkestri saatel, keda juhatas D. O. Virkhaus. K. E. Sööt mäletab, et 1905. a. revolutsiooni rongkäigus lauldi «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» punaste lippude all marsitaktis. 1910. a. üldlulupool Tallinnas hakati pärast keisri laulu spontaanselt laulma ühehäälselt «Mu isamaa». Sel puhul toob «Postimees» (1910. a. nr. 137) ära «Russkije Vedomosti» kirjutise, kus öeldi, et «kõige suuremat vaimustust sünnitas eesti rahvalaul «Mu isamaa», mis eeskavasse ei käinud ja mida 50 000 lauljate ja piduliste hulk palja päädega päälle pidu laulis.»

1916. a. 22. ja 23. mail Eestimaa kubermangu talurahva orjusest vabastamise 100. aastapäeva tähistamisel saatis asekuuberner Schidlovsky kubernerile salajase kirja, paludes «Kuritegude eest hoidmise seaduse § 129 alusel mitte lasta paigutada «Mu isa-

maad» rahva poolt sellele antava tähenduse tõttu» programmi või selle osade algusesse või lõppu.

Nii suhtus tsaarivõim eesti maarahvasse nagu hobustesse, kelle tööd ja sõitmist küll armastatakse, kuid hirnumist ei sallita. (M. Morrison, pseudonüüm M. Kivialune «Meie hümnuse ajalugu»).

Eesti Maapäeva avamisel 1917. a. Toompea lossis valges saalis lauldi «Mu isamaa» kui hümnit. Kui nõukogude võim oli aga Maapäeva laiali saatnud, siis keelustati «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» taas, väljakuulutatud suurtest vabadustest ja õigustest hoolimata.

K. Asti mälestust mööda toimus 1917. a. 26. märtsil Peterburis suur rongkäik Tauria palee ette, kus punaste lippude lehvides laulsid eestlased pärast «Marseljeesi» ka «Mu isamaa».

Nii tegi «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» kaasa poliitiliste sündmuste keerdkäigud ja siksakid. Murdes kõik takistused, mis talle võimude poolt ette veeretati, vaimustades rahvast sini-must-valgete ja punaste lippude all, kõlades kord vabaduse sümbolina, siis jälle surutud põranda alla, saavutab ta lõpuks ikka hümnit õiguse. Kui 1918. a. 24. veebruaril kuulutati välja Eesti Vabariik, oli hümn juba olemas. Sini-must-valge lipu ja hümnit «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» saatel toimusid Eesti vabariigi kõik pidulikud sündmused, laulupeod ja ametlikud koosolekud.

Kuid ka nüüd tuli hümnil oma eluõiguse eest võidelda. Algu läks kõik loomulikku randa. Võimud tunnustasid hümnit ja rahvas laulis. Siis aga hakkas muusika- ja keeleteadlaste hulgas tekkima rahulolematust seni armsaks peetud hümnit vastu. Ajalehes «Vaba Maa» (1926. a. 22. III) nuriseti, et Eesti Vabariik on pühitsetud juba kolmandat aastapäeva, kuid tal puudub veel oma hümn. Kui seni loeti seda positiivseks, et F. Paciuse muusika on ka Soome hümnit aluseks, siis nüüd hakati taotlema iseseisvat, eesti muusikale tüginevat hümnit. 1928. a. 22. septembril toimus Eesti Lauljate Liidu muusikatoimkonna koosolek, millest võtsid osa A. Topman, T. Vettik, J. Aavik, A. Kasesemets, R. Päts ja M. Saar, kus 7. punkti all arutati ka hümnit küsimust. Märgiti otseselt, et praegune hümn on saksa rahvalaul ja vajab uuendamist. 1931. a. viis «Muusikaleht» läbi küsitelise heliloojate ja seltskonnategelaste hulgas: kas on uue hümnit vaja? Saadi 41 vastust, millest 15 soovisid uut, 6 uut siis, kui on vanast parem, 18 olid aga vastu. T. Vettik peab uue hümnit saamist «väga tarvilikuks». Tema arvamine on, et oma hümniga on Eesti soomlaste pops. Artur Kapp aga ei pooldanud uut hümnit. «Kas uus hümn võib anda neid helgeid mälestusi, mida nüüdne 1000 korda kõikusustel sündmustel on meid süttitanud?», küsis ta. Uue hümnit saamist otsustati siiski taotleda. Teksti hankimiseks pöördus Lauljate Liit Kirjanike Liidu poole. Kui aga sealt mingit vastukaja ei leitud, otsustati 1935. a. lõpul välja kuulutada võistlus teksti saamiseks. See tõi küll 1400 teksti, kuid sobivat ei saadud. Neist valiti siiski kuus ja kuulutati välja võistlus muusika leidmiseks. Nüüdki ei saavutatud soovitud — uus hümn jäi saamata. Paralleelselt uue hümnit taotlemisega arenes kampaania vana hümnit vastu. Kritiseariti eriti selle saksapärasust ning lähedust saksa rahvalauludele ja rahvalikele lauludele. A. Vedro arvas, et hümnit meloodia «ei vasta suugu oma nurgelise iseloomuga meie rahva ürgiseloomule». Hümn peaks olema «petliku paatosiga, tugeva iseloomuga laul, mis sihiks inimese intellekti kõrgetajulisele lendu» («Muusikaleht» 1935. a. lk. 188). T. Vettik väidab, et meie hümnit lauldakse valesti, eriti rütmiliselt. «Selle laulu vaim on meile

võõras. Selles heliseb saksa kuulus ja punktipaalsus.» Püüti näidata hümnit sarnasust ühe või teise saksa lauluga. «Muusikaleht» (1934. a. lk. 8) toob E. Mesiäise kirjutise «Meie praeguse hümnit alupärase», kus nõudnute varal on püütud tõendada hümnit sarnasust ühe saksa joogilauluga. Selle laulu olevat Saksamaalt kaasa toonud soome professor H. Klemetti. T. Vettik kirjutab («Muusikaleht» 1938. a. lk. 35—38), et samasugune laul esineb ühes saksa koorilaulukogumikus «Liederschatz für Gemischten Chöre» nime all «An Germania». Hümnit «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» ei suudetud aga üle parda heita. T. Vettik loodab, et vähemalt vabariigi 25. aastapäevaks (s. o. 1943. a.) saadakse kindlasti uus hümn.

«Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» jätkas oma keerulist teekonda kuni Nõukogude korra kehtestamiseni. Mida ei suudetud Eesti Vabariigis kümne aasta ponnistustega, tegi nõukogude võim ühe suletõmbega — hümn keelustati. Järgnenud Saksa okupatsiooni algul kõlas F. Paciuse laul taas, kuid hiljem ei lubatud seda hümnina siiski kasutada. Veel korra vilksatab «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» täies õiguses pärast seda, kui Nõukogude väed olid 1944. a. aasta septembris vabastanud Tallinna. Sain käsu (olin siis kapellmeister) õpida orkestriga kiiresti ära eesti hümn. Ei mäleta, kas me seda kuskil mängida saime, sest tuli minna Kura- maale. Tean aga, et pärast sõja lõppu määrati noorukitele 10 aastat, kes oma toas nelja seinat vahel seda sünnipäeval laulda julgesisid. Kas poeb kõik poliitilised katsused läbiteinud hümnit taas pöranda alt välja ja võib loota rehabiliteerimisele?

Hümnit loomine ei ole kerge ülesanne. A. Kapp ütles eelnimetatud ankeedis, et keegi maailmas ei suuda luua hümnit tellimise peale. Siiski on teada vähemalt üks erand: tsaaari hümnit sünd. Kui keiser Nikolai I käis välismaal ja sealsetid hümnit kuulis, käskis ta oma õuekiriku ja õueorkestri juhil A. Lvovil ka Venemaale hümnit «teha». A. Lvov sai sellega ruttu hakkama ja 1833. a. 23. novembril kanti teos õukonna koori ja orkestri poolt keisrile ette. Peatselt järgnes keiserlik ukaas Venemaa hümnit väljakuulutamise kohta.

Enamasti on hümnid kasvanud välja populaarseks muutunud lauludest, millele on siis hümnit õigused antud. Eestiski on tehtud mitmeid ettepanekuid ja on pakutud hümnina välja K. A. Hermani «Isamaa mälestus», E. Võrgu «Eesti lipp» (tekst M. Lipult), K. Tünpu—P. Grünfeldti «Mu Eestimaa» («Eestimaa mu armas, kallis kodumaa»), A. Lätte—H. Visnapuu «Maarahva talupoega vabamaa, jää vabaks sa», T. Vettiku—M. Univeri «Su põhjamaa pikese kullast» ja mitmeid teisi. Ükski neist ei suutnud aga võistelda F. Paciuse—J. V. Jannseni lauluga «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm».

Ka nõukogudeaegsest loomingust on raske leida laulu, mida võiks muutmatul kujul kasutada hümnina. Arvan samuti nagu M. Tooming («Sirp ja Vasar» 22. juuli), et selleks sobiks kõige paremini Ü. Vinteri «Põhjamaa», kui sellele uus, lokaalsema iseloomuga tekst loodaks. Laul on hümnilikult pidulik, laia hingusega ja emotsionaalne, ulatuselt sobiv (noon), ning mis kõige tähtsam, ta on muutunud suhteliselt lühikese ajaga populaarseks.

Tõeline hümn aga vajab oma arengu pikemat aega ja on alles siis küps, kui teda spontaanselt laulma hakatakse. Selles mõttes võistlevad seni vaid kaks: F. Paciuse—J. V. Jannseni «Mu isamaa, mu õnn ja rõõm» ja G. Ernesaksa—L. Koidula «Mu isamaa on minu arm».

TIHHON HRENNIKOV

Traditsioonilise deviisi all «Muusika humanismi, rahu ja rahvaste sõpruse eest» toimus Leningradis maikuu kahel viimasel nädalal «Kolmas rahvusvaheline muusikafestival NSV Liidus», praegu liitriigi ainus muusikaüritus iga 3–4 aasta peale, kus on võimalik veidigi ülevaatlumal tutvuda muu maailma nüüdisloominguga. Ürituse asutamise ja eesmärgi kuulutas välja Tihhon Hrennikov kõnes XXV parteikongressil (1976): «Mõtlemine organisatsioonide meele maal progressiivse muusika regulaarse rahvusvahelise festivali», kutsuda sellele Läänest neid arvukaid «realistliku suuna heliloojaid, kel oma kodumaal puuduvad laiemad võimalused ette kanda oma teoseid». Heliloojate Liidu juht näitas ühtlasi ära, kes kustest kindlasti ilma jääb — «kodanliku ühiskonna elitaarne, abstraktnel, mandunud kunst». Kahel esimesel festivalil, Moskvas 1981 ja 1984, nii ka sündis. Seejärel, uutmisaja festivali juhtsonas aga ütleb T. Hrennikov: «Enne... eelistasime teatud, meile lähedasi suundi. Nüüd, vastupidi, püüdsid kavade koostajad vältida iga-suguseid stiilipiiranguid...»

Tõepoolest! Ei uskunud oma silmi, kui nad avastasid vahe-ajasaginast legendaarse avangardismiguru John Cage'i. Cage on rännanud sõjajärgse Ohtumaa muusikateadvuse piiride nihkumisel aina samm kõrgist ees, toonud nagu mangelde käibeles tosinat uusi radikaalseid kompositsiooni-meetodeid; on õpetanud oma eeskujuga austama iga sündinud või sündimata heli mõistatust, rõõmsalt välja astuma kõikvõimalikest taaga's saanud mõttekorsettidest ning eelarvamustest töös heliaine-sega — ja seetõttu osutunud ainuvõimu dikteeritud õnnevisioone normiks seadva sotsialistliku realismi sõdur-preestritele üheks ärritava-maks figuuriks Lääne nüüdis-kunstis. 1968. aastal pidas T. Hrennikov ostarbekaks teatada HL-i kongressi kõne-puldist üle maa, et «muusi-kutele on tuttavd avangar-dismi eemaletõukavad ilmi-nud» nagu Cage, kelle «oopustel on rohkem ühist tsirkusetrikkide kui muusi-kaga!». Veel eelmisel aastal avaldas kirjastus «Muzōka» sarjas «Imperialism — sünd-mused, faktid, dokumendid» T. Tšerednitsenko raamatu «Ühiskonna kriis — kunsti kriis», kus Cage oma «äär-misel kahtlase sotsiaalkriiti-kaga» on üheks peamiseks poliitiliste rünnakute märk-lauaks Stockhauseni kõrval.

Ja nüüd jälgib Cage fil-harmonia väikeses saalis, kuidas Suure Teatri solistid ansambli neliteist pillimeest, igaüks ise nurgas, keset publi-likut, isegi uste taga, toovad kuuldavale tema teost «Music for...» (vabale koosseisule, 1986). Läbi ruumi hiiglak-vaariumi hõljuma heidetud toonide kangastub vähehaaval

FORMALISTID JA KONFORMISTID

MADIS KOLK

rahulik, märkamatu eestli-bisev ajapind. Sundimatult neelas see nõrkinud vahele-plaksutamise raskepäraste suursonaatide kirjutajalt, positsioonikalt Boriss Tištšenkolt, Esitusele järgnes festi-vali tulisemaid ovatsioone, autogrammijanaliste tulv. Öi-sel koostumisel HL-i väike-ses palees vastas Cage pal-vele midagi mängida, et on liiga vana, aga ehk asendaks seda, kui kõik mõni aeg vaik-selt istuksid. Öhtu juhtijad naersid aupaklikult, ning esi-tasid järgmise küsimuse...

Cage'i kohalviibimine osu-tus siiski erandiks. Nüüdis-muusika eksperimentaalse-matest suundadest (elektron-ja arvutimuusika, instrumen-taalne ning tantsuteater, sün-teetilised etendused jpm.) vaatas festivali tohtu kava kahjuks ikkagi niisama hästi kui mööda. Kuid ka järele-proovitud esitusvormides aktuaalseid suurteoste valik praegu rahvusvaheliseks eli-idiks peetavatelt komponisti-delt jäi liiga hõredaks, et kuulaja saanuks avastusloo-tustega osa võtta hetkel aja-vaimu kujundavate ideede elust.

Mängitud 1980. aastate teos-test oli ilmselt kaalukaim Witold Lutoslawski III süm-foonia, mis valmis 1983 ja pälvis 1985 maailma suurima, 150 000 dollari suuruse Gra-wemeyeri preemia. (Charles Grawemeyer — Louisville'i tööstur, kes paneb välja pree-miasumma, jättes saaja vali-mise kodulinna ülikooli hoo-leks.) Poola muusik on am-mu leidnud isikliku kuldloike tehnilise/kõlalise novaatorlu-se, omapära ja üldmõisteta-vuse vahel, tänuks auavald-uste vihm nagu vist ei kel-lelgi teisel. Tema teravmeel-ne polüfooniline graafika, mille instrumentaalselt nüan-sirikkust loovad pillimehed ise, aktiveerituna neile vorm-irakkudes antud (ja samas helilooja täpse kontrolli tule-musena reljeefseks arhitek-toonikaks liituvatest) vaba-dustest, on III sümfoonia rõ-hutatamate joontega, kõnele-vamalt liigendatud, ekspres-siivsemate haripunktidega kui tavaliselt. Kummalisel kom-bel tundus tagantjärele teose kui terviku ilmes hoopis la-hendamatu, kõhklevust, Va-nameisterlikku? Teisalt — sümfoonia on oletatud Poola raske 1980. aastaga seotud sa-laprogrammi.

Vahest kõige moodsam nimi festivali kavas oli John Adams (1947), kes on 1980. aastatel huvitavalt värsken-danud USA minimalistide koolkonda. Ettekantud 40-mi-nutiline orkestriteos «Har-monielehre» (1985, kummar-dus A. Schönbergi samanime-lisele kuulsale teooriakäsi-raamatule) põimib suurejoo-neliselt ehtminimalistlike rütmimustreid ja klassitsist-lik-romantilist materjali. Pä-ris head sulamit ka minu meelest neist ei saa. Lõpma-tuse sepikodade kiired rütm-i-mired omandavad orkestri värviliinidesse mahutatult kristalse läbipaistvuse, ulatus-likud kantileensed või sek-ventsilised arendused jäätavad aga mulje kõrgeklassilisest eksamitööst XIX sajandi tee-mal.

Noore mehena Saksamaa LV üheks hinnatumaks komponis-tiks tõusnud WOLFGANG RIHMI (1952) loomingust mängiti «Wöl-f-i laulude raamatut» (baritonile ja orkestrile, 1981). Kahjuks ei pääsenud tema palavikuliste, erutusseisundite välkkiireid, jõulisi muutusi tihendatud kam-merfaktuuris reflekteeriv stiil õigesti mõjule viimistlemata in-terpretatsioonil, liiga avaras saalis, A. Melikovi kõmiseva 6. sümfoonia naabruses.

Hoolimata veel palju krobeli-senast ettekandest küttis täis-saali keema inglase ANDREW LLOYD WEBBERI (1948) «Reek-viem». On väidetud, et «Jesus Christ Superstar», «Kasside» jt. menumuusikajade autor on maa-ilma populaarseim helilooja. Miks ei, ka «Reekviem» pakub midagi igale maitsele — seos-tab küllalt osavalt ning sarmi-kalt levikeele, võimsad operi-kontrastid, rahvalikuks lihtsus-tatud klassikalised vormimude-lid.

1980. aastate välismaisest uudismuusikast küündisid esi-le veel Saksamaa LV-s tegutse-vat argentiinlase MAURICIO KA-GELI paroodiline süit «Kümme marssi, et võidust ilma jääda» kammerorkestrile (1981) — ma-rupatriotismi alastivõtt; LUIGI NONO teravaserivalisi kõlakom-plekse ning kaugeid katedraali-kajasid vaheldav orkestriteos «Pole teed, kuid tuleb minna edasi...» (1987); viimasel ajal rohkesti väljaspool Saksa DV-d mängitava ooperikomponisti SIEGFRIED MATTHUSE peene-koelisel orkestriteeritud timpani-kontsert «Mets» (1984).

Varasemate kümnendite loomingust tõestas end autori juhatusel vägevalt Luciano Berio Sümfoonia kaheksale võimendatud häälele (seekord inglise ansambel «Electric Phoenix») ja orkestrile, või-malik, et üks meie ajastu tähtseid. Sümfoonia sisal-dab arvutu hulga erimõõduli-si tsitaate tosinalt heliloojalt Bachist Berio eneseni, tekste Lévi-Straussist ja Beckettist noorsooloosungite ning argi-kõnerebemeteni, mis kõik puistatud suure hillisroman-tilise sümfonismi tektoonikas-se nii monumentaalselt, et kuulaja kandub meie Paabe-li-aja inim-ja energiakuju-mist voogavate panoraamide kohale. 1968. aastal sündinud teos on postmodernismi küü-niliste stiilikollaažide ning praeguse Mahleri-moe hiilgav ennetus, näib ka täna uhiuus ja ammendamatu.

George Crumb (USA) os-kab täita oma muusika sala-päraselt kulgeva vaikusega, laseb sellesse imbuda värvi-täppe, võõrapäraseid tämbri-kuminaid. Usun, et harva-dele antakse nii rohkelt ins-piratsiooni nii väheste nooti-de tarvis, «Lux Aeterna's» (sopranile, flöödile, sitarile ja löökpillidele, 1971) süvendab vaimude tunni õhkkonda esi-tuse väline rituaal: ähvarda-vates maskides mängivad hä-maral laval, küünlaga, mille kustutab laulja viimane sõna.

Festivali kaunistasid samuti Pariisis asuva kreeklase IAN-NIS XENAKISE temperamentne, rafineeritud ülesehitatud kõla-väljadega orkestriteos «Körkja-tihnikud» (1977); WILHELM KILLMAYERI (Saksamaa LV) na-pi väljenduslaadiga, haaravalt traagiline «Sappho» sopranile ja kammerorkestrile (1980); jaapanlase TORU TAKEMITSU no-stalgiline kvartett «Oksidane teekond»; KRZYSZTOF MEYERI (Poola) «Tulekerad» orkestrile (1976).

Mängiti ka P. Boulez'd, K. Penderecki, O. Messiaeni, G. Li-geti, kuid 20–40 aasta vanu-seid ja suhteliselt vähemolulisi, «tähtsamaid» teoseid. Ometi on tegemist heliloojatega, kel aas-

JOHN CAGE

ta-aastalt valmivad uued meist-ritööd, mille rännud maalt maa-le, festivalilt festivalile kujune-vad tihti suursündmusteks.

Nõukogude muusikale kuu-lus Leningradi festivalist um-bes kolmandik. Oli näha, et saali lausa vapustas Gia Kantšeli oratoorium «Hel-ge nukrus» (Shakespeare'i, Goethe, Thabidze, Puškini sõ-na-dele, 1985). Järsuseinalised kontrastid aheldavad siin ha-lastamatusse ühisolemisses va-naaegseid palveviise (ja vei-di Arvo Pärdi tintinnabuli-stiili) meenutavad mediteeri-vad lõigud ning sünkjad kõ-latornid orkestri hävitavas täisjõus. Iga sissetungiga kur-jusekujund paisub, kuni ma-tab enda alla kogu laotuse. Ootamatult kõik katkeb, plahvatab hääletuks. Taastub palvemuusika. Orkestrisse si-gineb hiljakesi laulupoisse, kelle häälele toel saab palvest nukker, ülev hümn. — Ka tekste tundmata näis teose mõistukone täiesti ühene. Ülesehituselt mõjus oratoor-ium veidi skemaatilisena, tundetoonis põhjamaalase kõrvale ehk kübeke maguski. Muidugi, niisuguse äratus-, isegi ilmutusfunktsioonis muusika puhul on patt mait-sevarjundite kallal nuriseda.

Sofia Gubaidulina «Hinge tund» metsosopranile, löök-pillilolistile ja orkestrile (M. Tšvetajeva sõnad, 1974) on sa-muti hingevalu-avalduse rän-gast vastasseisust, vastupa-nust ahistavale mitte-minale, kuid sissepoole suunatud pin-gelise hästijälgitava stooriga, voolava, subtiilse orkestrika-sutusega psühholoogiline pilt.

Sisuka mulje jätsid Edison Denissovi elegantselt instru-menteeritud «Concerto picco-lo» neljale saksofonile ainsa mängija esituses ja löökpilli-dele (1979); Osvaldas Bala-kauskase orkestriteos «Opera strummentale» (1987); Alfred Schnittke Keelpillitrio (1985) Juri Bašmeti seades kammer-orkestrile; Valentin Silvestro-vi kantaat «Ood ööbikule» (J. Keatsi sõnad, 1982).

Eesti heliloomingut esindas üks ainas teos — Veljo Tormise «Helletused» (1982) Läti Riikliku Segakoori ette-kandes. Eesti interpretidest osalesid L. Saarsalu, K. Kauks ja ansambel «Maha-vok» festivali levikontserdi-sarjas, süvamuusikud puudu-sid. Kõikisid pärast mõnelt eesti heliloojalt: kas meie HL oli passiivne? Ei, vastati, liht-salt ei pääse ürituse kavan-damisele ligi. Kahju. Hiiglas-lik, kulukas kohtumine pandi ju püsti liitriigi ühisest tas-kust ning kõigile; siin liikus rohkesti mõjuvõimsaid asja-tundjaid ja kontserdikorral-dajaid teistest maadest. Olen veendunud, et Eestimaa paa-ri viimasegi aasta paremad uudisteosed oleksid festivalil valitsenud keskpärase muusi-ka uputuses soodsalt silma paistnud.

(Järgneb)

«HAIR» TALLINNAS

Jah, esmakordselt Nõuko-gude Liidus ja ainult Tallin-nas näitab Bostonis teguts-ev DeSisto teatrikool kunagist menukat hipimuusikali «Hair». Nagu on öelnud selle praegune lavastaja Nicholas G. Rinaldi, pöördus kool muu-sikali poole seepärast, et äs-ja möödus kakskümmend aastat «Hairi» plahvatuslikust lä-bilöögist Broadwayl. Kooli juht Michael DeSisto meenu-tab, et «Hair» oli neile omal ajal «glasnosti» võrdkujuks. Näiliselt konkreetse süžee-ta lihtsalt Vietnami sõda eita-vate «lillelaste» elustiili pee-geldanud muusikal, kus ta-budest vaba armastus ja nar-kootikumide uudsus löid unis-tusliku pildi üleilmsest ven-nastumisest, osutus 1960. aa-s-tate põlvkonnale lootuste sümboliks. Muuseas, samasu-gust vaba arengujoont, kus stoorile enesele suuremat tä-helepanu ei pöörata, on tunda ka hilisemates muusikalides, nagu «Jesus Christ Super-star», «Godspell», «Cats» jne.

DeSisto kooli noored näit-lejad keskenduvad igal aastal ühele kindlale tööle, aasta ta-gasi mängiti Berkshire'i teat-ris F. Loewe'i muusikali «Ca-melot», kaks aastat tagasi L. Bernstein «West Side Story».

Valmistudes siiasõiduks, üt-les lavastaja N. G. Rinaldi, et mida rohkem ta loeb praegu-sest nõukogude noorsoost, se-da õigemaks peab ta teema-valikut. «Ka ei tuleks meie versiooni võtta kramplikult tõ-sidusega, pigem lastagu end lõdvaks, tuntagu vaadatavast mõnuli».

Linnahalli laval näeme Galt McDermotti, Jerome Ragni ja James Rado muusikali «Hair» DeSisto tudengite ja eesti muusikuist saategrupi (juh. Helmut Aniko) ühistööna 17. —22. augustini. Etenduste al-gus kl. 19.30.

KOLM EESTI MUUSIKUT

said õpingutega ühele poole P. Tšaikovski nim. Moskva Riik-likus Konservatooriumis.

M. Voskressenski klassi lõpe-tas kiitusega pianist Klarika Kuusk, J. Gilels klassist sai sa-muli kiitusega diplom viuldaja Kirsti Kuusk. M. Homitseri klassi lõpetas tšellist Urmas Tammik.

HEINO ELLER. ELU JA LOOMING

Sellise pealdise all jõudis äsja noodipoodi üliiludilise kirjastuse «Советский композитор» Leni-ngradi osakonna väljaandel ilmu-nud Reet Remmeli ja Mart Hu-mala ühistöö. Heino Elleri elu-käik, muusikalised reisid-side-med ja loomebiograafia on vor-mitud nelja tihedasse peatükki, mis perioodiseeritud vastavalt he-lilooja elupaigale: Tartus (1887 —1907), Peterburis (1907—1920), Tartus (1920—1940), Tallinnas (1940—1970). Raamatu kokku-võtte osas antakse lühilevadea H. Elleri pedagoogilisest tege-vusest, esteetilisest vaadetest ja tema loomingu põhjoontest. Lis-sas leiame ka lühibiograafia ning Heino Elleri teoste nimestiku esituskosseisude järgi grupe-rituli. Raamatu keskele on kõi-detud 20 illustatsiooni (fotod heliloojast ja tema kaasegseist ning H. Elleri kaks joonistust). Trüki hind on 60 kopikat, li-raaz 3000.

Massirepressioonidesse puutuvate küsimustega tegeleb Eesti NSV Ülemnõukogu Presidiumi jurde loodud «Kodanike 1941. ja 1949. a. eriasumisele saatmise seaduslikkuse kontrolli töögrupp», mida juhivad Eesti NSV Ülemnõukogu esimees, Eesti NSV Ülemnõukogu saadik R. Simson.

Esimene töökoosolek peeti 3. juunil 1988. Sellel koosolekul otsustati esitada töögrupi juhtkonnale läbiarutamiseks mitmeid seisukohti massirepressioonidega seonduvate probleemide lahendamiseks. Kahetsusega tuleb aga nentida, et nendes seisukohtades on meie arvates põhimõtteliselt väärarid lahendusi. Nii on töögrupil seisukoht tunnista-da ebaseaduslikuks süüdimõistetute ja kulakute perekon-naliikmete väljasaatmine 1941. ja 1949. a. ning reha-biliteerida nad koos sellest tulenevate õiguslike tagajär-gedega. Seega on jutt siin ainult perekon-naliikmetest. Süüdimõistetute ja kulakute väljasaatmise asjas on töö-grupp jäänud ebamäärasele seisukohale, rääkides «süüdi-mõistetud isikute süüasja-dest», mille läbivaatamine peaks jääma õigusorganite pädevusse. Millistest süüdi-mõistetutest on siin jutt? Et-tepanekute selgub, et pee-takse silmas mitte kohtu, vaid Erinõupidamise poolt süüdi-mõistetud isikuid. Paljusi sarnaneb töögrupi arvamuse Olev Miili omaga («Õhtu-leht», 22. juuni 1988), kes sa-muti leiab, et ainult osa ini-mesi saadeti välja ebaseadus-likult.

Isikukultuse ajal kohaldati ühiskonnaõhtlikeks arvatud isikute suhtes administratiiv-korras asumisele saatmist. Selleks oli moodustatud Eri-nõupidamine NSV Liidu Sise-asjade rahvakomissari juu-res.

Erinõupidamine asendas seaduspärastatud omavoli õhkonnas faktiliselt kohut, kohaldades administratiivka-ristustena sisuliselt krimi-naalkaristusi. Tema tegevus oli vastuolus NSV Liidu kons-titutsiooniga, samuti krimi-naalseadusega, aga ka rah-vusvahelise õiguse põhiprint-siipidega, mille järgi isiku süü tuleb kindlaks teha ava-likul kohtulikul arutamisel, kus talle on tagatud kõik võimalused kaitseks.

Erinõupidamise õiguslik loo-mus (õieti küll selle puudu-mine) tuleb ausalt ja selgelt välja öelda. Vastasel juhul saame endale uutmise järg-misse etappi kaasa pändi, millega õigusriigi loomine osutub tühjaks fraasiks. Tea-tavasti tähendab õigusriik kõikide subjektide, kodanike, ametiisikute, riigorganite ja ka riigi enda allumist sea-dustele. Ka riik ise ei saa suvaliselt otsustada, milliseid seadusi vastu võtta. Teda piiravad kaks asja: võimude la-husus ja inimõigused. Esime-ne neist ütleb, muu hulgas, et täidesaatva võimu tungimi-ne õigusemõistmisse on sea-dusetus ka siis, kui see on rüütatud riikliku normatiiv-akti vormi. Inimõigused loe-vad tühiseks õigusakti, mis kahjustab inimese õigust elu-le, isikupuutumusele, oman-dile ja teistele väärtustele, mis on kirjas inimõiguste ülddeklaratsioonis.

Erinõupidamine oli seadu-setuse, võimu kuritarvitamise ja omavoli tööriist, inimsuse-vastaste kuritegude toimepa-nemise vahend. Ta võimaldas vältida kohtumenetlust: Eri-nõupidamisel polnud vaja pi-dada silmas süütuse pre-sumptiooni, tõendada inime-se süüd kohtulike tõenditega ning tagada kaitseõigust. As-jal oli ka oma praktiline külg: kes jõudnukski massi-repressioonide puhul siis koh-tuprotsesse korraldada. See-tõttu oli nende kuritegude toimepanemisel hädapärane leida stalinismile sobiv vorm, oleku kirjas konverentsile.

ja selleks saigi Erinõupidami-ne. Kas ei järeldu siis eelöl-dust: kui Erinõupidamine ise oli ebaseaduslik, siis tuleb tunnista-da, et ka tema poolt tehtud otsused on ebaseadu-slikud. Kas ei ole sel puhul töögrupi ettepanekutes kohatu kõnelda Erinõupidamise poolt isikute süüdimõistmisest ja nende süüasjade läbivaata-misest. Kriminaalprotsessiõi-

Normatiivse väljenduse on saanud kõnesolev seisukoht Tartu Linna Rahvasaadikute Nõukogu 14. juuni 1988. a. ot-suses, milles mõisteti avalik-kult hukka 1941. a. ja 1949. a. massirepressioonid Eestis kui kuriteod inimsuse vastu. Sa-mas esitati üleskutses töötada välja ning rakendada vajali-kud abinõud kannatanute mo-raalsete, füüsiliste ja vara-

või osaliselt hävitada, samuti sündivust takistavate abinõu-de rakendamist.

NSV Liit ühines selle kon-ventsiooniga 3. mail 1954. a. Vastavalt konventsiooni arti-kliile V tuli viia riigis kehtiv õigus sellega kooskõlla.

Meie liiduvabariikide kri-minaalkodeksites nähakse ette vastutus rahvusliku või rassilise vaenu õhutamise, ko-

des massirepressioonide käsit-lemisel seda rahvusvahelise õiguse põhimõtet, ärgem unustagem humaansust. Ei tohi hakata kätte maksmat, vägivalla argu sünnitagu uut vägivallat. Massirepressiooni-de korraldajate ja täideviija-te kriminaalvastutusele võt-mise võib lahendada igal üks-ikjuhul õiguskaitseorgan või kohus. Süüdlasest võib krimi-naalvastutusest vabastada ka amnestia või armuandmi-se korras, kõik see on Eesti NSV vastavate organite pä-devuses. Oluline on põhimõte — süüdlasena, keda vabas-tatakse või ei vabastata vas-tutusest, tuleb käsitleda mitte talupidajaid ja rahvusvaheli-selt tunnustatud riigi poliiti-kuid, vaid massirepressiooni-de korraldajaid ja täideviij-aid, Beria käsilasi. Esimeste ees peab riik, õigusriik va-bandama — ilma erandita, teistele võib riik andeks anda — kui ta soovib, siis erandi-tega.

Üks on aga selge: ei saa pidada normaalseks, et mõ-nigi funktsionäär, kes kind-lustas küüditamise läbiviimi-se kohapeal ja võttis muul viisil aktiivselt osa nende kuritegude toimepanemisest, töötas ikka veel vastutaval ametikohal või saab perso-naalpensiooni ning on igati lugupeetud ühiskonnaliige. Kas poleks juba aeg avalik-kustada kõigi nende (nii ela-vate kui surnute) nimed, kes panid toime kuritegusid inimsu-se vastu. Selline avalik hukkamõistmine jätab süüdlased ilma oma rahva lugu-pidamisest. See teeniks üht-aegu ka küüditamisaktisiooni-des kannatanutele tekitatud moraalse kahju hüvitamise eesmärgi ja on hoiatav meel-detuletus, et kuritegusid ei saa toime panna karistama-tult.

Samas tuleb aga tunnista-da, et on tegusid, mille puhul ei tohiks nii nõukogude kui ka rahvusvahelise õiguse põ-himõtetest lähtudes kahelda kriminaalkohtumenetluse va-jalikkuses. Eesti NSV Proku-raatuur peab algatama krimi-naalasja Tantu vanglas 8. juu-lil 1941. a. toimepandud vere-töö kohta ja selgitama kõik süüdlased viimase kui liht-mõrvarini, nagu seda tehti Saksa okupatsiooni ajal toi-me pandud massikuritegude uurimisel. Kui mõrvaritust on keegi veel elavate kirjas, siis kandku ta ka kriminaal-seaduses ettenähtud karistust — kuritegeliku käsu täitmine kriminaalvastutusest ei va-basta.

Massirepressioonide tunnis-tamine kuritegudeks inimsuse vastu tähendaks aga nende hukkamõistmist riiklikul ta-sandil ning annaks alust kä-sitleda repressioonide ohvreid kuriteos kannatanutena, kel-lele on kuriteoga tekitatud moraalsed, füüsilised või vara-list kahju. Siit tuleneb ko-hustus hüvitada massirep-ressioonidega tekitatud kah-jud. Mõistagi, kõiki neid ei ole võimalik korvata ligilähe-daseltki. Kes saabki kokku arvata inimestele tekitatud kannatusi, eesti kodude hävi-tamist, poolelijäänud hari-dusteed, lähedaste kaotusi, loovinimeste katkestatud loo-metööd jne. Kes suudab hin-nata ka seda kahju, mis on tekitatud massirepressiooni-dega kogu eesti rahvale nii kultuuri kui majanduse val-las, kes suudab kokku arva-ta sündinud jäänud inimi-elude arvu.

Massirepressioonide hukka-mõistmine ja nende tunnis-tamine kuritegudeks inimsu-se vastu pole tarvilik mitte üksnes ühiskonna kõlbelise tervenemise seisukohalt, vaid ka selleks, et inimestel kuju-neks veendumus: niisugused kuriteod ei saa enam kunagi korduma. See oleks ühtaegu üks oluline garantii, mis ait-aks kindlustada uutmise pöördumatust.

HERBERT LINDMÄE
JAAN SOOTAK

VEEL KORD

MASSIREPRESSIOONIDEST

guslike mõistete ülekandmi-ne Erinõupidamise tegevusele on lubamatu.

Siit saab teha ainult ühe järelduse: inimesed, kelle suhtes kohaldati Erinõupida-mist, on samuti süütu stali-nismi ohvrid nagu nende perekon-naliikmedki. Ja süü-tuks loetakse inimest seni, ku-ni pole kohtus tõendatud vas-tupidist.

Töögrupp tegi veel ettepa-neku esitada taotlus NSV Liidu organitele väljasaatmise aluseks olnud ÜK(b)P Kes-komitee ja NSV Liidu Rahva-komissaride Nõukogu 14. mai 1941. a. määruse ja NSVL Ministrite Nõukogu 29. jaanuari 1949. a. määruse tühi-stamiseks ning tunnista-da kehtetuks 1949. a. kulaku-te ja nende perekon-nade (meie sõrendus) välja-saatmise aluseks olnud 14. ja 22. märtsi 1949. a. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrused. Tuleb nõuda, et kõik need konstitutsioonid ja kriminaal-seadusega vastuolus olevad normatiivaktid avalikusta-taks.

Töögrupi ettepanekutes on selge vastuolu: kui tunnista-da ebaseaduslikuks üksnes süüdimõistetute ja kulakute perekon-naliikmete väljasaat-mine, siis ei saa tühistada ja tunnista-da kehtetuks nime-tatud normatiivakte täielikult. Ja vastupidi — määruste täie-likult ebaseaduslikuks tun-nistamine tähendab mitte ain-ult perekon-naliikmete, vaid kõigi, ka süüdimõistetute ja kulakute endi väljasaatmise lugemist ebaseaduslikuks (na-gu see ka tegelikult ongi).

Ei saa nõustuda sellega, et töögrupi ettepanekutes ei kvalifitseerita massirepres-sioone kuritegudeks inimsuse vastu, kuigi niisugune seisukoht on viimasel ajal üldtun-nustatud.

Massirepressioonide nimetati kuritegudeks inimsuse vastu esmakordselt ajalehes «Eda-si» (vt. H. Lindmäe. «Kas vead või kuriteod?» — «Eda-si», 15. ja 16. detsembril 1987). Sealjuures nenditi, et kui inimsaatus otsustamisel hei-detakse kõrvale seaduslikkus, on tegemist kuriteoga. Kui aga massirepressioonide pu-hul pannakse niisuguseid ku-ritegusid toime massiliselt, siis on tänapäeva arusaamade järgi (pidades silmas nende julmade ja koletute repres-sioonide laadi) tegemist kuri-tegudega inimsuse vastu. Peagi toetati sama mõtet mit-mes ajaleheartiklis. Inimsuse-vastaste kuritegude mõistet kasutati ka Eesti NSV Loo-minguliste Liitude juhataste ühispleenulil vastuvõetud pöördumises XIX üleliidulise parteikonverentsi poole: et vähemalt moraalselt hüvitada minevikusüü ja vältida sea-dusetuse kordumist tulevikus, peame vajalikuks anda par-teikonverentsil hinnang stali-nlikele repressioonidele kui partei, nõukogude võimu ja inimsuse vastu suunatud ku-ritegudele. Sama mõtet kor-rati Eesti NSV Advokaatide kolleegiumi liikmete üldkoos-leid kirjas konverentsile.

liste kahjude heastamiseks ning nõuti Eesti NSV Minist-rite Nõukogult, Riiklikult Jul-geolekukomiteelt ja Sisemi-nisteriumilt 1941. a. ja 1949. a. massirepressioonide käigus küüditatute nimede kindlaks-tegemist ja nimekirjade ava-likustamist. Neid seisukohti toetati tuhandetehäälselt Rah-varinde Tartu initsiatiivgrupi ja Tartu Muinsuskaitse Ühen-duse korraldatud mälestus-miitingul Ropka-Tamme kal-mistu juures 14. juunil 1988. Ka Tartu rajooninõukogu saadikute viimasel istung-järgul mõistsid rahvasaadikud hukka 1941. ja 1949. a. rep-ressioonid kui kuriteod inimsu-se vastu.

Tuleb toonitada, et just niisugune mõõdaniku karm hinnang oli talletatud Eesti-maa Kommunistliku Partei delegatsiooni platvormi põhi-seisukohtades XIX üleliiduli-sele parteikonverentsile, mille järgi tuleb riigi ja ühiskond-liku elu demokratiseerimisel mõista hukka isikukultuse-aegsed massirepressioonid (Eestis 1941. ja 1949. aastal) kui inimsusevastased kuri-teod. Sellel seisukohal on tä-naseks kujunenud kandepind isegi väljaspool Eestist.

Kõike seda teades jääb aru-saamatuks, mispärast töö-grupp ei sõanda tõdeda, et te-gu oli kuritegudega inimsuse vastu. Muidugi võidakse väi-ta, et meie kriminaalseadus ei tunne niisugust mõistet. Tõ-si, kuid seda tuntakse ja tunnustatakse rahvusvahelises õiguses ja sellest ei tohi rah-vusvahelisi leppimusi arvesta-des massirepressioonide käsit-lemisel mööda vaadata.

Inimsuse vastu toimepan-dud kuritegude mõiste on määratletud Nürnbergi Rah-vusvahelise Sõjatribunali põ-hikirjas (art. 6). Selle järgi on kuritegudeks inimsuse vas-tu nii sõja- kui ka rahuajal tsiviilelanikkonna suhtes toi-me pandud tapmised, välja-saatmised jm. julmused, sa-muti tagakiusamised poliiti-listel, rassilistel või usulistel motiividel, sõltumata sellest, kas need teod olid selle maa siseriikliku õiguse rikkumine, kus nad toime pandi või mit-te. Nende kuritegudega peab kaasnema individuaalne vas-tutus.

ÜRO Peassamblee 11. det-sembril 1946. a. ja 21. no-vembri 1947. a. resolutsiooni-dega kinnistati need mõisted rahvusvahelise õiguse norma-tiivsete printsiipidena.

Väärrib tähelepanu, et Ees-tis toimepandud stalinistlikes massirepressioonides ilmne-vad selgesti genotsiidikuriteo tunnused. Vastavalt ÜRO 9. detsembri 1948. a. konvent-sioonile tuleb genotsiidi all mõista tegusid, mis pannakse toime kavatsusega hävitada täielikult või osaliselt mingi rahvuslik, etniline, rassiline või usuline grupp kui niisu-gune. Genotsiidiks loetakse sellise grupi liikmete tapmist, neile raskete kehavigastuste tekitamist, nende vaimset laostamist või ettekavatsetult selliste elutingimuste loomist, mis võivad grupi täielikult

daniku õiguste kitsendamise või kodanikule eeliste keh-testamise eest olenevalt tema rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest (ENSV KrK § 72). On ilmne, et sellist määrat-lust ei saa pidada ÜRO ge-notsiidikuriteo tunnustele vas-tavaks. Seoses sellega teeme ettepaneku lülitada väljatöö-tatava ENSV KrK projekti sätte, mis näeks ette vastutu-se genotsiidi eest ning vas-taks ÜRO 9. detsembri 1948. a. määratlusele.

Stalinlike massirepressioo-nide korral olid represseeri-tavateks gruppideks inimrüh-mad, kelle ühishnimetajaks oli kas eesti kodanlus, kulaklus kui klass, vaenulikud elemen-did, võimalikud vaenlased, eesti kodanlikud natsionalist-id, rahva vaenlased või siis usklikud. Genotsiidi vormid olid samuti erinevad: näiteks meeste lahutamine naistest 1941. aasta juuniküüditamise ajal, massirepressiooni ohvri-tele elamiseks ebainimlike elutingimuste loomine asu-misel või laagris, 8. juuli 1941. aasta massimõrv Tar-tu vanglas, kus tapeti elaja-likult 192 süütut inimest, nen-de hulgas ka kirjanik Jüri Parijõgi.

Senini oleme tavatsenud stalinlikud massirepressioonid seostada pamiselt 1941. a. juu-ni ja 1949. a. märtsiküüdi-tamisega. Selline käsitlus on poolik. On aeg kõnelda ka nendest inimsuse vastu toi-me pandud kuritegudest, mis pandi toime nii enne kui ka pärast küüditamist. Nii arre-teeriti 1940.—1941. aastatel arvukalt eesti sõjaväelasi, sa-muti varem Eesti Vabariigis mitmesugustel ametikohtadel töötanud ametiisikuid — koh-tunikke ja prokuröre, kaitse-liidutegelasi, politseiametnik-ke jpt. vaenlaste hulka ar-vatud isikuid, kelle süüks loeti üksnes nende töö-tamist oma ametiko-hal. Vaevast kohalik võim selliseid aktsioone ise ette nä-gi, veel enam — ise ette võt-ta võis.

Eesti Vabariigi poliitikute, sõjaväelaste ja ametnike kal-lal toimepandud vägivallate-gude hukkamõistmisel ja nen-de arvamisel inimsuse vastu toimepandud kuritegude hul-ka tuleb lähtuda ÜRO Pea-assamblee Inimõiguste üld-deklaratsiooni sätetest, mille järgi kedagi ei või süüdi mõista kuriteos mõne teo eest, mis nende kordasaatmise ajal ei olnud kuriteod rahvusliku seaduse või rahvusvahelise õiguse järgi (art. 11.2).

NSV Liidu algatusel võttis ÜRO Peassamblee oma ist-tungjärgul 26. novembril 1968 vastu konventsiooni, mis välistab sõja- ja inimsuse vastaste kuritegude, sealhul-gas ka genotsiidikuritegude aegumise. NSV Liidu nimel on see konventsioon alla kirjutatud 6. jaanuaril 1969.

Niisiis, inimsuse vastu toi-me pandud kuriteod ei aegu. Süüdlased tuleb võtta vastu-tusele samadel alustel, nagu seda tehti pärast Nürnbergi protsesse — riigis kehtivate seaduste järgi. Kuid tunnista-

JÄTKE SURNUD RAHULE!

Mind kohustas neid ridu kirjutama mitu põhjust. Ennekoike lausa masenduseks teadvustuv tõsiasi, et meie eetilise-moraalse arusaamade on lood hüllemad, kui sõandame endale tunnistada.

Ma ei mõtle üksnes poliitriigoodikule, roolihuligaanidele, suurenevaile korterivõi pisivargustele, olmesuhtlemise lamedumisele või paljudele muudele rusuvaile argilminguile. Mind valdab äng, kui mõtlen lugupidamatusele ja vandalismile, millega koheldakse seda, mida oleme harjunud igiaegadest pühaks pidama. Stalinuse ja stagnatsioonistatatega kujundatud jäikus, kroonulikkus ja ükskõiksus on paljudes inimestes, eriti bürokraatide, mulistes ametnikes kivistunud sedavõrd harjumuspäraseks, et neil eetikaks, tavade austuseks või millegi pühaks pidamiseks eeldusigi pole.

Ühepäevaperemehele omane minnalaskmine või siis käskohuste kuulekas täitmine ankrudub veel paljudes ametimeest, ka kõige erinevates elulõikudes.

Tuleksin ühe järjekordselt esile tõusnud amoraalsusest kõneleva probleemi juurde. See puudutab laiemas mõttes meie kalmistukultuuri üldse, konkreetselt aga Tallinna Siselinna kalmistut, mida ohustab osaline hävitamine seoses nn. II ringmagistraali rajamisega, et Lasnamäelt lahedamalt Koplisse pääseda. Juba ainuüksi mõte surnute arvel magistraali rajada on isenesest amoraalne!

Kahjuks polnud mul võimalik osaleda 19. mail Kinomajas toimunud koosolekus kus arutati Siselinna kalmistut püsijäämiste küsimust ja millega seoses 17. juuli «Rahva Hääles» sügava murelikkuse ja piiteeditundega kir-

jutas Alari Unt ning päev hiljem ärevaid meeli vaigistada püüdes «Ohtuleht». Ammune kumu kavatsusest veel ühe meie eelkäijate viimse rahupaiga tükeldamiseks tõi nüüd päevavalgele, et meie ametimehed on vähimagi süimepinata valmis eemaldama oma senistest kalmudest 427 inimese maised jäänused.

Ma ühinen A. Undi seisukohaga, mis nõuab lahkunute viimse puhkepaiga pühaks pidamist, esivanemate austamist kui põlvkondade järjepidevuse tagatist meie edasiseks eluks. Samas tõstan kõige valjemalt oma häält 19. mai koosolekul kalmisturiisumise mõtet toetanute ja nende ametkondlike pürgimuste vastu. Mitte ainult seetõttu, et Siselinna kalmistule on maetud minu kaks vana-isa, vanaema, vanatädi, ema, isa ja onu. Kuigi mõte nende matusepaikade võimalikust hävitamisest mu südant valusalt puudutab, oleks kitsalt isiklik ainult sellele mõelda, kui sama saatust on osaks määratud ka sadade teiste inimeste esivanemate ja omastele.

Veel tahaksin A. Undi artiklis mainitud kahekümnele Siselinna kalmistule maetud markantsemale isikule nagu Th. Altermann, K. Jungholz, P. Süda, P. Brehm, Gori, J. Raamot, I. Severjanin, N. Merjanski jt. lisada omalt poolt siia kalmutatutele reanimesid: kooli- ja kirjaeas Timotheos Kuusik, luuletaja Jaan Lõo, koolitegelane, kutselise «Estonia» ja Eesti Ringhäälingu üks rajaja Aleksander Tamm, August Alle isa ja ema, silmapaistev pedagoog, paljude õpikute autor ENSV teeneline õpetaja Enn Murdmaa — Mai, Allan ja Ivar Murdmaa vanaisa... Muidugi pole Siselinna

kalmistuga tõstatatud probleem pretseedenditu: stalinuse kõrgtipul meie vabariigis ei hävitatud Tallinnas mitte üksnes Kopli ja teised A. Undi poolt mainitud kalmistud, vaid tehti muide maatasta ka veel Mõigu rahuaed, millest me seni pole kõnelnud ja mille olemasolust nooremad põlvkonnad pole kuulnudki. Olgu osutatud, et vähemalt ühe hästi tuntud maalikunstniku — C. A. Winkleri haud asus seal.

Mis Koplisse puutub, siis siinsesse mulda maetud silmapaistvaid isikuid on teada hoopis enam. Bornhöhe, Tünnpu või Netty Pinna hauapaikade ootamatu ilmumine 1950. aastal Kopli surnuaialt Metsakalmistule oli enam kui üllatav. Avalikkust ei informeeritud sellest toorkord, ei enne ega pärast, mingit ümbermatmise leinatutust ei korraldatud.

Need kolm kalmistut on vist ka ainsad, mille hauakivid (võib-olla formaalselt?) kaasaegsete jaoks eksisteerivad. Kuid mainigem, et Kopli surnuaiale olid maetud paljud kuulsad inimesed, kelle hausasammaste kivipurustisse minek pidi kustutama mälestuse neist. Loendan siin ainult mõned kõige tuntumad nimesid: maalikunstnik, Peterburi ja Berliini kunstiakadeemia liige Karl F. Kügelgen, Tallinna esimese eesti laulukoori asutanud muusik Joh. Hagen, rahvusvahelise kuulsusega lauljatar G. E. Mara, kellele Goethe tema sünnipäevaks Weimarist Tallinnasse pühendusluuletuse läkitas; edasi leidis Kopli kalmistul ühe maailma esimese lenduri Leroux', Vene laevastiku admiral, Navarino lahingu kangelase L. P. Heideni, Kreutzwaldi poja Alexise ja tema abikaasa

Sophie haud.

Kas Kopli või Mõigu surnuaial pidid olema ka Kreutzwaldi sõbra, eesti rahvalaulude publitseeri A. Neusi, portretist G. Hippuse, Harry Jannseni, A. Rosenthali, eelärkamisaja tegelase J. J. Nocksi ja veel paljude teiste meie kultuurilukku järgi jätute nüüdseks jäljetud hauad.

Sellest meie kultuurimälestiste, panteonide rüüstamisest peaks nagu piisama.

Nüüd aga ollakse valmis uueks laastamistööks. Võib-olla arvavad niisugused kant-sellariused, et piisab sellest, kui hoiame korras üheainsa Metsakalmistu, kuhu Soome turistid sõidutada?

Ei! Meil tuleb niigi käest ära või kaitseta jäänud kalmistuid hakata suhtuma pieteesitundega. Kõigil aegadel ja kõigil rahvastel on eri tavadele vaatamata valitse nud harras lugupidamine oma surnuisse, oma kadunud esivanemaisse.

Ma ei kujuta ette, kuidas on tegelikkuses teostatav 427 põrnu massiline ümbersängitamine. Pole ju ometi mõeldav iga inimese maised jäänused üksikult välja kaevata ja ümber matta. Kas hingetud ametkondliku mõtte eesastu-jad kavatsevad seda buldoos-ritega teha, nagu pärast sõda koonduslaagris toimiti? See paneb hüüdma: jätke surnud rahule!

A. Undi artiklist leidsin, et 19. mai koosolekul üks kalmistutükeldust õigustav kommunaalmajanduse valitsuse töötaja «soovitas mitte emotsioone õhutada» (!) surnuaia säilitamiseks. Emotsioonideta saab olla üksnes robot. Meie ühiskonnas just seetõttu ongi juurdunud jäikus, ükskõiksus, hingetus, hoolimatus, et elenenud ajad on välistanud ja alla surunud meie emotsioone.

Sellepärast jätke surnutele nende pärimaa, kuhu elavad võiksid tulla harduse, leina, tärnu ja armastuse emotsioonidega.

RALF PARVE

ENE põhi-kontseptsioonist

Silani ei ole ENE põhilised lähtekohad probleemide ega vald-lusi põhjustanud. On peetud loomulikuks, et «Eesti nõukogude entsüklopeedia» kajastab esimeses kontsentris (kõige tähtlikumalt) Eestiga, teises NSV Liidu-ga ja kolmandas muude maade-ga seotut. See lähenemisviis ongi alatu ega kuulu valdus-tamisele.

Seoses uutmisega on aga meie arusaamised esimese kontsentri hõlmavusest hakanud jõudsasti muutuma. Silani oli lähenemis-alus põhiliselt geograafiline: näiteks eesti teadlane, kirjanik või kunstnik, kes elab või elas Eesti NSV-s, kuulus käsitlemisele, sama tegevustahisusega eesti rahvusest isik, kelle elu-kohaks on olnud mõni teine NSV Liidu vabariik või — jumal hoidku! — koguni välisriik, aga loomulikult mitte Eesti teadust, kirjandust ja kunsti on käsitletud vabariigi piiiriga äralõ-gatult.

Nüüd, kus meie arusaamised rahvusliku kultuuri haardela-tusest on muutunud, oleme ha-kanud selle kultuuri osisteks pi-dama ka väliseestlaste kultuu-risaavutusi. Eriti selgesti on se-da seisukohta väljendanud Loo-minguliste Liitude Kultuurinõu-kogu. Selle seisukoha omaksvõt-mine tingibki vajaduse muu-hil-gas muuta ka ENE põhi-kont-septsiooni. Nüüdisajal peaks ENE olema mitte ainult eesti nõukogude entsüklopeedia, vaid ka ERE — eesti rahvuslik ent-süklopeedia. Teos peaks sisal-dama küllalast andmestikkua silmapaistvate väliseestlaste, sa-muti Välis-Eesti organisatsioonide ja väljaannete kohta. Seni-sest rohkem tähelepanu peaksid leidma ka Nõukogude Liidu teis-tes liiduvabariikides elavad eest-lased.

Teose kontseptsiooni muutmi-ne olukorras, kus uue väljaan-de osa köiteid on juba ilmunud või (kolmas köide) ilmumas, te-kitab arusaadavalt tõsiselt ras-kusi ning kahjustab väljaande ühtsust. See on aga siiski väik-sem häda kui visa vanast kin-nihoidmine. Seoses arusaamiste muutumisega paljudes küsimus-tes tekib ENE ilmunud ja ilmu-mata köidete vahel paratamat-vastuolusid ja lahkumine-kuid ka siis, kui me rahvusliku kultuuri küsimuses kontseptsioo-ni ei muudaks.

MÄLESTUSI RAAMATUKOGUST

Sõjajärgseil aastail kadunud huvi Eesti raamatukogude aja-loo vastu on vilmasel ajal elus-tunud. 1985. a. toimunud esime-ne üle-eestiline kroonikate võist-lus näitas, et enamik rahvaraamatukogusid on hakanud oma ajaloo vastu huvi tundma, on seda uurinud ja kroonikana jäädvustanud. Järjena nimeta-tule kuulutasid Eesti NSV Kul-tuuriministeerium ja Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu 1986. a. välja raamatukogumälestuste võistluse. Zürii tegi äsja võist-lusest kokkuvõtteid.

Kokku saadeti võistlusele 28 mälestust 28 autorilt. Kõige kau-gem osaleja oli Marion Rosenkranz Saksamaa Liitvabariigist, kes saatis meile eesti keeles kir-jutatud mälestuse sellest, kui-das ta 1936. a. ainsa sakslasena sooritas Tallinnas raamatukogu-hoidja kutseeksami, ning hilise-mast tõöst Tallinna ja Saksamaa raamatukogudes.

Vanimad võistluses osalenud on Pärnu rajooni Tootsi raama-tukogu lugeja Edur Maasik (82-aastane) ja tartlane Riho Lahi (84-aastane).

Zürii otsus oli üksmeelne: esimese auhinna (100 rbl.) vääriliseks tunnistada Viljan-di Keskraamatukogu kaua-aegse bibliograafi, kodu-uuri-ja Hilar Kattai töö «Bõrsi-

hoone raamatukogu — minu esimene» — mälestused Narva Haridusseltsi Avaliku Raamatukogu noorteosakonnast 1930. aastail. Lisaks isiklikele mälestustele on autor kasuta-nud arvukalt teatme- ja ilu-kirjandust, teiste kaasaegsete mälestusi, arhiividokumente.

Teise auhinna (75 rbl.) pälvisid 2 tööd: kaua-aegse pedagoogi, praegu Elva elaniku, kodu-uuri-ja, bibliofiili Karl Naanuri «Meenutusi Pärsti rahvaraamatukogust» (Viljandi rajoonist, kus ta töötas aastail 1938—1941) ja endise raamatukogu- ja rah-vamajatöötaja, Kuusalu kodu-uuri-ja Endel Vaherna «Noor-del kirjandushuvilised Kuusalus» (Ülemaalise Eesti Nooresoo Ühenduse Kuusalu osakonna raamatukogu sün-nist 1920. a. ja raamatukogu-tegevuse arengust Kuusalus kuni 1945. aastani).

Kõik kolm tööd on erili-selt hinnatavad, kuna nad hõlmavad seni vähe uuritud Eesti Vabariigi aastaid meie

raamatukogunduses.

Kolmanda auhinna (50 rbl.) said kolm autorit: Eesti NSV teeneline kultuuritegelane, Viljandi rajooni Oisu raamatukogu kaua-aegne töötaja Leonhard Niilus mahuka kultuuriloolise memuaar-teose eest «Meenutusi eluteelt», Maimu Nebokat mälestuste eest oma tööaastastest 1955—1985 Haapsalu rajooni Ridala raamatukogus ja Pärnu ra-jooni Tootsi raamatukogu va-nim lugeja Edur Maasik mä-lestuste eest «Raamat minu elus».

Ergutuspreemiatega (35 rbl.) auhinnati 7 autorit, nen-de hulgas kolme tartlast: En-del Rössleri kodu-uurimuslik-ku «Teatmematerjale Mets-küla Viljandi raj. rahvaraamatukogu asutamise ja tege-vusest aastail 1908—1968», Ri-ho Lahi «Ühest külaraamatu-kogust» (Järni Nooresoo Kasvatamise Seltsi raamatukogu-gust k. o. sajandi alguses Rakvere raj.), Linda Pootsi «Mälestuspildikesi Tartu raa-

matukogudest», Tallinna Lin-namuseumi teaduri Kaupo Deemanti «Ülevaadet Võru-maa Kõrgepalu asunduse raa-hvaraamatukogu tegevusest», Saku elaniku, endise teadus-töötaja Karl Veberi mälestusi «Eesti raamatukogud Aluks-nes Lätimaal» (kuni 1945. a.), pärnaka Elga Otteri «Mäles-tuskilde Pootsi raamatuko-gust aastatest 1952—1956» (oma tööaastastest Pärnu ra-jooni Pootsi raamatukogus), Rakvere rajooni Roela raama-tukogu lugeja Arnold Kauri mälestusi 1952—1987.

Huvipakkuvaks on ka Hele-ne Johani meenutused oma töö-aastastest Rakvere Rahvamaja ja Hariduse Seltsi raamatukogus 1922—1923 (kirja pannud Rak-vere Keskraamatukogu asedi-rektor Helle Heidov) ja Tartu Linna Keskraamatukogus 1924—1940 (kirja pannud Tartu Linna Keskraamatukogu asedirektor Oie Tammissaar).

Elamust ja kasulikkude teavet Eesti raamatukogude ajaloo-st pakuvad ka kõik siin ruumi-nappuse tõttu nimetamata mä-lestused. Zürii otsustas kõik võistlustööd säilitada Riikliku Raamatukogu erialakirjanduse kogus, tagastamisele kuuluva-test töödtest teha koopiaid. Kõik osalenud saavad tänuks Riikliku Raamatukogu eksliibrise.

ELVI VOORMAA,
Riikliku Raamatukogu
peabibliograaf

Ülesanne täiendada ENE-t nii-suguste uute artiklitega, mis va-rem pidid välja jääma (näiteks artiklid NSV Liidu ebasoosin-gus olnud riigitegelaste kohta ja Eesti ajaloo alalt artikkel metsavendadest), kerkis esile juba siis, kui keegi vajadust põhikontseptsiooni muuta veel ei näinud. Kontseptsiooni muut-mine teeb lisaks senistele täien-dustele vajalikuks veel umbes paarsada uut artiklit, millest enamik peaks moodustama just lühikäsitlused väliseesti teadlastest, kirjanikest ja kunst-nikest. Mõnel määral on niisu-suguseid lühikäsitlusi küll juba ENE esimeseski väljaandes, tei-se väljaande märksõnastikku on veel mõni lisatud, kuid see on ikka veel liiga vähe. Näiteks väljaspool Eestit tegutsenud eesti ajaloolastest on ENE-s seni peetud artikli väärhiseks ainult A. Soom, vajalikud on aga kind-lasti ka artiklid E. Blumfeldti, A. Loidu ja J. Vasara kohta. Kaugelt rohkem on vaja artik-leid teisi teadusalasid esinda-vate väliseestlaste ning välis-estli kirjanike ja kunstnike kohta. Seni on ENE peatoimetu-s nende sissevõtmisse suhtunud küllalt tõrjuvalt. Näiteks val-mistas eesti kirjanduse toimetaja ette artikli G. Helbema kohta, kuid see jäeti ENE kolman-dast köitest välja.

Jääb soovi, et ENE peatoi-metus muudab oma suhtumist ning nõustub ENE põhikontseptsio-ni osalise muutmisega.

KARL LAIGNA,
ENE vanem teadustoimetaja

LOODUSEHOIDJATE KONGRESS

Nädalavahetusel peeti «Viru» kolhoosi maadel Eesti Loodus-kaitse Seltsi kongress. Põhilette-kannetega esinesid J. Ellart ja H. Tonsiver. EKP Keskkomitee I sekretär Valno Väljas tervitas delegaate südamliku telegram-miga NLKP Keskkomitee äsja-sel pleenimilt. Rohkete sõnavõtjate hulgas olid I. Kallas, O. Nisuke, A. Kõpp, J. Kraft, E. Tõnurist, T. Nuudi, H. Malken, H. Trass,

A. Norak, H. Sisask, E. Väärt-nõu, R. Einasto, N. Preiman jt. Kongressi puhul ilmus ajalehe «Virulane» päevakohane number ja seltsi «Teadete» eriväljaanne.

Kongress valis uue juhatus ja organisatsiooni esimeheks Jaan Ellarti. Revisjonikomisjoni jäi juhtima Heino Tonsiver. Kongressile järgnenud püha-päeval tutvuti busside-autode hilgelkolonnis (ligi tuhat osavõt-jat) «Viru» kolhoosiga kuni Val-nopea rannikuni välja (põhiju-hendajad T. Varek ja O. Harf). Richard Sagritsa kalmule jäi austuskimp. Ettekandeid Rakvere rajooni ökoloogiaprobleemidest kuulati T. Parvelt, E. Tõnuristilt ja H. Kingult.

Pidulik oli Avidi Nõmme talu asemel monumendi (skulptor A. Koch) avamine Nigol Andrese-

nile. Kõnelesid F. Eisen, E. Kail-vee, L. Andresen ja J. Ellart. Sünnikohta pühitsevad laulud kõ-lasid Hailja segakoorilt (diri-gent R. Narits).

Tähelepanuväärsed olid viis korraldatud näitust: prof. K. Põllu «Kodulaste» täissari, viru-maalase A. Suumani maalid, seltsi taimeseadja esindusväljapanek, seltsi loodusfotosektsiooni aruandekaitse ja kõiki mandreid hõlmav näitus «Rahvaste loodus-kaitsepekkadid seltsi kogudest». «Viru» kolhoos tutvustas oma te-guvast kalmistuarhitektuuri vald-konnas samuti väljapanekuga.

Lahkuti töötusega olla veelgi valutuudlikum sünnimaa murede suhtes.

KERSTI FEDOROVA

Teatrilidu noortekoondisele

Nüüd on asi niikauge, et kui suve jooksul päikese- ja kõik-võimalikku muud energiat küll-alt on kogunenud, siis võiks seda ka rakendada hakata. Ju-hul, kui Teatrilidu noortekoond-isse kuuluda soovivad kol-leegid pole tänaseks arvamus-t muutnud, saab 26., 27. ja 28. augustil teoks suve saatmise laa-ger Saaremaal Sõtu kämpingus. Arvata võib, et neil, keda igat-sus üle mere veab, on teistele mõndaigi helda ja juba seetõttu ka noortekoondisesse kuulumi-seks eeldused olemas. Kämping asub Kuressaare lähisel, nii li-

gikaudu 15 kilomeetri kaugusel, peremeheks on Sõtu kooperatiiv «Tare». Teateid osavõtu- ja esi-nemissoovist, samuti ettepane-kuid laagripäevade sisustamise kohta ootame kuni 15. augusti-ni. Et kergendada meie tööd orienteeruva päevakava koosta-misel, palume Teatrilidu teatada ka esinemissoovist, ülesastumi-se žanrist ja kestusest. Võima-luste piires püüame arvestada kõiki häid ettepanekuid.

Noortekoondise eestseisuse ni-mel

AVO OPRUS

KALJU HALLIK,

Projekteerimise Instituudi
«EKE Projekt» direktor. Saab
8. augustil 60-aastaseks.

«Maria Siberimaal»

Kirjastuskooperatiivi «Kupar» esimene romaan «Maria Siberimaal» on trükikojas valminud ja jõuab peatselt lugejani. Korduvalt on küsitud, kust «Kupra» raamatuid osta saab. Kokkuleppel Raamatukaubastuga tuleb «Maria Siberimaal» müügile raamatupoodides tavalises korras. «Kupra» ise selle raamatu müümisega ei tegele, kuid on olemas väike kinkefond. «Maria Siberimaal» nummerdatud ja autori autogrammiga varustatud tasuta eksemplare annab neile, kes annavad raha «Kupra» heategevusse fondi. On kirjanduselu fond ja kunstielu fond, kust maksame loomingulisi stipendiume ja loomingulisi toetusi kogu kunstirahvale. Inimesed ja asutused saavad annetusena «Kupra» heategevusse fondi vormistatud raha kanda «Kupra» arveldusarvele 463401 Elamu-Sotsiaalpanka Oktoobri osakonnas.

HEINO KIIK,
«Kupra» esimees

IME programmi toetajad

IME probleemnõukogu tänab loetletud kollektiive ja üksikisikuid, kes on rahaliselt toetanud IME programmi:

kirjastus «Valgus» (1000), ETKVL Rakvere RV Kaubabaas (1000), Mõigu KKK (100), kooperatiiv «Forell» (1000), «Norma» (1000), «Orto» (1000), EPU Tallinna Osake- ja Tootmiskombinaat (1500), Harju EPT (1000), rahvatööstusettevõtte «Kodu» (2000), «Eesti Energiajärelvalve» (500), Kunstiinstituudi Rahvarinde tugigrupp (200), Riiklik Ehitusuurimise Instituut (1000), «Salvo» (1000), «Ranna» sovhoos (2500), «Ars-Juveel» (1000), Tallinna Heliakustiseerimis (1500), «Sikla» (1500), EKE Ehitus- ja Montaaživalitsus (5000), Jõgeva Näidissovhoos (2000), Pärnu Lülakasvatus Nädissovhoos (1000), hotell «Tallinn» (1000), Viljandi Piimatoodete Kombinaat (2000), Väike-Oismäe EEV (1000), TSM Remond- ja Ehitusvalitsus (300), Tõstamaa kolhoosi töötajate korilands (278), «Ranna» sovhoosi töötajad (193), P. Hioni annetused Lihulas (100), ETKVL KKK töötajad (160), Kirovi-nim. NKK raamatupidajad (83.32), Kästna kolhoosi töötajad (360), Harju Raj. Agrovastustusbaas (500), Kirovi-nim. NKK ehitusremondikontor (329.40), Kirovi-nim. NKK keskuse Rahvarinde tugigrupp (273.52), Rapiina ST KK (419), Kunstiinstituudi skulptuurikateedrid (60), Viljandi Draamateatri «Ugala» etenduse «Hea ehk Hirvus Eesti asi» tulu (200), J. Parbel (25), K. J. Laane (15), J. Laane (5), H. Laane (5), U. Vask (10), T. Suur (10), J. Laidmäe (10), U. Fedik (5), E. Aru-nem (10), E. Ruusak (75), H. Ranne (25), T. Vähi honorar (11.76), B. Puuk (10), M. Kuk (honorar (3), anonümsed annetused (230).

JUUDI RAHVUSLIKUST SÜMBOOLIKAST

Juudi Kultuuri Seltsi juhatuse deklaratsioon

Tänu perestroikale ja demokraatiseerimisprotsessile Nõukogude Liidus, samuti traditsioonilisele juudi kultuuri autonoomiale Eesti territooriumil, on ENSV-s kõrvuti mitmete rahvusseltsidega loodud ka Juudi Kultuuri Selts.

Teatavasti on igal rahval aastatuhandete vältel välja kujunenud rahvuslikud sümbolid. Juudi rahval on tema pika ajaloo kestel olnud väga mitmekesine rahvuslik sümbolika. Kuid ka rahvuslikku sümbolit on tänu oma humanistlikule, üldinimlikule algele olnud juudi rahvale eriti lähedased. Nimelt need rahvuslikud sümbolid on saanud meie rahvast nii tema ajaloo õitsengu kui ka rahvusliku tragöödia aegadel. Eeskätt kehtib see heksagrammi ehk nn. Magen Davidi kohta. Kõige varem teatav sellest sümbolist on pärit VII saj. e.m.a. Juba kuningas Saalomoni aegadel omistati sellele sümbolile võime kaitsta ja kindlustada turvalisust. Alates keskajast on sellele lisandunud tema puhtdekoratiivne tähendus koos suurema le-

vikuaga ka kirjanduses ja rahva hulgas. Esmakordselt kasutamist Juudi Seltsi sümbolina leidis heksagramm 1354. a. Prahas. Hauakivile ilmus Magen David 1613. a. ja on siitpeale leidnud järjekindlat kasutamist juudi kalmistutel kogu maailmas, sealhulgas Eestis. Juudi rahva ühel traagilisemal perioodil — fašistliku genotsiidi aastail — nõuti juudidelt Magen Davidi kui häbimärgi kandmist. Selle sümbolina suri kuus miljonit meie rahvuskaslast... Siitpeale on heksagrammile lisandunud ka kustumatu mälu tähendus. Viiteid teise rahvusliku sümboli, Menorahi ehk seitsmeharu-

lise küünalaja kohta leiame juba Vanast Testamendist (2. Moosese raamat 25:31–40; 37:17–24). Peagi omandas Menorah dekoratiivse sisu, leides laialdast kasutamist olmes: nõudel, hauakividel, aga ka mosaiigis, maalikunstis, vanades käsikirjades. Aastatuhandete vältel muutus Menorah juutide kodude lahutamatuks atribuudiks, sümboliseerides oma seitsme küünla särke perekondlikku rahu ja õnne. Arvestades Magen Davidi ja Menorahi aastatuhandete vältel kujunenud suurt rahvuslikku tähendust ja pühadust juudi rahvale, tahab Juudi Kultuuri Selts kasutada neid oma sümbolika, andes neile eelnevatel aastail olnud üldistatult juudi rahvusliku sümbolika kasutamisel. Käesolev deklaratsioon saadetakse tutvumiseks ja seisukoha võtmiseks Eesti NSV Olemnõukogule ja Eesti NSV Loominguliste Liitude Kultuurinõukogule ning antakse avaldamiseks ajakirjanduses. Vastu võetud Juudi Kultuuri Seltsi juhatuse istungil 9. juunil 1988. a.

OLI JA ON

Paide kultuurimaja — aasta tippehitis. Selle otsuseni jõudis Eesti NSV Ministrite Nõukogu iga-aastase konkursi tulemusena. Ehitise Paide Mehhaniseeritud Ehituskolonn. Elamute tunnistati parimaks EKE Ehitus- ja Montaaživalitsuse ehitatud 30 korteriga elamu Viimsi alevikus. Seoses Eesti NSV Kultuurikomitee loomisega otsustati Eesti NSV Ministrite Nõukogu Presiidiumis, et esialgu hakkab komitee töle mitte üle 84 töötaja ehk täpselt poole vähem, kui oli ametnike Kultuuriministeeriumis, Kinokomitees ja Kirjastuskomitees kokku. Kolm kuud on aega veel Kultuurikomitee struktuuri ja funktsioonide täpsustamiseks, põhimääruse väljatöötamiseks. Täpsustada tuleb ka komitee alluvuses tööle hakkavate organisatsioonide loetelu. Täiendavalt vajab kaalumist Tallinna Riikliku Konservatooriumi ja ENSV Riikliku Kunstiinstituudi alluvus. Oli uusi ametisse nimetamisi. Enn Tasso nimetati Eesti NSV Riikliku Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee esimehe asetäitjaks. Tartu Linna Täitevkomitee 2. augusti istungil anti luba moodustada Tartu kunstühing, kiideti heaks selle põhikirja projekt. Ühingu eesmärk on kõigiti edendada kunsti Lõuna-Eestis, kaasa aidata kõrgemale kunstiharidusele Tartus, süvendada kultuurialade vastastikku rikkastavat toimet.

Eesti NSV Riiklik Agrotööstuskomitee, Eesti NSV Riiklik Hariduskomitee, Olustvere sovhoos-tehnikum ja H. Põõgelmanni nim. Kutsekool nr. 28 korraldavad 6. augustil Põltsamaal Kaarli mõisas ja Olustvere sovhoosetehnikumis teaduskonverentsi «Eesti Aleksandrikool ja põllumajanduslik haridus». Eesti Aleksandrikooli saajandale aastapäevale pühendatud konverentsi avasõna «Eesti põllumees oma ajas ja hariduses» ütleb EPA rektor prof. O. Saveli, kõneluste osa avab Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi sektori juhataja ajaloodoktor E. Jansen («Eesti Aleksandrikool ja ühiskondlik liikumine Eestis XIX sajandi teisel poolel»). Konverentsi kavas on paarkümmend ettekannet, kooli mälestuse jäädvustamine, kooli asutamise mõtte ühe algataja Jaan Adamsoni mälestuse jäädvustamine ja kontsert.

Rahvusvaheline Biokeemia Unioon (IUB) pidas 10.–15. juulini Prahas oma XIV kongressi, millest võttis osa üle 6000 teadlase 62 riigist. Kongressil osales arvukalt ka Tallinna ja Tartu teadlasi. Ettekannetega esinesid prof. Mart Saarma (Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituut) ja TPI kateedrijuhataja, Eesti Biokeemia Seltsi Tallinna osakonna esimees prof. And Kõstner, nn. teaduslike seinalahtedega (posteritega) esinesid Eesti NSV TA korrespondentliige Udo Margna, keemiadoktor Aavo Aaviksaar, biol.-kand. Raivo Vilu jt.

Kotkas lõppesid neli päeva kestnud merepäevad. Külalastamiseks oli lahti mitu suurt laeva, mille hulgas erilise populaarsuse pälvis parklaev «Krusenstern». Ansambel «Modern Fox» tuli merelaulude konkursil võitjaks. Sellest võistlusest võttis osa üle 40 koori ja grupi. Kotkast ning sõpruslõunadest.

Hiljuti viibis meie vabariigis ühtm. Soome Tuuglase Seltsi liikmed, huvitumaks taas meie kirjandus- ja kultuurielust ning üldse elust. Tallinnas kohtuti kirjanike Jaak Jõerüüdi, Mati

Undi, Joel Sangaga jt., käidi Tuuglase muuseumis, Jm., viibiti Tartus, Viljandis, Vändras ja Kurgjal, Pärnust aga tehti sõit Kihnumaale. Laeval pidas Soomes aastaid eesti keele ja kirjanduse õppejõuna töötanud Toivo Kuldsepp loengu kahe maa kultuuri- ja kirjandussuhetest. Kihnuis oli uudistamist palju, kuulati ansambli «Kihnumaa» esinemist jne.

Rahvarinde initsiatiivil, «Eesti Restauratori» kohaliku osakonna ja Harju KKK-i tööstvõtul toimus nel päevil Viljandis töine ühis-üritus. Viljandlaste käte jõul kaevati mõne õhtutunni jooksul 600 meetrit kaabikraavi, pandi paika elektrikaablid Lõssimägede valgustamiseks ning Kaevumäel ühisürituste ja restau-reerimistööde korraldamiseks. Tööürituses osalejaile avaldas tänu Viljandi Rajooni RSN Täitev-komitee.

29. juulil saatis meie vabariigi üldsus viim-sele teekonnale EKP Keskkomitee Kirjastuse direktori, Eesti NSV teenelise polügrafisti Heino Petersoni. Ajakirjandusmaja saalis olid tulnud lahkunuga hüvasti jätta partei-, nõukogude ja komсомолтöötajad, kultuuritöelased ning ajakirjanduse ja töökollektiivide esindajad. Sarga juures seisis avaruus seitsmehed N. Ganjušov ja E. A. Sillari ning kolleegid. Heino Petersoni põrm sängitati mulda Metsakalmistul.

Dnepropetrovskis, laste filmimäetööride stuudiote filmifestivalil «Dnepropetrovski õhtud» osales 60 filmi 23 stuudiost. Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee stuudio «Noorfilm» autori Erik Norkroosi dokumentaalfilm «Kell» võitis neli auhinda: peaaahinna, parima eksperimen-taalfilmi tiitli, publiku auhinna ja täiskasvanute žürii eripidomi (festivali peažürii koosnes lastest). Müügilõpide grupis sai III koha Narva noorteklubi «Rovesnik» stuudio autorite Andrei Antonovi ja Juri Meštšerjakovi film «Märts», multifilmide osas Rapla lastestudio «Mini-Ani-ma» multifilmide komplekt.

Ida-Helsingi Muusikakooli kutsel viibisid kaks nädalat suvekursustel Helsingis G. Otsa nim. Tallinna Muusikakooli õpetajad Leelo Kõlar ja Alla Elstein vastavalt klaveri ja viiuli erialal. Ajaleht «Ilta-Sanomat» avaldas kirjutise, milles märgitakse, et «õpilased on andekad, pame neile suuri lootusi. Oleme õnnelikud, et saime eestlastest kõrgepedagoogid kursuste läbi-viijateks».

Tallinnas tehti võtteid uuele teleseeriale «Endhouse'i saladus». Agathe Christie romaani järgi loodavas detektiivfilmis kehastab Hercule Poirot'd Jerevani Akadeemilise Teatri näitleja, Armeenia NSV riikliku preemia laureaat Azat Gasparjan. «Tallinnfilm» võttegrupp tegutses Tõrvas. Vändatava täispika mängufilmi esialgne nimi on «Valem» ja selle stsenarist ning lavasta-ja on Valentin Kuik. Filmi tegelasteks on 1960. aastate keskkoolilõpetajad.

«Laulan, et loodus on püha» — see Ave Alavainu luuletada on saanud holalauljale võis-tulaulmise «Keskkond» lipukirjaks. Ole kahe aasta toimuv festival toob 5. augustil Hiiumaale kokku lauljaid kogu Eestist. «Keskkond V» võis-tulaulmine on Kassari laagriplatsil ja kontsert Käina kirikus varemeis. Ajaleht «Nõukogude Hiiumaa» mainib, et lauluvoistlusele on luba-nud külla tulla ka folkansambel Iirimaaalt.

AUTASUSTAMISI

Teenele eest ajalooeadu-se alal ning teadlaskadri ef-tevalmistamisel autasustas NSV Liidu Olemnõukogu Presiidium Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemi-kut Juhan Kahki RAHVASTE SÕPRUSE ordeniga.

Eesti NSV Riikliku Kunsti-instituudi graafikakateedri vanemõpetaja, Eesti NSV rahvakunstniku Viive Tolli kaua-aegset viljakat loomingulist ja pedagoogilist tööd tunnus-tas Eesti NSV Olemnõukogu Presiidium kuuekümnenda sünnipäeva puhul aukirjaga.

Kauaaegse viljaka töö eest teatrikunstis arendamisel, aktiivse osavõtu eest ühiskond-likust elust ja viiekümnenda sünnipäeva puhul vääris V. Kingissepa nim. TRA Draa-mateatri direktor, Eesti NSV teeneline kunstnik Mati Klooren Eesti NSV Ministrite Nõu-kogu ja Eesti NSV Ameti-ühingute Nõukogu aukirja.

Kaheksakümnenda sünni-päeva puhul ja pikaajalise viljaka loomingulise tegevus-e eest pälvis Eesti NSV Kunstnike Liidu liige, Eesti NSV teeneline kunstnik Aino Alamaa Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ameti-ühingute Nõukogu aukirja.

Eesti NSV Kultuuriminis-teeriumi aukirja pälvisid:

— seoses seitsmekümnenda sünnipäevaga ja kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus Tallinna E. Vilde nim. haruraamatukogu raamatuko-guhoidja Elga Vent;

— tulemusrikka töö eest ning seoses 20. tööaasta täitumise-ga muuseumis Eesti Riikliku Vabaõhumuuseumi vanemtea-dur Jüta Holst;

— kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus ja viie-kümnenda sünnipäeva puhul Kohtla-Järve rajooni Ulvi raamatukogu vanemraamatukogu-hoidja Kadri Peep.

Eesti NSV Riikliku Kino-komitee aukirja sai:

— kauaaegse kohusetruu töö eest ning seoses viiekümne viienda sünnipäevaga Rakve-re kino «Lembitu» vanemin-sener Vilma Anmaa.

EESTI ARHITEKTI RIDAMAJA HAMINASSE

Selline oli juhtsõnumi pealki-ri 1. juuli «Eteenpäin» esikül-jel. Sama teavet trükkisid veel ajalehed «Kymen Sanomat» ja «Uusi Suomi», mida nimetatud lehtedes ka enam-vähem ühtviisi kommenteeritakse.

Haminas alustatakse sügisel Eesti arhitekti projekteeritud ridamaja ehitamist. See tegu käib Haminas rahvusvahelisel, p-raku ennesõjaaegset ehitustradi-tsiooni, nüüd loodetakse jätku-davalt koostööd Eesti arhitektide-ga ja sellega koos uut hoogu rahvusvahelistes ehitussuhetes — nendib Haminas linnaarhitekt Esko Purho.

Mõte koostööproovist tekkis «Eesti Maaehitusprojekti» arhitektide külastusreisil maipühade ajal, nüüdseks on instituudisene arhitektuurikonkurss läbi. 23. juunil valis EMP žürii välja viis paremat, mida seejärel tutvustati ka Soome-poolsele esinduse-le. Rakennuspartio Oy ehitus-nõunikule Veli O. Klamile ja Hami-na linnaarhitektile Esko Purho-le. Ehitamiseks valiti Elvi Raigna võistlustöö «Me», ja ju-ba sügisel on võimalus tulla Eestist tutvuma ehitustöödega Haminas. Küllap sellest sündmus-est saab siis kirjutamisalust, seda enam, et Soomes on siiani ainult üks eesti arhitektuuri näi-dis, endine Eesti saatkond, mil-les praegu asub Bulgaaria saat-kond.

Vilis parimat RPI «Maaehitus-projekti» konkursil olid: I — Elvi Raigna; II — Andres Piltter ja Margus Piltter; III kohta jaga-sid kolm võistlustööd — autorid Maire Annus, Enn Bernard ning kollektiiv Hardi Lehema, Mar-ter Jaanson ja Helle-Ann Ur-gard.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

RAT «VANEMUISES»: reedel, 5. VIII kl. 19 «Vaikuse vallama-jas»; laup., 6. VIII kl. 19 «Vaiku-se vallamaja»; pühap., 7. VIII kl. 19 «Minek»; esmasp., 8. VIII kl. 19 «Minek»; teisip., 9. VIII kl. 19 «Minek»; kolmap., 10. VIII kl. 19 «Minek»; neljap., 11. VIII kl. 19 «Minek»; reedel, 12. VIII kl. 19 «Majahoidja»; laup., 13. VIII kl. 19 «Majahoidja»; pühap., 14. VIII kl. 19 «Majahoid-ja»; esmasp., 15. VIII kl. 19 «Ri-ta koolitus»; teisip., 16. VIII kl. 19 «Rita koolitus»; kolmap., 17. VIII kl. 19 «Rita koolitus».

VILJANDI DRAAMATEATRIS «UGALA»: kolmap., 10. VIII kl. 19 «Rita koolitus»; neljap., 11. VIII kl. 19 «Rita koolitus»; reedel, 12. VIII kl. 19 «Minek»; laup., 13. VIII kl. 19 «Minek»; pühap., 14. VIII kl. 19 «Minek»; esmasp., 15. VIII kl. 19 «Maja-hoidja»; teisip., 16. VIII kl. 19 «Majahoidja».

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

HOOGAJA AVAETENDUSED VA-BAS OHUS: esmasp., 8. VIII kl. 18 «Dekameron» (Pirita kloost-rist); teisip., 9. VIII kl. 15 «Christopher Robin ja tema sõb-rad» (Kodulinna õuel. Pühavai-mu tn. 6), kl. 18 «Dekameron» (Pirita kloostrist); kolmap., 10. VIII kl. 15 «Christopher Robin ja tema sõbrad» (Kodulin-

na» õuel). kl. 21 «Dekameron» (Isaku laululaval); neljap., 11. VIII kl. 20 «Dekameron» (Rakvere ordulinnuses).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU
DRAAMATEATER

Reedel, 5. VIII kl. 19.30 «Va-heliku vapustus», kl. 19.30 «Ohe katuse all» (väikeses saalis), kl. 22.15 «Vaimude tund Jannseni tänaval» (L. Koidula Memoriaalmuuseumis); laup., 6. VIII kl. 18 «Filomena Martu-rano» (ENSV teen. kunstniku S. Oskula juubelitendust); es-masp., 8. VIII kl. 19.30 «Laval-lised segadused», kl. 19.30 «Piili-Tiidu» (Päriselja pioneerilaag-rist); teisip., 9. VIII kl. 20 «Ni-kamäe noorperenaine» (Haapsalu km-s); kolmap., 10. VIII kl. 19.30 «Niskamäe noorperenaine», kl. 22 «Õulaulud» (väikeses saalis); neljap., 11. VIII kl. 19.30 «Mi-nek».

VILJANDI DRAAMATEATER
«UGALA»

7., 9., 10., 11., 12., 13., 14. VIII kl. 22 vabaõhuetendus «Salome» (Viljandi Kaevumäel).

RAADIOTEATER

Laup., 6. VIII kl. 15 I pr. «Vanameeline komöödia», kuul-demäng A. Arbuzovi näidendist; pühap., 7. VIII kl. 15 I pr. «Rä-ma ja Siha luugu», kuuldemäng lastele vanaindia eepose «Rämä-jana» ainetel; neljap., 11. VIII kl. 20.30 I pr. V. Rauni «Mälu-mängur».

EESTI NSV RIIKLIK
FILHARMOONIA

RAEKOJA SAAL: reedel, 5. VIII kl. 19.30 esineb rahvusvahelise konkursi laureaat Dina Joffe (klaver); reedel, 12. VIII kl. 19.30 esineb Vladimir Filharmonia kammeransambel.

NIGULISTE: laup., 6. VIII kl. 11.30 muuseumi muusikatund, esineb Eduard Ogasenjan (orel, Vilnius); kolmap., 10. VIII kl. 19 esineb Leonidas Melnikas (orel, Vilnius).

EESTI FILHARMOONIA
KAMMERKOORI KONTSERDID
HIIMUMAAL JA SAAREMAAL

9. VIII kl. 21 Relgi kirikus (kavas eesti muusika); 10. ja 11. VIII kl. 21 Kärdla kirikus, 13. VIII kl. 16 Kihekkonna kirikus; 14. VIII kl. 20 Kuressaare kirikus. Kavas Chaprentieri «Te Deum», Bachi Magnificat, kaas-tegevad solistid ja kammeror-kester, dirigent Tõnu Kaljuste.

Rahvusvaheline koorifestival

«TALLINN '88»

KOLMAPÄEV, 17. AUGUST

- * kl. 17 — Niguliste — esineb Riia segakoor «Daile».
- * kl. 18 — 2. keskkooli aula — eesti uueaasta kooriloomingu kontsert.
- * kl. 22 — toomkirik — F. Liszt «Reekviem», esitab RAM.

NELJAPÄEV, 18. AUGUST

- * kl. 12 — «Estonia» kontserdisaal — festivali avamine, ühiskontsert.
- * kl. 17 — Niguliste — Wrocław segakoori kontsert.
- * kl. 18 — 2. keskkooli aula — Vasarosnameny segakoor ja Leningradi ETI segakoor.
- * kl. 19.30 — «Estonia» kontserdisaal — Gustav Ernesaksa loomingut esitavad RAM ja Läti Riiklik Segakoor.
- * kl. 22 — Kaarli kirik — M. A. Charpentier'i «Te Deum», J. S. Bach'i «Magnificat», esitavad Eesti Filharmoonia Kammerkoor ja Aalesundi Kammerkoor.

REEDE, 19. AUGUST

- * kl. 12 — «Estonia» kontserdisaal — kooride konkurss (naiskoorid, kammerkoorid).
- * kl. 17 — Niguliste — esinevad naiskoor «Jerevan» ja Klaipeda naiskoor «Deimena».
- * kl. 18 — 2. keskkooli aula — esinevad Põhja-Tšehhi õpetajate segakoor ja Gnessinite-nim. Moskva instituudi segakoor.
- * kl. 22 — Kaarli kirik — J. Brahmsi «Saksa Reekviem», esitavad Läti Riiklik Segakoor ja ERSO.

LAUPÄEV, 20. AUGUST

- * kl. 12 — «Estonia» kontserdisaal — kooride konkurss (meeskoorid, segakoorid).
- * kl. 17 — Niguliste — esinevad Teiavi naiskoor ja Riia naiskoor «Ausma».
- * kl. 18 — 2. keskkooli aula — esinevad Gorki segakoor ja Mukatšev meeskoor.
- * kl. 19.30 — «Estonia» kontserdisaal — Veljo Tormise loomingut esitavad RAM ja Eesti Filharmoonia Kammerkoor.
- * kl. 22 — toomkirik — G. Pergolesi «Stabat Mater» ja W. A. Mozarti «Missa» C-duur esitavad lastekoor «Ellerhein» ja RAM-i pois- tekoor.

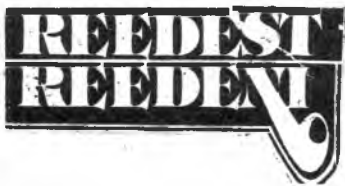
POHAPÄEV, 21. AUGUST

- * kl. 17 — Niguliste — esineb Vilniuse kammerkoor «Cantemus».
- * kl. 22 — Jaani kirik — G. Rossini «Väike pidulik missa», esitab Helsingi kammerkoor «Jubilate».

ESMASPÄEV, 22. AUGUST

- * kl. 15 — «Estonia» kontserdisaal — festivali lõpetamine (reserveeritud).
- * kl. 20 — «Estonia» kontserdisaal — R. Tobiase «Joonase lähetamine».

* — pääsmed müügil Niguliste kassas.
 * — pääsmed müügil Eesti Kooriühingus, Tõnismägi 10, ja tund enne algust kohapeal.
 * — pääsmed müügil Filharmoonia eelmüügikassas.
 Pääsmete eelmüük kõikidele kontsertidele alates 8. augustist.

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on vaadata «Eesti kunsti» ja «Eesti maastikumaal. Traditsioon ja arendus».

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 8) näitus «Rahvuslik motiiv eesti kaasaegses kunstis» (viimaseid päevi).

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) Aili Aduski, Aksel Eisti ja Vjatšeslav Semerikovi loomingut näitus.

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18) Inge Kudislimu graafika näitusmüük.

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) «Proosa kalmeväli» ja «Gildid ja tsunftid Tallinnas» ning Karl Kikkase maaliid.

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) Mati Rautso ja Teo Sepa tööde näitus «Pildid, joonistused, puukujud».

TARBETUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) näitused «Tarbetunsti läbi aegade» ja «Kingitud Kunstimuseumile» (kinkijad Karring, Käbi ja Tooming).

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) plakatinäitus «Sõpruse velotuur» ja näitus laste valmistatud nukkudest.

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Mõurivahe tn. 12) näitus «Fjodor Šaljapin 1873–1938».

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) üliõpilaste noorte kunstnike näitus «Noorus Võrumaal '88».

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) skulptuurnäitus «TKM-i kogudest ja näitus «Eduard Viiralt monotüüpiad».

EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Veski tn. 32) näitus «Punuti- sed».

KIVISILLA PILDIGALERIIS (Tartu, Raekoja plats 18) püsiekspositsioon «Tartu maal».

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3) püsiekspositsioon ja Helder Viirese monotüüpiad.

KIEK IN DE KOKIS (Nõukogude tn. 1) Meelis Lõki fotonäitus «Eile nägin ma Virumaad» ja Jaan Rõõmuse «Kihnlased».

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadrilorus, Koidula tn. 12-a) on eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinnäitusega tema elust ja loomingust.

E. VILDE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadrilorus, Roheline aas 3) on eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinnäitusega tema elust ja loomingust.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste tn. 13) on lahti kl. 11–18, kolmapäeval kl. 14–21 (kontserdipäevadel kl. 14–18). Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tel. 44 99 03.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUMIS (Raua tn. 8) on näitus «Karikaturist Otto Krusten 100» (viimaseid päevi). Ekskursioonid tel. 51 18 81.

A. SAREVI KORTERMUUSEUMIS (Tina tn. 23–13) on näitus «Eesti töölisteatrid 1926–1944» ja «Eesti teater 1944–1980». Tel. 42 19 37.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) Saima Randjärve maaliid 1988.

MUSTAMAE III RAAMATUKOGUS (Sõpruse pst. 186) Maire Kolli maaliid. Avatud esmaspäeval kl. 12–18.

TA TEADUSRAAMATUKOGUS (Lenini pst. 10) on avatud raamatunäitus «30 aastat konkursi «25 parimat»».

TALLINNA LAULULAVA RUUMIDES (Narva mnt. 85) vabariiklik noorte kunstnike tööde näitus.

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kultuuripalees «Oktoober») näitus «Moodsa Kunsti Galerii perspektiivsest kollektisoonist», fotoklubi «Viru» liikme Roman Koometsa fotod «Karjalas» ja fotonäitus «Jõhvi läbi aegade».

Vahelugemisi

MIDA LOEVAD PRANTSUSELANE?

Prantsusmaal korraldatud küsitlused on kinnitanud Victor Hugo teoste jätkuvat populaar-

sust. Loetavamate kirjanike nimistus järgnevad Jules Verne, Agatha Christie, Alexandre Dumas (vanem), nüüdisautorid jäävad klassikuist kaugele maha.

UUSI RAAMATUID

A. H. Tammsaare. KOGUTUD TEODED. 16. köide. PUBLITSISTIKA II (1914–1925).

Publitsistikaköidete teine raamat koosneb kahest osast. Esimene osa sisaldab publitsistika aastast 1914–1919. Siit leiame ligemale kolmkümmend ühiskonna- ja kultuurikriitilist artiklit, paarikümmend kirjandusküsimusi käsitlevat kirjutist ja teatrikirju. Teises osas on avaldatud publitsistika aastast 1920–1925 jaotatuna kolme rühma: «Ühiskonna- ja kultuurikriitilised artiklid», «Kirjandusküsimused» ja «Reisimärkmed». Koostanud E. Teder (1. osa) ja H. Puhvel (2. osa), tekstikriitilised toimetajad M. Mikli (1. osa) ja L. Uustalu (2. osa). Kommenteerinud E. Teder ja H. Puhvel. Järeleõuna kirjutatud H. Puhvel, kaane kujundanud R. Pangsepp. Lõpuks bibliograafilisi andmeid ja isikunimed register. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 19 000 eks. 804 lk. Hind 3,80, kiloga 3,90.

Olev Jõgi. HETKI JA VIPEID. Neljas valik kriitikat.

Autor on oma neljandasse artiklikogumikku koondanud valiku aastalt 1978–1987 valminud kirjutistest. Need on antud jaotustes «Läheneemis- hetk», «Kriitiline hetk», «Proosaalne hetk», «Aktuaalsuste hetk», «Meenutuste hetk», «Tegude hetk» ja «Vil- bete hetk». Kriitiliste sõna- võtte ja kirjanduslooste

käsitluste kõrval sisaldab kogumik sissevaateid ajakirja «Keel ja Kirjandus» töösse 25 aasta jooksul, materjale Eesti–Valgevene kirjandus- suhetest, romaanivõistluse si- seretsensioone, juubelitähis- tust jne. Kujundanud R. Pang- sepp. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 1500 eks. 380 lk. Hind 1,70 rbl.

André Brink. KUIVVALGE AEG.

Lõuna-Aafrika Vabariigi kirjanik André Brink (s. 1935) on saanud kahel kor- ral Lõuna-Aafrika kõige kaa- lukama kirjandusauhinna, CNA auhinna, olles alms autor, kellele see on antud nii afrikaani kui ka inglise kee- les kirjutatud teoste eest. «Kuivvalge aeg» on roma- n, milles peategelase, sotsia- lilt passiivse, kuid ausa- meelse koollõpetaja katse ühel üksikjuhul õigus järele seada muudab tema enese

elu luupainajallikuks une- näoks; reaalsena tundunud korralvõruld ning instan- tid muutuvad salakavalateks fantoomideks, kelle totaalse võimu vastu pole võimalik ausate vahenditega võidelda. Raamat sarjast «Nüüdisro- maan». Inglise keelest tõlki- nud ja järeleõuna kirjutatud Krista Kaer, kunstiliselt ku- jundanud Ilmar Paul. Kir- jastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 17 000 eks. 240 lk. Hind 2,10 rbl.

Fayad Jamis, Eliseo Diego, Roberto Fernández Retamar, Francisco de Oza. IIIDSE LOOTUSE TAGASITULEK. Kuuba nüüdisluulet.

Kogumik sisaldab valiku nelja Kuuba luuletaja F. Ja- mise (s. 1930), E. Diego (s. 1920), R. Fernández Retama- ri (s. 1930) ja F. de Oza (s. 1929) loomingust, esindades nüüdisaegse kuuba luule tun- nuslikumaid suundumusi. Va- linud, hispaania keelest tõl- kinud ja eessõna kirjutanud Jüri Talvet, kunstiliselt ku- jundanud Ilmar Paul. Kir- jastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 3000 eks. 128 lk. Hind 70 kop.

Jevgeni Fadeitsev. «PÄEVALEHT».

Kahekümne üheksast re- portaažist koosneva romaani tegevus toimub ühe suure keskajalehe toimetuses «a kandub sealt koos korres- pondentide komandeeringu- tega maailma paljudesse pal- kadesse. Autor tegi sõja läbi riviõhvitserina ja on ajaki- ranikuna isiklikult käinud maailma paljudes «palavates» paikades, millest on juttu ka raamatus. Tõlkinud Olo Toosen, kujundanud Aadu Orupõld. Trükitud 15 000 eks. 400 lk. Hind 1,70 rbl.

Toomas Raudam. KOLMEKORDNE PÄIKE

Lastekirjanikuna debüteer- riva Toomas Raudami ra- matusse on koondatud tosin lugusid, mis räägivad laste ja vanemate suhetest, keeru- liste eluseoste mõistmisest, noorukitest, kes näevad se- da, mis täiskasvanutel va- hel kahe silma vahele jääb jne. Illustreerinud Edgar Val- ter. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 20 000 eks. 104 lk. Hind 25 kop.

«LOOMING» nr. 7.

Juulinumbris paneb Olo Mattheus lõpupunkti roma- nile «Kuma». Mart Suiult on kriitiline esse «Kristjan Jal- met» jne. Värsidega esine- vad Ellen Niit, Kalju Lepik, Aleksander Suuman, Tiia Toomet, Rein Raud, Lembit Kurvits ja Mauri Raus. Eda- si loeme katkendid Jüri Uus- talu käsikirjast «Kremlis, kongis ja suures Siberis». Leili Andre meenutusi rüh- mituse «Tuulis» asutamisest 1940. a. ja kohtumistest Kal- ju Lepikuga, Raimond Koigi kirjapanekut «Tuulis» pä- rast Tartut. Kädi Riisamaa kõnelust «Eesti Teaduste Asu- tusest «Eesti Teaduste Aka- deemiani». Teemal «Karl Ast-

Rumor ja vana maailm» kir- jutab Toomas Haug. Henrik Visnapuu ilmavaatest Sirje Kiin. «Mõtete ja märkmete» rubriigis võtab sõna Olev Remsu («Mida arvata statis- tika?»). Arvustuste osas on vaatluse all Tõnu Onnepalu teine juulekogu «Ithaka» (rets. Peeter Küstler) ja aja- kirjas «Kultuur ja Elu» il- munud Peep Kärbi järjelugu «Piletita külmal maal» (Olev Remsu). Stockholmis kirja- statud Taimi Proosi raamatut «Südametunnistuse pärast. Hendrik Kokamäe elust ja tööst» tutvustab Eerik Teder. Ringvaates märgib Ellen Ni- du juubelit Aino Pervik jne. 144 lk. Hind 70 kop.

KODU-URIMISE TEATEID 13.

Järjekordne kogumik on pühendatud Tallinna Linna- muuseumi kodu-uurimisringi tegevusele. Saatesõna on prof. Vello Taarmistolt. Ava- artiklid iseloomustavad rin- gi tegevust kahe aastakümne jooksul ning ringi liikmes- konda ja selle muutusi nime- tatud ajavahemikul (Volde- mar Miller, Hilja Tulp, Mar- ju Viibaste). Kodu-uurijate osast Eesti muuseumide are-

gus kirjutab Kaupo Deem- mant, teemal «Kodu-uurijad ja eesti arheoloogia kujune- mine. Jaan Jung 150» võtab sõna Vello Lõugas, teemal «Kodu-uurimine ja kultuuri- mälestiste kaitse» V. Miller jne. Illustreeritud fotodega. Eesti NSV TA Kodu-uurimise Komisjoni väljaanne. 1988. Trükitud 1500 eks. 92 lk. Hind 30 kop.

AUSALT & AVAMEELSELT. Kogumik sisaldab 1988. a. kevadtalve Eesti Raadio poolt ajaloolaste, sotsioloogi- de ja filosoofidega tehtud vestlusringide ja intervjuude heitsalvestuste materjale. Isiksusest ja isikuvabadusest, rahvusküsimusest, «valgest laikudest» kõnelevad Ene Hion, Olo Kaevats, Harry Roots, Toomas Karjahärm, Klara Hallik, Koostanud E. Hion, kunstiliselt kujunda- nud P. Niinepuu. Kirjastus «Perioodika», 1988. Trükitud 10 000 eks. 48 lk. Hind 20 kop.

MAAELU. Sotsiaalse arengu probleeme Eesti külas. Raamat on jätkuks 1985. a. ilmunud väljaandele Eesti maaelu sotsiaalse arengu ak- tuaalsetest probleemidest. Kollektiivses monograafias (veerandsada autorit) käsit- takse rahvastiku- ja asustus- protsesse, põllumajanduse kindlustamist tööjõuga, sot- siaalse infrastruktuuri välja- kujundamist, majandusmeh- hanismi täiustamist ja koha- like nõukogude osa maaelu sotsiaalse arengu suunamisel. Koostanud ja toimetanud Ivar Raig. Kaas: T. Aru. Kirjastus «Valgus», 1988. Trükitud 3000 eks. 180 lk. Hind 1 rbl.

Велло Салупере. КЛИНИЧЕСКАЯ ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЯ.

Oppevahendi kaane on ku- jundanud A. Orupõld. Kir- jastus «Valgus», 1988. Trüki- tud 14 000 eks. 288 lk. Hind 80 kop.

Väino Rajangu, Olo Tartu. TÖÖJÕU ETTEVALMISTAMINE TEADUSLIK-TEHNILISE PROGRESSI TINGIMUSTES.

Raamat sarjast «Ratsio- naalne majandamine». Kaa- ne kujundanud A. Ilo. Kirjas- tus «Valgus», 1988. Trükitud 2000 eks. 56 lk. Hind 25 kop.

Daniel P. Mannix, Mal- colm Cowley. MUSTAD LAS- TID. Atlandi orjakaubandu- se ajalugu 1518–1865.

Ameerika autorite koltev teos Uue Maailma koloniseerimise traagilisest kaasnä- tusest — orjakaubandusest. Peatükkides «Algus», «Or- jakaubandus seitsmeteist- kümnendal sajandil», «Aafri- ka varajane orjakaubandus», «Külluslikud ajad Guinea rannikul», «Kaptenid ja mees- konnad», «Jätki orjakaubandu- se võitlus orjakaubandu- se keelustamise eest», «Sala- kaup», «Tormilised 1840. aa- sad», «India ookeani orja- püük», «Ühistus orjandusli- kust imperiumist» jt. on an- tud ulatuslik ülevaade Aaf- rika neegrite orjastamisest ning selkujutuliselt põne- vast võitlusest orjuse kaota- mise eest. Ühtlasi annab raamat värvika pildi XVI–XIX sajandi tavade ja moraali- list, illustreeritud fotodega. Inglise keelest tõlkinud Ralf Toming, kujundanud Mall Ruiso. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 56 000 eks. 112 lk. Hind 2,20 rbl.

Fr. R. Kreutzwald. EL SA- BIO CONSEJERO.

Muinasjuttu «Tark mees taskus» on hispaania keelde tõlkinud B. Smirnov, illus- treerinud Ivi Raudsepp. Kir- jastus «Perioodika», 1988. Trükitud 30 100 eks. 32 lk. Hind 30 kop.

Издательство «Валгус». ПЛАН ВЫПУСКА ЛИТЕРА- ТУРЫ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ 1989/90. Kaas: A. Säde. Trü- kitud 1200 eks. 16 lk. Ta- suta.

ABIMATERJAL SUURBRI- TANNIA GEOGRAAFIA, AJA- LOO JA KULTUURI TUNDA- OPPIMISEKS. (Kollokviumi õppematerjal.) Koostanud Su- liko Liiv, E. Vilde nim. TPedi inglise keele kateedri välja- anne, 1988. Trükitud 300 eks. 108 lk. Hind 25 kop.

HAMSTRIST PAPAGOINI.

Kirjandusnimestik koosneb kahest osast: esimeses tut- vustatakse kirjandust lünda- tes, teises loomade kodus pidamisest. Lugeja võib eesti ja vene keeles. Koostanud Sirje Peegel, kaas: K. Enlo. Eesti NSV Laste- ja Noorte- raamatukogu ning O. Luutsu nim. Tartu Linna Keskräa- matukogu lastesektsiooni väl- jaanne, 1988. Trükitud 800 eks. 8 lk. Tasuta.

Praegu, mil vabariigi tootmis-, sotsiaal- ja kultuuri-sfäär on üle minemas vastloodud või alles loodavate riiklike komiteede alluvusse, on minu, kuid ka paljude teiste ausate kodanike südamele suur mure: mis saab Eestimaad mustast turust ning sellega hõivatud ja seotud olevast elanike kontingendist? Kas meil on ikka õigus alahinnata paljude töökate, ettevõtlike kaaskodanike initsiatiivi, kes oma põhitöö kõrvalt, trötsides vihma, suvekuumust või vinget tuult, on andnud oma parima, lisamaks mugavust meie kodudele, kujundamaks meie linnade tänavapilti ning säästmaks meie niigi nappivaid puhkusehetki? Samas, kui muude eluvaldkondade saavutusi pärjatakse aunimetustega, medalite ja ordenitega, pole vist senini keegi meie ennastsalgavatest Eesti musta turu aktivistidest pärvinud Eesti NSV teenelise ärimehe tiitlit, rahvaärimehe nimetusest rääkimata. Ülen rohkemgi: pimedal stagnatsioonialjal tuli isegi ette nimetatud kontingendisse halvustavat suhtumist. Jätkem praegushetke avalikustamise perioodil salatsemine: veel hiljaaegu peeti tublimatest tublimatele eesti ärimeestele lausa ajujahti, leidis aset repressioonid, korraldati kohtuprotsesse, mis tõi enesega kaasa ka lühiajalist vabadusekaotust. Onneks on need ajad juba möödanik ja ärika seisund on praegushetke revolutsioonilisel ajastul pärvinud vabariigi üldsuse poolehoidu ja kaitsekilbi. Nii näiteks kuulsin neil päevil kindlastest allikatest, et Tallinna üks juhtivaid omaeriala spetsialiste olevat firma «Adidase» käimade eest saanud ei rohkem ega vähem kui 350 rubla. Kas oleks 3–4 aastat tagasi säärasest tehingust võinud isegi unes näha?

Siit ka minu ettepanek Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile: moodustada Eesti NSV Riiklik Defitsiitsete Tarbekaupade Kokkuostu ja Turustamise Komitee. Eelnevalt tuleks nimetatud komitee moodustamise ettepanekut ja tema tippjuhtide kandidatuure arutada vastava komisjoni liikmete ja ekspertide seas ning langetada otsus, kas uus komitee saab vabariikliku või liidulis-vabariikliku haldusorgani staatuse. Kui meil hiljaaegu Riiklik Tööstuskomitee moodustati, jagunes arvamus kaheks: ühed pooldasid otseselt Moskva allumist, teised aga avaldasid seisukohta, et meie tööstus võiks alluda vabariigi Ministrite Nõukogule. Mis puutub meie vabariiklikku musta turu, siis võiks see minu arust alluda otseselt vabariigi Ministrite Nõukogule, kuid Ragnar Kaerapõld kui potentsiaalne komitee esimees pooldab antud etapil liidulis-vabariiklikku komiteed, seda just taktikalistel kaalutlustel. Tõsi, mitte ilma «Virus» ja «Olümpia» osa juhtivate äri- kate vastuseisuta, kes on arvamusel, et enamik pusa- sidsid, tussid, ujukaid, T-paidasid, lumipesutekaseid, täppide ja

mustritega sukkpükse võiks siiski jääda koduvabariiki. (Kõik oleneb loomulikult Plaanikomitee kehtestatud liimist.) Omad plussid ja miinused on muidugi mõlemal variandil. Neid tuleb eristada ja praktikas arvestada.

Nüüd aga lühiajandmed Eesti NSV Riikliku Defitsiitsete Tarbekaupade Kokkuostu ja Turustamise Komitee tulevase esimehe kohta:

Ragnar Johannese poeg Kaerapõld on sündinud 1970. aastal Harju rajoonis Lehmja külas, eestlane. ALMAVU liige 1985. aastast. Algharidusega lõpetas kaugõppes Lehmja algkooli käesoleva aasta mais. Peale algkooli lõpetamist tölknes hotelli «Virus» kohvikutes ja baarides, luues ärialaseid sidemeid Soome ja Skandinaaviamaade turistidega. Käesoleva aasta juulis nähti teda peamiselt hotelli «Olümpia» kahe rublases baaris, kuid ka hotelli «Tallinn» esimese korruse fuajees asjalikes vestlustes Soti ja Põhja-Iirimaa ametiühingute delegatsioonide liikmetega. Öötundidel hotellist lahkumisel pole teda senini veel nähtud koju minemas tühjade kätega. Sõltumatu Kassapidajate Assotsiatsiooni liige. Mündi baari alaline klient, kahe Jaapani videomagnetofoni omanik. Autasustatud spordiühingu «Jõud» kolmanda järgu diplomiga. Umbkeelne. Abielus ei ole, kuid ootab last.

Nagu näeme, on tulevane riikliku komitee esimees hästi noor. Idee ei kuulu mulle, vaid Jaak Jõenüüdile, kes 29. juuli raadiosaates soovitas Jaak Kaarmale Kultuurikomitee juhtivatele ametikohtadele 25-aastasi noori. Kui 25 aastat on sobilik vanus kultuuri looma ning juhtima, siis äriduses on säärane vanus küll juba kurjast. Kahekümneviieselt soetatase pere, teki- vad korterimured, inimesest saab potentsiaalne stagnant või bürookraat. Selles vanuses võib käte vahele sattuda Balzaci või Dostojevski romaan või mis veelgi hullem: külastatakse esmakordselt draama-, ooperi- või balleti- etendust. Hakatakse pooldama Noorsooteatrit vanalinnas, Kunstimuuseumi Kadrioru vms. Siit ka siiras soovitus nimetada Eesti musta turu ühendava riikliku komitee esimehe neli asetäitjat (kõik ministri staatuses) alla 18 eluaastat noorte hulgast, kes ei põe reumat, kelle tegevust ei piira olmemured, kel pole mingit sidet stagnatsioonialja isiksust alandavate inimsuhte- ga, kes on vabad komplek- sidest ega ole ealeski veel toitud Tallinna Toitlustus- koondise sööklates. Ainult nii saame kindlad olla, et igas Põhja-Eesti peres hakkab järgmise viisaastaku lõpul helendama Soome televisioo- ni vikerkaare värvigamma, et igal eesti rahvusest kaasko- danikul, kuid ka paiksete muude rahvuste poegadel ja tütar- del ei tule end lõhnas- tada kohalike parfüümidega ning et ühelgi Eesti NSV ko- dakondsuse omanikul ei ole 2000. aastal enam seljas «Ma- rati» aluspesu.

Need mõtted täitsidki minu uitamisi viimase kuu vältel Tallinnas ja Saaremaa kada- kate vahel. Olin uue riikliku komitee loomisest sedavõrd hõivatud, et ei märganudki, kui Klooga ranna luidete kes- kele kerkis imeline rajatis, mis eemalt meenutaks nagu vangilaagri vahitorni. Paljud on pöördunud minu poole in- fo saamiseks. Kindlasti oska- vad Eesti Looduskaitse Selts, Muinsuskaitse ja rohelised

INTERNATSIONAALNE

KULTUURI-
SÜNDMUS

Tänavune suvi on rikas kul- tuuriliste massiürituste poolest. Mäletame hästi vennastavaid ühislaulmisi juunioodel. Nüüd on lisaks rahva laulupeole teoks saanud ka stiililine tantsupidu. 1. augustil kogunesid tallinlased suurele ühisringmängule ümber vana armastatud postimaja. Ju- ba varahommikul oli neid siin pool tuhat ning päeva jooksul tuli aina juurde. Tulid noored ja vanad, suured ja väikesed, oma- ette tantsuringi moodustas ve- teranide esindus. Unustanud iga- sugused rinded, ühinesid tihedas tantsuringis eestlased ja vene- lased, põliselanikud ja migran- did. Oritus omandas tõeliselt in- ternatsionaalse iseloomu. Mida pole suutnud Rahvarinne, suut- sid «Ajakirjanduslevis» ametni- kud ühe päevagal

«Kes aias? Kes aias? — «Eda- si» («Ogonjok», «Novõi Mir») on aias!» laulis rahvas. «Käi lä- bi, käi läbi...» toetasid teda internatsionaalset kohust täitvad postimiilitsad, kes ukse peal rahvast viiekaupa roosipöösas- tesse lükkasid. Valitses üldine üksmeel («Teie küll siin ei seis- nud!») ja usalduslikkus («Tooge mulle ka üks «Edasi» blan- kett...»). Meeleolu ei rikkun- nud isegi mõõdukäija vähiklik küsimus «Tut što, mjasso da- dut?».

Juba enam kui seitsesada kaksikümend viis päeva on Tal- linna 1. Toidukaubastu kaupluse «Ararat» ees väljas piketid, kes muu hulgas avaldavad protesti nn. juunipöörde vastu.

Me tuleme meelde kehtivat seadusandlust, mille kohaselt kõikvõimalike demonstratsioonide ja mitingute korraldamiseks on vajalik taotleda luba kas ra- jooni või linna täitevkomiteelt, sõltumata sellest, kas see pike- teerijale meeldib või mitte. Pi- ketti kujutab endast teatavasti demonstratsiooni eriliiki. Meile teadaolevail andmeil pole aga kaupluse ees piketeerimise luba taotletud ei Lenini rajooni täi- tevkomiteest ega ka linna omast. Sellele vaatamata on mitmesaja päeva jooksul siniste piketeerijate tegevuse suhtes nii lugupidamist kui ka kannatlikkust üles näidatud. Nii see lõpmatu- seni kesta aga ei saa. Need probleemid, mille lahendamist piketeerijad nõuavad, on meie vabariigi kaubandustöötajad en- da jaoks erivarustuse kaudu la- hendanud juba ammu enne pike- teerimise algust. Pealegi on meile saabunud andmeil osa ju-

teile paremini vastata. Mina ainult oletan. Võimalik, et «Tallinnfilm» on Klooga tra- agilistest päevadest mängufil- mi väntamas??? Kuigi nime- tatud rajatise püstitamis- s- javäelased, sõjaline objekt see kuidagi olla ei saa: on ju sõ- jast möödas 43 aastat, ja kui kogu see aeg on meie armee ilma seesuguse objektita meid sedavõrd edukalt kaitsnud, miks peaks tal praeguse vä- lispoliitilise kursi juures se- da siis nüüd vaja minema? Tõenäoliselt on tegu vastloo- dud organi — Eesti NSV

REIN LAUKS

Rahvahulk lustis päev läbi kuni «Ajakirjanduslevis» sulgemi- seni. Kes aias ära käisid, lahku- sid väsinult ent õnnelikena. Kes sisse ei pääsenud, tulid järg- mine päev jälle!

Kahju ainult, et «Ajakirjandus- levi» näitsikud ise peost nii vä- he osa said, olles sunnitud oma ametipostil igavlema.

OSALEJA NR. 490

KOHTUMINE
PIKETEERIJATEGA

ba villitud ja peaks peatselt ko- hale jõudma. Mis aga puutub muusse, siis sellega tegelevad organid. Pärast seda uurimistu- lemused avalikustatakse.

Samal ajal muutub piketeerija- te olek päev-päevalt provokat- sioonilisemaks ning mitmete meie konstitutsiooniliste asutuste ja ametiisikute suhtes solvavamaks. Meile tundub, nagu püüaksid piketeerijad välja kutsuda meie- poolseid intsidente, sest kuri- tahtliku huligaansusena võib tea- tavasti kvalifitseerida ükskõik mida.

Kõike eespool toodut kokku võttes soovitan piketeerijail

oma tegevus lõpetada või siis taotleda vajalik luba rajooni või linna täitevkomiteest. Samas avaldame veendumust, et poe- hoone piketeerimine ei kiiren- dada karvavõrdki kõne all ole- va probleemi lahendamist ja võib ainult üldisele demokrati- seerimise käigule kahju tuua. Mis puutub kehtiva seadusandluse muutmise kiirendamisse, siis ka siin võivad kiirustamine ja emot- sioonid tuua ainult kahju — põhjustada uusi võimalikke vi- gu. Veel rõhutame, et kõik pi- keteerijate esitatud probleemid lahendatakse konstitutsiooni ja seaduste kohaselt ja see võtab teatavasti aega. Kohtumise lõp- pedes rõhutame veel kord va- jadust alati järgida kehtiva sea- dusandluse sätteid.

Olevaate kohtumisest koostanud
REIN KRUIS

(EAT)

PRILLIPARANDUSES KATKISI PRILLE EI
PARANDATA.

OLEV REMSU ISIKLIKE KOGEMUSTE PAGASIST

Riikliku Intiimsuhete Nor- maliseerimise ja Reguleerimi- se Komitee rajatise, kust avaneb lai vaateväli luidete vahel toimuvale. Ei ole välis- tatud vastava komitee spet- sialistide koostöö piirivalvuri- tega, kelle tehniline varustus võimaldab tõhusamalt kind- laks teha, kes on kellega in flagranti, kuidas ollakse in flagranti ning kas iga fiksee- ritud in flagranti on vasta- vuses I. Aasamaa käitumis- õpiku vastavate seisukohta- dega.

LAURI LEESI

P.S. Lubasin oma ammuse- le sõbrale Tiidule, kes mind lahkelt oma autoga Kures- saarest Tallinna sõidutas, et tänutäheks mainin tema ni- me mingis vabariiklikus väl- jaandes. Tiit! Su nimi on mai- nitud 80 000 eksemplaris. Koh- tumiseni augustis Saaremaal Mändjala rannas! Nii tahaks koos sinuga enne hiiglasliku kalakonservitahase valmimist meie lemmikplaaži vahetus läheduses veel kord puhtas vees supelda.

TOIMETAJA ILMAR RATTUS
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. JAAMA, J. KANGILASKI, K. KHSK, M. KIKIVER, I. MOSS, U. POOTS (toimetaja asetäitja), E. PÖLDROOS, K. RANDALU, I. RAUD, L. REM- MELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, J. TREI, D. VAARANDI, H. VALK.
Toimetust käsikirju ei reitsenseeri ega tagasta.

Toimetust: 200 061 Tallinn, Gagarini pst. 30, postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sek- retär — 60 17 03, publitistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti ja huumoritöö- koad — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kee- maks kuus 1 rubla ja 29 kop. Üksiku numri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodi- KKP Keelkõnne Kirjastus Trükkikoja, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
«Sirp ja vasar» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Tallinn, Пярнуское шоссе, 8.
KKP Keelkõnne Kirjastus Trükkikoja, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Mäht 4 trükkipoogast. Tiraaž 80 000. Tellimise nr. 3171
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

«СЕРП И МОЛОТ»
(Серп и молот)
Издание 69786